

PANTER TANTER PRODUKSJONER

GRRR GIRLS OVER 60 RLS

**SLÅ HULL PÅ
ALDERISMEN!**

RAPPORT

Premieren på «Grrrls over 60» var på Rosendal Teater i februar 2021 og ble presentert på følgende vis i en pressemelding:
- Panter Tanter vil med «Grrrls over 60» slå hull på begrepet alderisme! /.../ Alderisme kan sammenlignes med kjønns- og seksualdiskriminering og rasisme. Alderisme er kanskje den meste aksepterte fordømmen i dag og den diskriminering det er rettet minst oppmerksomhet mot.

Grrrls over 60...Startskuddet

For tre år siden skrev Panter Tante Berit Rusten et innlegg til Klassekampen. Dagen etter kontaktet Adresseavisen henne og ønsket det samme innlegget. Responsen var overveldende. Fra hele landet kom støtteerklæringer og råd om hva hun burde ha gjort i situasjonen som ble skissert. Kvinner i ulike aldre omfavnet henne og takket for at hun løftet frem modne kvinner. Menn i varebilder stoppet og applauderte. Senere tok Sissel Gran tak i artikkelen i kapitlet «Alderisme» i boka «Inni er vi alltid unge». Fortsatt henvises det til innlegget på ulike plattformer. Det utløste et stort engasjement og ble på et vis startskuddet for prosjektet «Grrrls over 60». Her er innlegget:

Gammel kjerring?

Trondheim- Solsiden 27. mai. Klokken er 21.20. Det er 21 grader i skyggen- ingen grunn til å ta en genser utpå sommerkjolen!

Dagen har badet i sol. Jeg har feiret mitt yngste barnebarns 6-årsdag med flagg, kaker, besteforeldre, onkler, foreldre osv. På Munkholmen. Så. En time på solterassen, der jeg har prøvd å studere Göran Greider og Åsa Linderborgs «Populistiska Manifestet».

For varmt!

Tid for lufting av hunden, afghaneren Isadora.

På lufterunden kommer vi til en stor, grønn gressplen, midt i smørøyet av Solsiden. Der har en kafe satt ut gammeldagse fluktstoler, a la slike stoler jeg husker fra min barndom og som står ute i alle parker i Wien. Fristende. Jeg strener opp på plenen for å innta en slik stol. Jeg går forbi en gruppe. Jeg vet ikke om de kjenner hverandre. Det er to unge jenter. En ung mann. En litt modnere mann, av afrikansk opprinnelse. Han sier: «Nice dog!» Og så en full mann (Ola Normann?) i førti-årene. Så full at han akkurat klarer å plassere seg i fluktstolen. Han sier, når jeg går forbi: «Se. Gamle kjerringa!»

Hans utsagn treffer meg i magen. Det er ikke det at jeg ikke godtar min alder. Jeg er 68 år. Og ja. Jeg har grått hår. Litt stiv i kroppen. Noen åreknuter. Men. Likevel...

Jeg prøver å frese noe tilbake, men han tar det ikke til seg. Ler bare rått.

Jeg setter meg i fluktstolen. Kvelden er føyelsmyk og deilig. Men. Jeg klarer ikke å nyte den. Jeg skummer innvendig.

Jeg har flere tanker i hodet:

-Hvordan skal jeg få parert «skjitekastinga», som jeg opplevde at dette er?

Trakkasoren går for jeg får tenkt ut et svar på dette.

De andre tankene er lengre og inneholder flere spørsmål.

-Er ikke dette en form for sexuell trakassering?

-Har dette noe med en holdning om at kvinner på min alder ikke bør vise seg ute på kvelden, alene, uten en mann eller annet følge? I tilfelle dette var trakkasorens grunnlag, er ikke dette en arkaisk tankegang som hører hjemme i et annet århundre og andre kulturer vi IKKE liker å sammenligne oss med? En holdning som bør bekjempes på lik linje med andre former for sexuell trakassering!?

-Har dette noe med den pågående Metoo-kampen, som dreier seg om kampen mot det mannlige, sexistiske blikket. Som kan grafse, ta seg til rette eller kanskje avvise... alt etter som. Men, som uansett kan tillate seg å drive trakassering ut i fra et gammeldags blikk, der kvinnen kun er et objekt.

Jeg svarer ja på spørsmålet. Jeg tenker at denne skjitekastingen er et uttrykk for den objektiviseringen, der fulle menn kan si (og gjøre) hva de vil, fordi de er fulle og menn.

For. Slike utsagn fungerer svært undertrykkende! I alle fall jeg merker at jeg mister selvtilitt. At jeg nærmest føler SKAM fordi jeg er 68 år og ser ut som det. For selv om jeg prøver å tenke:

«Ikke bry deg!»

«Ikke vær så hårsår!»

«Han var full!» (og dum)

«Jeg er faktisk en kuul, eldre dame!»

...Så blir jeg lei meg og trist.

Denne mannen tok fra meg den ellers så strålende kvelden!

Publikumstjenesten

Grrrls over 60 slår hull på alderisme

22g103443

Grrrrls over 60 sine opplevelser og erfaringer

Hannah Arendt snakker om «public happiness» Begrepet henviser til delt lykke som kan forekomme i offentlige, kollektive uttrykk for motstand og frihet. Hun skriver at selv våre intense opplevelser /.../ har en skyggeaktig og usikker form for eksistens helt til den finner veien inn i offentlighet og fellesskap, vanligvis gjennom historiene vi forteller om disse opplevelsene, eller fordi de blir anerkjent av andre.

Iscenesettelsen «Grrrrls over 60» er basert på 34 intervjuer. Mye av intervjumaterialet fikk ikke plass i selve teateroppsetningen. Panter Tanter Produksjoner ønsker å løfte frem, la intervjumaterialet finne en vei ut i offentligheten. Derfor presenteres den følgende teksten, basert på 21 intervjuer med grrrrls over 60 (aldersspennet er fra 60+ til 80+) i Trondheim og 13 grrrrls på Leknes i Lofoten. Spørsmålene ble utarbeidet i samarbeid med Sosiologisk poliklinikk ved Anne Hirrich. Berit Rusten har transkribert intervjuene og mixet dem sammen, slik at det ikke lenger er mulig å identifisere tekstene som individuelle fortellinger, men kan leses som en kollektiv tekst. Ordene er grrrrlsene som er intervjuet sine! Les den som en uendelig fortelling om grrrrls over 60 sine levde liv! Og med følgende som ramme: I 2020 var det globalt 500 millioner kvinner over 60 år. Dette utgjør 15 % av verdens befolkningen.

Hva betyr alder for deg? Hva betydde alder da du var 20, 30, 40, 50 osv

Interessemessig betyr alder ingenting. Men ytre sett betyr det kategoriseringen fra samfunnet, en tid for skolegang, en tid for arbeid, en tid for familieliv, en tid alene osv. Per i dag er den mest merkbare endringen fra samfunnet at man blir pensjonist, får trygd, og får halv pris på tog, buss og båt. Nye 10 år har vel alltid markerte at en ny epoke ville komme. Fra 20 år, voksen med mer og mer ansvar for eget liv og levnet, til en som 70 åringen vil måtte tenke på at det går mot en mindre begivenhetsrik tid.

Da jeg var 30, gikk jeg gjennom en skikkelig krise. Vi hadde gravøl på jobb. For meg. Vi drakk oss dritings. Hadde nesten ikke føtter å gå på. Men, så var det over. Poff.

Jeg hadde en interessant opplevelse kvelden før jeg ble 30. Jeg hadde aldri tenkt at jeg hadde noen alder. Men da fikk jeg helt hætta. Ikke hadde jeg mann. Ikke hadde jeg barn. Det hadde alle andre. Jeg ble så deppa. Det var helt forferdelig. Da var det slutt på alt. Jeg var helt knekt. Men så kom neste dag. Senere har jeg ikke tenkt på det. Nå plager det meg at tida går så fort.

Alder betyr ingenting. I det daglige. Det som er viktig er at man har helse. Kan gjøre de tingene man har lyst å gjøre. Uten store anstrengelser. Men, det er ikke artig å tenke på at man er i en nedlandingssituasjon. Jeg håper jeg blir hundre år med god helse.

Krisa kom ikke før jeg var 67 og kunne gå av med alderspensjon. Det var forferdelig. Å bli så gammel. Jeg hadde jo sett på de som gikk av med alderspensjon som veldig gammel og så var jeg plutselig så gammel. Men, det gikk over, heldigvis. 70 gjorde meg ingenting. 75. Da fikk jeg sånn; wow... det er forferdelig. 5 år til 80. Jeg tenkte hver dag på at jeg ikke måtte tenke på det der... 75 år! Det satt i nesten ett år, til jeg ble 76, men da gikk det over.

Jeg var 23 og jobbet sammen med ei som var 30. Og jeg syntes hun var så gammel. Jeg syntes hun var... stakkars henne likesom. Det falt meg ikke inn at jeg også skulle bli 30. Vi hadde en kunde som hadde langt, nydelig hår. Da ble alle enige om, inklusive hun selv og alle kollegaene at hun måtte passe på å ha det langt mens hun var ung, for når hun ble 30, kunne hun ikke ha langt hår. Det er nesten 50 år siden.

Jeg tenker at alder ikke behøver å bety så mye. Jeg føler meg familiær sammen med folk som er eldre og folk som er yngre. Men i forhold til kjærligheten stopper det opp. Jeg tenner ikke på satte menn med ølvom, som digger Rosenborg og bare er nostalgiske. De som er yngre er det litt «umoralsk» å kaste blikket på. Ikke er de interesserte heller.

Da jeg var 20, mente vi at livet var ferdig når vi var 30. Vi mente at vi like godt kunne dø da. Da jeg ble 40, syntes jeg det var rart at jeg ikke hadde noen krise. Men, underveis mot 40 lyttet jeg til «Broken English» og Marianne Faithfull som sang «The Ballad of Lucky Jordan»: «At the age of thirty-seven she realised she'd never ride through Paris in a sports car with the warm wind in her hair.»

Jeg har vært i full jobb, jeg har hatt barn, plenty venner, hobbyer og det ene med det andre. Livet har bare rent av gårde. Men da jeg gikk av med AFP, da jeg var 62, så jeg at forfallet begynte å komme, når jeg tenker på det ytre. Men, jeg lot meg ikke dupere. Jeg tenkte; sånn er det. Ser at jeg blir eldre. Men, jeg må være glad at jeg våkner hver morgen. Jeg må takke Gud for at jeg våkner. Jeg er

nøye med å rydde og ha det ordentlig hjemme før jeg legger meg, i tilfelle jeg skulle sovne inn. Skal ikke finne noe rot etter meg. Det er meg i et nøtteskall. Jeg lever etter det. Men. Jeg tar av sminken før jeg legger meg.

Vi er ikke så flinke til å snakke om og utbrodere sexualiteten. Heldigvis har jeg en venninne som er veldig flink å å gjøre det, så vi har jo satt ord på mange av problemene som dukker opp.

Jeg ble jo ikke gravid. Sjøl. Jeg har adoptert. Det var jo et spørsmål som var der hele tida: «Kanskje er det noe feil med mannen min?» Jeg var litt stygg med mannen min en stund. Jeg var utro. Men, det var jo mislykket det

også. Det var jo bare å skape sorg både for han og meg. Men heldigvis red vi det av.

Nå er jeg 76. Går mot 80. Og dette er første gangen i mitt liv at jeg tenker at jeg skulle ønske at tida et øyeblikk sto stille. For nå har jeg fått reparert tennene, jeg har operert øynene og ser uten briller og jeg trener mange ganger i uka. Jeg er på toppen. Nå kunne tida stått stille.

BETTY FRIEDAN SIER: «Aging is not «lost youth» but a new stage of opportunity and strength.»

SIMONE DE BEAUVOIR SKRIVER «Ingenting burde være mer forventet, men ingenting er mer uventet, enn alderdommen.»

Når du er i den perioden der du er veldig fruktbar og aktiv så lever man godt med alder. Men, nå er jeg seksuelt inntørka. Selv om jeg bruker østrogen, så har lysten dabbet av. Det aksepterer jeg. Men, noen i samme alder som meg, aksepterer det ikke. De synes det er forferdelig. De gjør alt mulig for å prestere. Men, de har kanskje aktive menn også da.

Mange av innvandrerne jeg har jobbet med, sier at alder ikke betyr mye. De sier at du er ikke eldre enn den energi du kommuniserer. Jeg hadde en onkel som reiste veldig mye rundt i verden. Han var i Malasya, India, i Kina... Han kom hjem og fortalte at det gikk an å innrette samfunnet annerledes. At de eldre var mye mere respektert enn i Norge. Hadde høyere status. Det var en tankevekker. Men, jeg har ikke opplevd dette personlig, fordi jeg har ikke reist så mye.

Da jeg ble 60, feiret jeg ikke. Jeg var sliten. Men, jeg fortsatte. Likevel... det er veldig mange jobbsøknader jeg ikke har sendt og mye jeg ikke har gjort, fordi jeg føler en sathet, som gjør at jeg ofte parkerer meg selv i sofaen foran TVen.

Hvis noe skal være krisebetont, så er det den alder jeg nærmer meg nå. Det er bevisstheten om at livet har en ende. Og at 70 begynner å bli et tall av betydning. Og at jeg er nesten like lite forberedt på at jeg plutselig skal eldest som da jeg var fjortis og skjønte at jeg skulle bli voksen og få ansvar. Jeg tenkte; «Hjelp meg, nå er det ikke mamma og pappa som skal styre og passe på meg. Jeg skal ut og vise styrken min og få ansvar!» Det var en liten krise. Jeg står, ikke med en fot i grava, men, jeg nærmer seg slutten på et liv. Jeg ser venner dø og bli alvorlig syke. Jeg mister mange av slektningene mine. Det kommer som en flodbølge.

Det forventes jo at vi skal stille opp for barnebarn og være med dem på aktiviteter. Ta initiativ. De overnatter mye hos meg. Jeg supporter ungene mine og ikke omvendt. Det tror jeg fryktelig mange spreke pensjonister driver på med.

Jeg har hatt mange kriser. Største krisa var da jeg ikke hadde menstruasjon mere. Da gikk det opp for meg... å herre Gud... nå kan jeg ikke få flere barn. Enda, jeg var altfor gammel til å få flere barn. Så tenkte jeg det likevel. Jeg gikk og tenkte på det; «Jeg skal ikke ha flere barn nå!» Jeg synes det er forunderlig.

Jeg var blitt 30 og enda hadde jeg ikke funnet min vei. Så var det ei på 40. Hun var jo så nydelig. Vi holdt på med noe teater sammen. «Guri malla», sa jeg. «Jeg synes ikke jeg kan noe ordentlig.» Da sa hun; «Ta det med ro. Jeg blir 40 og det går veldig bra.» Hun var så rolig på alder og hun gledet seg over å være 40. Da ble jeg veldig fornøyd og det var to streker under svaret. Og etter det har jeg ikke tenkt på alder.

Jeg opplever at ungene mine ikke har tatt inn over seg at jeg er 67. Ungene mine tror jeg er 30. Og. Jeg opplever ikke at søskenene mine heller ser meg som alder. De ser meg som meg, og når de ser meg så sier de «der kommer sola vår». De har forventninger til hvem jeg er som «persona». Men. Hvor mye sol kan jeg være? Hvor mye ressursbank for resten av verden kan jeg være? Svaret har med alder å gjøre. Men. Det slår dem ikke i det hele tatt.

Syforeningen synes jo det er helt vanvittig at jeg jobber. De fleste av dem har gått i opplag. De har blomstrende liv knyttet til barn og barnebarn og bunadssøm og nytt kjøkken og ny hytte og bom bom. De sier: «Skal du ikke gå av med pensjon. Hvorfor går du ikke av med pensjon? Du kunne gått av for lenge siden du?» Jeg kunne gått av med AFP da jeg var 62.

Vi følte oss jo ganske uovervinnelig da vi var 18- 20. Før vi laget familie. Vi følt at fremtiden lå lysende fremfor oss og vi kunne gjøre det vi ville. Vi kunne okkupere hus. Det var Asbjørnsen og Moe og trollet på forsiden av Dagbladet etter EU-avstemningen. Trollet som gikk nedover Karl Johan. Vi levde i en ideologisk tid hvor det var vi som skulle erobre verden.

Jeg har aldri hatt noen alderskrise. Alder er ikke noe som tar fra meg noen ting. Alder er bare en utvidelse av rommet vi leve i.

Hvor mange år føler du deg som?

Jeg føler meg; Ca 50 år. Jeg føler meg jo veldig barnslig innimellom. Jeg klatrer i trær og i sherpatrapper. 45 år kanskje. Jeg er i god form og i hodet er jeg 40. I hodet er jeg av og til et lite barn, av og til er jeg noen og tyve, så er jeg noen og tredve. Når jeg tenker tilbake i tid, så er jeg egentlig likedan. Som når jeg var 20. Inni hodet. Men det er jo litt teit å si. Jeg klarer ikke å identifisere meg med at jeg er 60. Inni hodet mitt er det sånn som farmor var da hun var 60, da var hun ganske gammel. Hun sto på badet og så seg i speilet; «Det er veldig rart», sa hun. «Jeg kjenner ikke hun der. For når jeg ikke ser meg i speilet, så er jeg like gammel som du er!» sa hun. Og da var jeg 17-18. Hun hadde knallrøde lepper og knallrød negler. 57. Jeg føler meg ikke særlig gammel. 30 - 40. Men jeg kan ikke si hvor ung jeg føler meg. 50 kanskje eller 60. Jeg, som er 80, føler meg som en 60 åring. 55. Fysisk føler jeg meg nok som 65. Det handler om sykdomsbildet mitt med operert hofte og kne og sårne ting. Men, psykisk, inni hodet kan jeg være 25 år. Men, jeg ser det på barna og oldebarn at jeg er så gammel, men jeg føler meg ikke sånn. Jeg føler at jeg er litt under 70. Kanskje 65. Jeg føler meg som 55. Det spørs på dagsform og speilbruk. Energimessig føler jeg meg yngre enn 69. Jeg tror jeg vil tilbake til 50. Ferdig med barn og mann

og plikter og energien eller optimismen eller det ungdommelige kan ofte hektes på den kroken. 50 år. Fristilt familieliv. Ferdig med utdanning. 50 er bare halvveis. Man kan stille seg kreativt til de neste 50 årene. Man kan finne på noe helt nytt og kaste den gamle personligheten over bord. Man står ovenfor en ny verden etter 50. Føler meg som 19 og noen ganger så gammel som jeg er. Men. 19 år i hodet. Jeg er stolt av alderen min. Så hvor gammel jeg føler meg er avhengig av situasjoner. Men... 60 kanskje... sånn generelt.

Av sinn føler jeg meg ung, men jeg ser jo at jeg har eldes til de grader. Jeg tør nesten ikke si det. Men, jeg føler veldig sterkt inni meg, som den lille jenta som var sånn 5-6 år og bare fløy rundt i naturen. Jeg kjenner den lille jenta enda og kan ikke skjønne at jeg nærmer meg sånn slutten av livet. Jeg tenker veldig lite på det. Unntatt når jeg tenker på at neste gang blir jeg 77 og da går det jo ganske raskt mot 80. Og da er man jo veldig gammel. Jeg tenker at etter 60 er bare bonus. Jeg har et spenn, fordi jeg husker ulike aldre i kroppen. Jeg føler meg så gammel som jeg alltid har vært. Det betyr at jeg føler meg yngre enn jeg faktisk er.

Hva legger du i alderen du føler deg som?

Jeg bruker aldri å si at jeg er gammel eller noe sånt. Vi er modne. Noen tenker kanskje at jeg ikke er helt «rett navla». Men det bryr jeg meg ikke om. Jeg liker ikke å snakke om det vi ikke får til, liker ikke at vi drar oss selv ned. Vi er sterke kvinner og må greie å komme oss forbi det stadiet der.

Jeg synes det er vanskelig å ta på seg skoene. Uten skoskje. Og det er ganske pinlig; når det er folk rundt meg. Jeg merker det aller mest på huden. Huden i ansiktet. Og på kroppen. Merker at det har skjedd noe. Og nå har jeg fått smerter i kroppen. Artrose og ondt her og der. Jeg har begynt å skifte ut kroppsdeler. Jeg har fått meg ny hofte. De har lappet meg sammen innvendig, med stål og skruer. Men hodet er i orden.

Jeg har fått meg nye briller i dag. I vår familie ser vi mest aldringen i øynene...på synet.

Jeg er ikke så opptatt av om jeg er sminket fint og de greiene. Men, jeg synes jeg er kjemp heldig som har lite vondt...og det skjønner jeg jo at uansett alder er noe. Jeg har ikke vondt i kroppen, med ett unntak...når jeg får massasje... da finner massøren noen punkter som jeg ellers ikke tenker på. Og så merker jeg det på rockeringkurset. Jeg greier ikke å stå så lenge på et bein og løfte det ene kneet opp. Men. Jeg kan enda gå ned i spagaten. Jeg tenker at kroppen forfaller plutselig for noen. Men personligheten består jo og kanskje den til og med kan rendyrkes. Jeg begynner å bli redd for å holde samme speed som før. Jeg er jo farten. Jeg tenker jeg at det kan jo ikke gå bra. Jeg burde ta det litt langsommere. Tilslutt

SUSAN SONTAG SKRIVER «Å bli gammel er fremfor alt en kamp med forestillingene/.../ der det essensielle består i at det berører kvinner i langt større grad enn menn.»

ryker hjertet eller et eller annet. Det som jeg synes er strålende er jo at jeg nå automatisk får pensjonistpris på buss, båt og tog. Jeg er ikke helt der enda, men kanskje kroppen uttrykker at jeg trenger den prisen.

Jeg er aktiv, at jeg har mye ugjort. Jeg holder meg bra. Jeg er enda klar til en flørt! Det har med nysgjerrigheten min å gjøre, tror jeg. Jeg møter jo mange damer som jeg føler er litt satt og sånn da. Jeg gjør mye fysisk. Jeg har lært mye etter at jeg ble 50. Jeg føler meg opplagt og sykler og trimmer og vinterbader og driver med folke-dans. Det har noe med tilnærmingen til livet. Den har vært til nytte for meg mange ganger når ting har vært vanskelig. Tilnærmingen med nysgjerrighet og en slags åpenhet. Det er stadig nye ting. Om jeg ikke kan gjøre det, så kan jeg gjøre det eller det. Om jeg blir stoppet der, kan jeg gjøre noe annet. Ting kan ender seg. Det er ikke statisk.

Jeg tenker at det er så deilig å være slem. Jeg kan være rampete. Vi har jo disse båsene. Jeg glemmer jo at jeg blir eldre. Jeg bare fortsetter med det jeg har gjort. Ting jeg gjorde før, gjør jeg forsåvidt også nå. Men ikke alt. Jeg er en litt sprudlende person og stort sett blid og glad og har lyst å le og lyst å ta en skål og gjøre i gåseøyne litt dumme ting.

Vi kan finne på å kle oss ut. Så sitter vi og flirer og har det gøy med oss selv. «Østete!» Sånne påfunn som jeg kan finne på. Jeg tenker at i min alder bør man holde på bak en dør! Det med alder er liksom de hvite flekkene her (peker på huden). Når du er femti er du ikke fullgått i det du har lyst å gjøre i livet ditt. Og det føler jeg ikke at jeg er nå heller. Jeg er enda ikke klar for å gå i opplag. Jeg har jo hage. Så jeg kunne holdt på med det i fire timer hver dag. Jeg kunne strikket. Jeg har jo barnebarn. Men... bare holde på med det...det er å gå i opplag.

Jeg har vært jevn. Jeg var ikke enormt energisk når jeg var 20 eller 30. Det er akkurat som om jeg har posjonert ut. Jeg har krust og kruser. Det er klart det var litt villere fester da jeg var 30. Jeg kan ikke si at ting er spesielt annerledes i dag enn det var da. Jeg legger i det at jeg er vital, engasjer, nysgjerrig og det føler jeg er likedan som før. Jeg har ikke helseproblemer, slike jeg merker at flere av mine jevnaldrende begynner å få. Jeg er godt voksen, jeg har kunnskap, kompetanse og erfaringer som hører til alderen. Jeg er interessert i det som yngre er opptatt av. Jeg har vært mye sammen med folk som er yngre enn meg. Jeg er veldig lite sammen med folk som er like gammel som meg selv. Jeg er interessert i det samme som de unge. De unge er interessert i å prate skjitt.

Jeg var nettopp på en konferanse og så var det en som foreslo jeg skulle gå inn i styret for et sånt europeisk nettverk. Da sa jeg; «Jamen jeg er på slutten av min yrkeskarriere, dere må finne noen som er ung, ung og vital». Så sa han, han var ung selv: «Vet du dette har absolutt ingenting med alder å gjøre. Vi trenger slike som deg som er litt foroverlente, som er åpen til sinns, som er kreativ og innovativ. Du er det. Du har noen kvaliteter.» Ja. Jeg er vital på mange måter. Jeg føler meg ikke satt. Men jeg blir kanskje definert som litt satt av samfunnet. Så gjør jeg det litt selv også, begynner å tenke; «Jeg er satt!»

Jeg sitter ikke i en gyngestol og ikke har jeg vondt her og der. Det er mange på min alder, som holder på å gå av. De er 60, så går de av. Eller så klarer de ikke mere. Så tenker jeg, dæsklen hvilken fart jeg har bortover i gangene. Og så får jeg jo tilbakemelding hele tida; «Ja du skal selvsagt være med.» Da tenker jeg; «Ja selvfølgelig!» Men jeg er jo 68 snart og det er noe med at jeg selv tenker på det. Jeg har ikke vondt noen steder eller store ting. Så da kan jeg bare gjøre tingene og har det deilig med det og er så nysgjerrig på hva kommer når jeg kommer rundt svingen. Det vet man jo ikke. Lederen min på jobb sa til meg; «Det er så godt med deg, fordi du får frem smilet i folk». Jeg kan komme inn i garderoben kl. ti over seks om morgenen og likesom; «Good

Day Sunshine!» Og folk ellers henger og sier; «Er du sånn morgenfrisk?» Og jeg sier; «Ja, jeg kom meg opp alene i dag også.»

Man blir mere himmelnær, begynner å bli mere interessert i kirka og religion og gammel visdom; «Hva dreier livet seg om?» Og så er spørsmål; «Hvilket gamle-hjem eller sykehjem kommer jeg på?» «Vil noen finne meg om jeg ramler med kjellertrappa?»

Det er når jeg arbeidet sammen med ungdommer at jeg føler meg ung, f. eks på galleriet der jeg jobbet sammen med unge folk. Der var jeg sprekere når det gjaldt å tørre å tenke litt, litt andre måter som vi kunne gjøre det på, som ikke var gjort før. Så i noen sammenhenger, sammen med ungdommer, føler jeg meg sprek...i hodet. Det er litt galskapen. Med galskap mener jeg å være mere spontan, i måten du snakker på, kommenterer ting på. At du ikke blir sånn satt og traust. Litt leken.

Å være på bølgelengde med ungdommen. Jeg følte jo at jeg var på bølgelengde med dem. Da tenker jeg på dette med å feste, ta et glass rødvin, en øl. Jeg holdt på med turn som barn, så gikk det over til jazzballett og dansing og karate og så gikk jeg jo veldig mye i fjellet. Jeg gikk jo lange turer. Der er jeg ikke. Jeg misunne ungdommen litt for det, for det kan ikke jeg gjøre mere.

Har du barn? I tilfelle ... var dette et bevisst valg? I tilfelle nei... var dette et bevisst valg? Hva har det gjort med livet ditt?

De to første kom kanskje litt fort, men den tredje var veldig planlagt.

Jeg har tre barn. Det var absolutt ikke bevisst valg. Den tredje, da trodde jeg ikke jeg kunne få flere barn, var rosinen i pølsa. De andre var da 15 og 10.

Jeg har to barn. Ja det var et bevisst valg. Å få barn tar fokus bort fra deg selv. Jeg måtte være noe for noen. Jeg måtte betjene dem og deres behov. Det var en utvidelse av min kropp. Jeg fikk to ekstra armer. Pluss at det var utrolig mye lek. Mye glede. Det var en glede å hente dem, se dem igjen. Samtidig var jeg dødssliten når jeg endelig fikk parkert dem foran barneTV. Det var et liv som hadde en ytre motor. Småbarnslivet. Det var masse spørsmål som jeg stiller i dag men som jeg ikke stilte den gangen, fordi livet var en selvfølgelig fylt tilstand.

Jeg har ikke barn, men jeg har vært heldig med et bonusbarn.

Barnet bare kom. Jeg ble bare gravid. Det har vært veldig positivt. Jeg synes på en måte at jeg ble med på det som er livets mål for de aller fleste. Jeg dyrket jo barnet mitt og sydde klær og kostymer. Hun vant priser for disse kostymene. Hun var åme. Da hadde hun en glisend, slimete drakt, som jeg sydde som en snipp av brun silke... en lang tarm, som jeg rullet. Så skulle hun være et sneglehus. Snegla. Svartsnegle med brunt sneglehus. Og svart på toppen. Hun var også svane. Med store armer.

Det har ikke blitt barn. Men, det var ikke sånn at jeg absolutt måtte ha barn. Hadde det kommet barn, hadde det vært veldig velkomment, veldig fint. Men jeg har ikke lengtet etter barn i hele mitt liv.

Jeg ble voksen ganske fort. Måtte ta ansvar. Forandret meg på mange måter. Det skjedde noe hver dag. Hvert år. Jeg tok ansvar. Jeg var alene med sønnen min. Jeg har alltid vært alenemor. Det var et valgt jeg måtte ta selv. Men det har ikke stoppet meg. Jeg hadde barnehageplass og... det har gått veldig bra med oss to. Vi er veldig tett.

Jeg har 3 barn med to forskjellige menn. De var planlagt. Jeg har jo ønsket og snakket om at jeg skulle få barn fra jeg var lita og lekte med dukker. Jeg har ønsket meg barn. Jeg har vært bevisst det og uttalt det hele livet. Fra jeg var lita. Og om jeg ikke hadde fått barn, hadde jeg begynt å streve med å få barn. Det gjorde jeg jo siste gangen, men da hadde jeg jo 2, så var det ikke så farlig. Og. Når det er så mange som gjør så mye i dag for å få seg barn, så tenker jeg at jeg aner ikke hva jeg ville gjort om jeg hadde vært i den situasjonen.

Jeg har 2. De kom egentlig bare. Det første da vi var svært unge. Vi mente at om jeg ble gravid var det natu- ren og kjærlighetens gang. Det andre... enda jeg brukte prevensjon. Som en del av 70-tallets frigjøringstanke synes jeg ikke barna forandret mitt liv så mye. Jeg hadde dem med. Jeg gjorde jobb og var aktivist. Ettersom jeg ikke har vært noe karrierекvinne, så jeg ikke barna som noe hinder.

Kanskje har jeg holdt meg borte fra å binde meg til menn, fordi jeg ikke ville at barna skulle involvere seg og knytte seg til mange ulike farsfigurer. Dette i mot- setning til barnefaren, som har gifta og skilt seg utallige ganger.

Jeg fikk jo barn på første forsøk hver gang jeg prøvde. Det har vært strevsomt, men jeg hadde ingen illusjoner om at det ville bli idyll å få unger altså. Jeg har fått tre veldig fine unger som jeg er stolt av. Vi kriger litt inni- mellom. Men, jeg er takknemlig.

Det var en skam når jeg var gravid. Jeg måtte gå i veitene, slik at folk ikke skulle se meg. Og så bodde jeg i et hus på Bakklandet. «Hjem for falne kvinner». I dag er det bygd på og gjort om. Jeg hadde nøkkel. Så ringte de på, damene som var ute på livet. Jeg lukket opp. De hadde tisset seg ut og strøpene var speika. Så jeg måtte jo slippe dem inn. Så krangla de. Krangla på hver side av den gravide magen min. Jeg ga dem tobakk. Jeg jobbet, så jeg hadde penger. Og, så bodde jeg på mødre hjemmet i Ila. Der var det ei som ville vaske for meg. Hun også fikk tobakk. Sønnen min måtte være på et barnehjem. Jeg betalte på barnehjemmet. Men, da jeg ble gift, så tok vi sønnen min hjem.

Min mann hadde ikke søsken og var et karrieremen- neske. Reiste mye og satset på karriere. Og, så var det sånn en nagende uro i meg om dette var det rette. Om ekteskapet ville holde og da ble det begrensning med barn også.

Når man begynner å bli 36, da er det planlagt. Det var veldig fint. Jeg tror det er sundt å få barn. Det er sundt å få barn også fysisk. I forhold til brystkreft... amming. Det er fantastisk.

Jeg har en vennine som har en datter. Hun giftet seg i sommer. Men, datteren skal ikke ha barn. Mannen har barn fra før. Hun synes hun har for dårlig genmateriale. Hun er så skarp.

Jeg kunne gjort hva som helst for barnet mitt. Gå i ilden for henne. Hun fikk meg til og med oppi en ballong etter en båt. «Mamma, du må du også!» Jeg ble helt nummen. Men jeg sa ja, skulle tøffe meg. Men hvor jeg angra på vei opp. Jeg trodde jeg skulle besvime. Det slo i vaierne og jeg tenkte at dette var sikkert den eneste gangen det hele kom til å ramle ned. Jeg var så redd. Jeg gjorde det bare for henne.

Jeg ville ha barn. Kunne ikke få barn. Så jeg adopterte. Det er jeg glad for, selv om innimellom skulle jeg ønsket at jeg var langt borte fra dem.

Jeg har fire barn. Det første barnet var ikke bestemt. Jajaja. Vi sitter her nå. Nummer to... det var ikke ekte- mannen min som var faren. Men, jeg fortsatte å være gift med han. Så fikk jeg et barn til. Så skilte vi oss og så ble jeg gift med en annen. Og så fikk jeg en sønn. Han var planlagt. Hele tiden mens jeg hadde ungene mine hjemme, hadde jeg fosterbarn også.

Jeg har ikke barn. I mange år hadde jeg ikke lyst på barn. Som kvinne blir det stilt mye spørsmål hvorfor du ikke har barn. Så tenkte jeg at jeg får vel prøve og da ble det ikke. Det sørget jeg ikke all verden over, for jeg hadde ikke noe sterkt ønske om å få barn. Enda jeg er ganske glad i barn. Men, jeg hadde dårlige tanker om meg selv, tror jeg. Jeg strevde så mye psykisk at jeg tenkte at jeg ville ikke overføre det til noen andre. Jeg var også utrygg på om jeg kom til å bli en god mor. Det gjør meg fattigere å være barnløs. Det er noe med å se barn vokse opp. Men, jeg har fulgt tantebarn, barna til en venninne og dattera til en slektning. Jeg føler at selv om jeg ikke så involvert, har jeg likevel et forhold til den nye generasjonen.

Da jeg fikk et barn ble jeg mere bundet og jeg måtte finne muligheter for å kunne være med på ting. Jeg måtte knytte til meg noen som kunne passe ungen. En mann som jeg kunne fungere sammen med.

Jeg hadde trodd at barnet syntes det var så godt med brød som jeg bakte, men det viste seg at det var hun ikke. Men. Livet ble større. Jeg har blitt kjempegod å organisere hverdagslivet for å få til at alle skal få til å gjøre det de har lyst å gjøre. Vi som familie har vært veldig god på å organisere hverdagslivet. Og så er det slik at man får utvidet naboskap. Og det har jeg tenkt noen ganger når folk sier; «Skal dere flytte, i sånn leilighet, når ungene holder på å flytte ut?» Da sier jeg; «Nei gurimalla. Jeg vet ikke om jeg kan flytte fra nabolaget!» For. Jeg kjenner jo alle. Og det er en berikelse. Deilig å gå på butikken og jeg bruker evigheter. Det er så mange jeg må snakke med. Det er hyggelig. Så får jeg være med

på nye ting, fordi ungene velger ting som jeg selv ikke har vært med på. Og så blir jeg utfordert. Innimellom er jeg så forbanna på dem at jeg kan vri de opp. Men. Jeg er så glad i dem og kjenner hjertet som banker.

Jeg hadde aldri ønsket meg barn. Det var bare sånn. Det bare plutselig ble barn. Vi ble jo sammen på sommere- ren og på høsten var jeg gravid. Vi ble jo gift og var gift i nesten 20 år. Jeg har egentling aldri hatt behov for å reproducere meg. Det er mange som er helt desperate. Det har jeg ikke vært.

Det har ulike konsekvens for kvinner og menn å få barn. I alle fall hadde det det for oss som fikk barn på 70-80 tallet. Det var vi kvinner som måtte si opp skole- gang, være hjemme med ungene, mens mennene kunne gjøre alt det andre. De var ute eller fortsatte utdanningen. Det var sånn på den tida.

Som mor har man dette biologiske. Og så er det kjønns- rollene selvfølgelig. Det at kvinner er nærmere detaljer og omsorg, men menn er mere på ta barna med på aktiviteter. Men. Vi var veldig likestilte. Vi ble sammen i den tiden da de store kampene for likestilling kom og vi måtte kjempe for barnehageplass og fri abort. Jeg valgte selvfølgelig en mann som sto for en bra linje. Han var så fin. Ei venninne sa at jeg ikke måtte være for streng, for da ville han gå fra meg. «De klarer ikke så mye, mennene», sa hun. Slik som mora mi kunne sagt. Dette var på 70-tallet..

Jeg har jobbet mye med omsorgsarbeid hele livet. Jeg har jo tatt det ut, i forhold til ikke å ha barn. Jeg jobbet på et gamle hjem og var egentlig fedd up. Jeg jobbet natt. Det er fryktelig slitsomt. Det var ei. Stakkar. Som hang i snora hele tida. Absolutt hele tida. Fordi hun ikke fikk sove. Så gikk jeg inn og sa at nå måtte hun prøve å sove. At det var natta. Du vekker de andre. «Klokka er to», sa jeg. «Men klokka hører ikke på meg», sa dama i senga. Og det hadde hun helt rett i. Så var det å roe henne ned. Roe ned seg sjøl. Så fortsetter hun. Å ringe og ringe. Ringe og ringe. Til slutt så ble det i det meste laget. Da tok jeg med en saks, klippet over ringesnora for å få fred resten av natta. Neste morgen knytte jeg den sammen igjen.

Jeg hadde forpliktelse ovenfor faren min, selv om jeg var svært ung. Jeg hadde han med. Han ville være engasjert og vi hadde aksjon på skolen og jeg spurte om han ville si noe. Han ville det. Og jeg leide han når han

BERIT RUSTEN: «Det finnes teorier om hva som skjer etter at kvinner ikke lengre begynne å vandre overalt gjennom kroppen og stenge for pustekanaler sykdommer. Det gikk mange hundre år. I 1925 skriver gynekolog og tida etter er preget av forfall, skrumping og avslutning

sjanglet opp til talestolen og syntes egentlig det var litt flaut. Han sjanglet fordi han var krigsinvalid og relativt nyoperert. Aksjonen var at vi skulle betale mere i lærebøker enn andre gymnasiaster. Fordi vi hadde spesielle lærebøker. Det var reformgymnas. Det var andre bøker. Og vi måtte betale mere enn de andre.

Jeg hadde lyst å slå han noen ganger. Han sprang etter meg. Da var det rett før jeg skøv han ned trappa. Da hadde han falt og kanskje slått seg ihjel. Da var jeg forskrekket over meg selv. Men. Jeg godtok for mye.

Det er damer som vil ha barn og damene dealer med ganske mye og menn sier at egentlig vil de ikke ha barn. Hvis det blir barn må damene ta hele støytten selv, fordi mennene bare er halvveis med på det. Det handler jo om at damer venter lenge med å skaffe seg barn og så blir det akutt. De får så kort tid på seg. Og så må de i hurten og styrten finne seg en mann som de kan lage barn med. Det blir så panisk.

I tilfelle du er bestemor... hva gjør det med ditt liv? I tilfelle ikke... hva gjør det?

Å ikke velge barn det er litt rart...barn...barnebarn. Det er mange som har det, Det er viktig for veldig mange. De bruker mye tid på barnebarna. Men, jeg kan jo bruke mere tid på tantebarna sine barn. Da blir det jo litt barnebarn. Jeg tror ikke at noen tantebarn eller noen andre vil ha den forpliktelsen eller føle den ansvaret ovenfor meg i alderdommen, på samme måte. Det er sannsynlig.

Jeg er bestemor til sju. Det er veldig sårt, fordi de bor så langt borte. Man får ikke fulgt med dem. Det blir likesom ikke... du ser de så sjelden. Men. Jeg har et godt liv. God økonomi.

Vi har veldig god samhörighet i familien. Vi møtes ofte på middag hos meg og hos døtrene. Vi er en veldig glad familie og vi tar en fest, en fest sammen med barnebar-na. F.eks i jula, det kan vare oppe til to og tre. dager. Da har vi det kjempeartig med quiz og litt av hvert. En liten skål.

Jeg er stebestemor. Det er viktig. Å elske andre families barn, er fint. Jeg har vært med dem siden de var nyfødte. De ser på meg som bestemor like mye som de andre bestemødrene. Det er fint. Å få ta del i det.

Jeg har en svigerdatter som ikke er helt god. Sterke psykopatiske trekk. Jeg prøver å ikke lage bølger. Men allikevel får jeg så mye dritt. F.eks. barnebarnet mitt begynner å bli i en alder der hun vil ha kontakt og da har vi hatt kontakt på Messenger. Da fikk jeg beskjed fra svigerdattera at jeg bare måtte være klar over at hun

fulgte med! Nøye. Og hun skulle ha seg frabedt at jeg manipulerte hennes barn. Sønnen min er like konflikt-sky som mora, altså meg, så han glatter over. Vi får ikke kontakt med barnebarna eller sønnen vår. Vi er verdens verste foreldre og verdens verste besteforeldre, ifølge svingerdattera. Og hver gang vi er der, blir vi kasta ut. Vi blir invitert, men når vi kommer, blir vi jaget på dør. Hun har vært mange år i familien, men hun har blitt verre og verre. Jeg skulle ha reist ned og slått neven i bordet, men jeg orker ikke.

Det er lykkeopplevelse å ha barnebarn. Senest nå lørdag var jeg og hentet det eldste barnebarnet. Han skulle reise i begravelse til bestefaren. Jeg har ikke sett dette barnebarnet så mye i det siste. Han er 16 år og har begynt på videregående. Da var det sånn: «Bestemor, vil du pakke kofferten for meg?» Og så pakket jeg kofferten. Plutselig fikk jeg være til nytte. Det var deilig. Og vi kom nært og snakket om at vi skulle få til å reise sammen. Det åpner et kjærlighetsrom. Og da han gikk ut av bilen på Værnes, så sa han; «Tusen takk bestemor du er en kjemperessurs for meg.» Så kjørte jeg hjem og følte at nå er jeg lykkelig.

Det har vært viktig for familien at jeg kom til Trondheim. Jeg fikk en oppgave da min datter mistet mannen sin. Han døde plutselig. Hun satt igjen med tre barn. Den yngste 7 og den eldste 15. Da fikk jeg brukt min bestemorevne, for å si det sånn. Det har vært en viktig oppgave. Det er veldig fint. Det utvider horisonten. Det er morsomt å være sammen med dem og de gir meg mye. De gir påfyll. Det gjør meg fleksibilitet i hodet være bestemor.

Jeg er bestemor til tre. Det er jo en berikelse. To av dem bor i Oslo. Men eldste barnebarnet mitt, hun flyttet til Trondheim for hun ville bo der bestemor bodde. Hun bor her. Hun flyttet etter meg. Hun har egen leilighet. Hun sa; «Mormor er alene i Trondheim. Jeg flytter dit.»

Jeg må jo reise langt for å se dem. Jeg skulle ønske at de hadde vært nærmere, slik at jeg kunne fulgt utviklingen. Som jeg ser andre gjør. F.eks ha barnebarna på risgrynsgrøt. Jeg blir ikke sånn bestemor som mine bestemødre var. Men jeg ser dem, vi snakker jo. På skype. En gang i uka. Det er mest med dattera mi jeg snakker, men så slenger de innom skjermen og lager grimaser. Eller de sender beskjeder. F.eks: Bildet av fotballskoene og beskjed «Her er de nye fotballskoene.» Men vi sees i lange perioder. Og da er det intens og nært.

Jeg er ikke bestemor. Dattera mi er nå 41 og det er også ... det henger igjen noe av uroen ... er det min skyld at dattera mi ikke har trua på ekteskapet. Eller finner seg en fyr som er rett for henne og slår seg ned. Litt av uroen i hennes liv legger jeg på meg. Det hender at det kommer sånn; «Åh... om mine valg hadde vært annerledes hva hadde da skjedd? Hadde livet hennes vært mere stabilt?» Hun bor i Danmark. Der kan man få veldig mye hjelp. Med eller uten mann. Jeg ønsker meg i alle fall et barnebarn. Jeg tror det er viktig for gleden i livet og at det blir en glede på gammeldagene å ha, se at slekten kommer videre. Men, det må bli hennes liv og hennes valg det der. Vi snakker om det. Om hun ikke finner en mann og får barn, så håper jeg at hun tar det på beste mulig måte. Aksepterer den skjebnen.

Barnebarn påvirker meg i nesten like stor grad som egne barn. Men jeg kjenner på en bekymring for fremtiden deres, det er en følelse jeg ikke hadde for egne barn. Praktisk sett kan det bety at jeg flytter nærmere familien som alle har flyttet langt vekk fra der jeg bor. Mentalt sett betyr det at jeg nok vil tune meg inn mot nye interessefelt alt etter som disse barnebarna har av hobbyer, hvordan de har det med venner og hva de velger å gjøre. Jeg vil også forsøke å gi dem noe fra mitt liv og mine verdier. Jeg har trua på kunnskap!

Jeg bruker en del tid på å følge og hente og ha overnatting og planlegge reiser med dem. Jeg insisterer på å knytte tett kontakt med dem... noen ganger er det selv sagt avlastende for foreldrene, men jeg gjør det mest for meg. Og...om jeg sier at jeg er på bestemoroppdrag, da aksepteres det over hele linja. Barnebarn og reiser. Det gledes. Barnebarn og følg dem, til ulike kurs osv. Det er pur glede og litt logistikk.

Hva forventes av grrrls over 60?

De vil ha oss i en gyngestol. Enkelte. Mens noen sier: «Oi, gjør du det?» Og synes det er bra f.eks at jeg jobber og at jeg reiser en del. Jeg opplever ikke at noen mener at jeg bare skal sitte.

Når man er 65 er det jo fortsatt en del som jobber. Jeg valgte å gå av da jeg var 63. Jeg har ikke hatt noen problemer med det. At jeg tok det valget. Men, når jeg tenker på gruppen pensjonister, så synes jeg ikke jeg er fullt der enda. Men likevel har jeg ikke noe problem med å si at jeg er pensjonist. Jeg har litt vanskeligheter med å se meg selv i den grå massen. F.eks når jeg ser det går ut en del fra sånne turbusser. Da føler jeg at de ligger ti år over meg alder.

Allmote i borettslaget. Jeg fleiper selv med «gammelkjerring» og da er det ikke de som trekker frem begrepet «gammelkjerringa», men det er meg. Alder er ikke så viktig i mange sosiale sammenhenger. Men, jeg reflekterer over at jeg er eldre.

kan føde barn. Platon mente at livmora da ville bli ugrei. Den kunne og hindre åndedrett, styrte kroppen uti ytterste mangler og all slags seksualpedagogen William J. Robinson at overgangsalder og og at kvinnens underliv da så møllspist ut.»

Jeg hadde en samtale en gang på toget med en ungdom fra Serbia. Først så han ut som om han syntes det var kjedelig å ha kommet sammen med en dame som var eldre og så fram til en laaang togtur. Så begynte vi å snakke og så hadde vi en utrolig fin samtale hele veien, til Trondheim. Han fortalte om dilemmaene med å ha kommet fra Serbia og møte folk fra Kosovo-Albania. Dette med hat mellom folkegruppene og mora som var død, og faren... han fortalte om eksistensielle ting. Da ble alder en greie. For jeg var en voksenperson som han hadde tillit til og som han kunne snakke med.

Jeg har ikke lyst til å reise ut i verden. Men jeg har to drømmer. Det ene er å dra til Tibet og det andre er å dra til Island. Og så har jeg lyst å se mere av Norge. Naturen. Og at det blir ok å ha flyttet tilbake og ha kontakt med gamle venner og nye venner. Jeg synes det har vært veldig hyggelig å treffe på kjærlighet igjen. Oppleve det. Et koselig forhold. Med respekt og omsorg og gjøre morsomme ting sammen. Et menneske som utfordrer meg. Det hadde jeg syntes vært hyggelig. Men jeg tar det ikke som noen selvfølge at det skjer.

Når jeg sier at jeg har blitt pensjonist, så sier de... du har gode dager du da. Ja det har jeg. Jeg har gode dager. Da tar jeg det med ro. Gjør akkurat det som passer meg. Går ut. Møter venninner. Små skritt i hverdagen. Noen enga-

gå tur på torsdagene. Det går veldig sakte. Sier de. Da tenker jeg; men jeg går jo med turistforeningen. På topene. Som ingenting. Og alle forventer at jeg skal klare det. Jeg er litt glad for det at det er masse av folkene rundt meg som ikke tenker på alderen min. De tenker ikke at jeg er snart 70.

Jeg tenker på liv og død, spesielt fordi mannen min hadde en hjertestopp for ti elleve år siden. Han ble sendt i hui og hast. De fikk liv i han. Han kom inn på en tirsdag og våknet på fredag. Og da lurte vi jo på om han var grønnsak eller ikke. Han hadde alt i behold. Han har pacemaker. Han er en god del eldre enn meg. Jeg tenker jo på det om han går bort først eller om det blir meg. Hva skal skje med barnet vårt, som heldigvis har en samboer osv. Jeg tenker jo på det, for jeg ser jo folk rundt meg som går i vei tidlig. Vi er jo i aldersgruppa. Vi står køen. Det er fælt å tenke på, men vi vet jo ikke hvor lenge vi får ha livet vårt.

Det kan jo være naturkatastrofer. Vi vet jo heller ikke hvordan det er med miljøet vårt som fører til voldsomme stormer og sånne ras og elver som flommer over. Vi bor jo i Trondheim, men vi vet jo at det er kvikkleireområde rundt omkring oss. Plutselig kan det skjer. Vi har ingen garanti. Det tenker jeg på. Krig er det neste. Krig er det rundt oss over alt på en måte. Sånne ting

forventes det at jeg har mer tid til barnebarn og bistand på «tidsklemmefronten». Og så forventes det at en gammel person trenger langt mindre lønn (pensjon) enn tidligere, og at man helst bør flytte i en liten leilighet på ett plan.

Jeg søker ikke på utfordrende jobber, enda jeg kunne gjort det bra. Kvinner i min alder! Jeg klarer ikke danse samtidsdans og hoppe opp og falle ned løpet av noen sekunder. At jeg skal være pensjonert og bestemor, det er det som forventes. Jeg håper at jeg ikke kommer inn i det der «gammel dame syndromet».

Jeg er ikke så interessert i mannfolk lenger. Andre mannfolk enn min mann, altså. Jeg kan gjøre hva jeg vil, det synger Wencke Myhre om i sangen når man blir 66.. Ja det er det som ligger der. Det har noe med om man jobber eller har sluttet å jobbe. Jeg jobbet til jeg var 70. Jeg har mange mulighet i fremtiden, om jeg klarer å gjøre ting. Alt som jeg gjorde før, blir gjort på en annen måte. Men. Noe må jeg stå over.

Jeg har en datter som bor i København. Hun heier på meg og sier; «Mamma du er læn, stå på». Vi blir et speilbilde for hverandre. Jeg vil ligne litt på hennes energi og hennes væremåte og hun melder tilbake at hun synes en sånn mor er alright. Hun drar meg opp og

SISSEL GRAN: Alderisme er et begrep som har politisk kraft i seg siden det er beslektet med begrep som rasisme og sexisme, fenomener vi alltid må fortsette å sloss mot. Alderismen må beskjempes med like tøffe midler, gjennom politikk, rettigheter og påpasselighet fra samfunnets vaktbikkjer...

sjerer seg veldig. Blir med på aktiviteter. Frivillighetsarbeid. Tar seg småjobber igjen. I forhold til yrket de har hatt. Jeg var jo lærer. Mange lærere går tilbake til skolen og tar vikariat. Fransktimer tror jeg faktisk at jeg kan ta. Jeg snakker jo såpass bra fransk. Jeg er grådig på fritida mi. Jeg vil ikke ta på meg så mye ansvar. Det har jeg hatt hele livet. Kanskje forventes det at jeg skal bidra med mere frivillighetsarbeid. Men. Jeg har jo noen grupper. Sykkelgruppe mi, f.eks. Vi har jo endel møter. Årsmøter. Og vi sykler. Og så har jeg meldt meg inn i VET. Veterangruppen i turistforeningen. Der er det ok turer for godt voksne. Har vært med på to, tre turer. Men jeg kommer til å bli med på flere. Men, der er de ti år eldre enn meg. (Fnis). Tida går fort. Det begynner å bli knappt igjen av tida på jorda.

De rundt meg sier: «Uff klarer du det da?» De er likesom bekymret. Bare fordi jeg er 80. «Er du sikker på at du klarer det? Skal vi hjelpe deg?» spør de. Det forventes at når du er over 67, skal du bare hvile. Det er en helt, helt håpløs tanke.

Når jeg er 70, da må jeg slutte på jobb. Da skal jeg bli aksjonist. Da skal jeg begynne virkelig å aksjonere og være med på masse ting som jeg ikke har kunnet til nå. Det er kjempeviktig. At jeg ikke draes med av andre som er på min alder. F.eks; noen sier at jeg kan være med å

tenker jeg jo på. Men, det er også slike ting jeg skyver unna. For om jeg går og tenker på det, så kan jeg legge meg i sengen med reimer. Jeg må jo på en måte leve det livet jeg har. Og gjør det beste utav det. Gå med små skritt.

Jeg har angst for å bli pensjonist. Hvordan i all verden skal det bli? «Du kan jo begynne med frivillig arbeid», sier folk. Hvorfor kan jeg ikke heller være i yrkeslivet? jeg er jo glad i jobben min. I nettverkene mine. Man må jo selvsagt ta dag for dag for man vet aldri om det skjer noe. Jeg har jo respekt for at jeg er 67. Tenker på å hvile. Ta det mere med ro. Slipp taket. Samtidig som jeg har en subjektiv opplevelse av det, prøver jeg å se meg selv utenfra.

Samfunnet. De forventer ikke noe, disse... de som sitter og regjerer. Og det liker jeg aldeles ikke. Vi er bare puffet til side.

Jeg merker at jeg har levd en stund når jeg møter yngre mennesker. Jeg har erfaringer og også en type kunnskap de ikke har – både gode og ikke gode erfaringer, både unyttig og nyttig kunnskap. Jeg er eldst i familierekka. Som nyslått pensjonist, føler jeg at det ikke forventes noe som helst når det gjelder det profesjonelle livet mitt. Yrkeslivet er over. Ingen forventninger. I privatlivet

frem. Mere perifert har du ungdomsidealet i magasin, massemedia, film og alt det der. Det er en kultur der det er ungdommen som trekkes frem. Mere i Norge enn i Danmark. I Danmark var man tidlig ute med å vise de runde damer, de rynkete damer, alminnelige damer, som hadde rett på et liv og seg sjøl.

Jeg synes jeg horer; «Du kan gjerne ha likedanne klær som før, men ikke så korte skjørt!» Det er liksom det som går igjen. Selv om man har pene ben, så skal vi ikke ha korte skjørt. Jeg også tenker: «Kanskje ikke så korte skjørt da?» Det er det eneste det er begrensning på. Og jeg tenker ikke så bevisst på det, for jeg tenker; «Nei faen heller, om jeg så vil ha korte skjørt, så vil jeg fanken meg bestemme det sjøl! Det er ikke andre som skal definere hva jeg skal og ikke skal.»

Jeg merker jo at kroppen endrer seg, kroppen... det blir mere og mere galt med kroppen. Den må repareres. Både på ene og den andre og den fjerde måten. Jeg opplever det mest på det fysiske og at jeg ser det på folk som er yngre og på grandtantebarnebarn. Jeg opplever det mest med å observere andre. Jeg vet jo at folk ikke ser på gammelt folk som så viktig eller så interessant. Og ikke like interessant som kjønnsobjekt. Opplever ikke så mye forslag eller oppmerksomhet fra menn.

SISSEL GRAN «Opplevelsen av vår indre ungdom kan være en indirekte motstand mot det vi opplever som diskriminering av gamle mennesker/.../ en protest mot ensporet syn på aldring.»

Jeg har jo sluttet å jobbe. Det skyldes flere ting. Men, essensen er mistriivsel. Og noe av mistriivselen kan nok knyttes til alder. Jeg jobbet i administrasjonen. Det skulle jeg aldri ha gjort. Jeg var administrasjonssjef og syntes at oppgavene og livet i administrasjonen var helt meningsløst. Jeg hadde følelsen av å bli dummere og dummere for hver dag jeg jobbet der. Så var det leder-skifte og han siste som kom, han var jo prototypen på sånne unge med albuer og som er skruppelløs i forhold til forskjellsbehandling og behandle folk... jeg vet ikke hva jeg skal si...jeg ble behandlet djevlige dårlig... på en klassisk måte...det gadd jeg ikke..til det er livet for kort. Etter mye styr, fikk jeg en slags avtale.

Jeg blir litt mere andektig. Jeg er litt mere forsiktig når jeg er ute blant folk. Og oppfører meg som en dame. Går ikke på bar og drikker meg full. Det synes jeg ikke passer. Og gi blaffen. Det synes jeg ikke passer. Men det kan man gjøre innen husets fire vegger. Jeg føler ikke at det settes noen krav til hva jeg kan gjøre. Jeg kan gjøre det jeg vil. Innen rimelighetens grenser.

Jeg har en mann som har hatt slag. Det har begrenset en del. Da er det hensyn å ta. Vi har et bra liv og mye utfordringer. Men, det er ikke noe som stopper meg på grunn av alderen.

Kanskje begynner jeg på en doktorgrad eller skriver en bok om empirien. Eller bare kjøper og kjører bil! Hva som stopper meg. Det er jo forventninger ovenfor samfunnet i forhold til bilkjøring. At man blir testet, eller ikke testet, men ...etter 75. Spørsmålet om man kan kjøre bil. Dette er jo en forventning som kommer utenfra. Dette kjenner jeg på. Jeg kjører mindre og mindre bil enn jeg gjorde før. Jeg har vært en habil sjåfør i over 50 år. Nå kjører jeg så lite og jeg stiller samfunnets krav til meg selv. At jeg skal være en god sjåfør. At nå kan jeg kanskje ikke kjøre lenger. Ikke så mye lenger i alle fall. Jeg vet ikke om jeg vil kjøre. Jeg trenger jo ikke bil og... men det er noen krav der i forhold til sikkerheten i samfunnet. Man blir for gammel til å kjøre...til å kjøre ordentlig.

Passer seg... det er noe med dette hvordan man klær seg. Man skal være litt nøytral i påkleddingen og ikke stikke deg for mye ut. Det gjør jeg litt opprør mot når jeg tar på meg mine blomstrete bukser og røde klær. Jeg elsker rødt. Jeg tar på meg det jeg har lyst på. En kjole med masse blonder og litt sånn rysj. En herlig sommerkjole. Men en må jo være litt bevisst. I forhold til hvordan en føler seg selv. F.eks om den er litt for nedringet. Kjolen altså. Eller litt for kort. Eller. Blå årer på leggene... skal man ikke ... Noen kan komme til å si... nei se på henne da. Se hva hun har tatt på seg. Noe så dumt. Det tror jeg en veldig lett kan bli utsatt for. Som kvinne. Mennene ser jo ikke ut i det hele tatt. Tynne spiker av noen bein og mage...

Et langt yrkesliv er over. Det er følelsen av frihet, en merkelig og uvant følelse som har inntruffet. Ved andre overganger i livet står det noen andre klare til å være med deg videre, du starter et ekteskap, ja så er dere to, du får barn, ja da er dere flere, du starter i jobb – noen veileder deg, du blir pensjonist – ingen står klar videre– hva nå?

Hvilke store livshendelser vil du trekke frem

Barn, ekteskap, skilsmisse, flytting, yrkesvalg, alt har hatt store konsekvenser i mitt liv.

Jeg har mistet en sønn. Han var 15 år og tok livet sitt. Det var... det var...det er det verste. Det tok lang tid før jeg ble glad igjen. Mange år. Før jeg ble glad igjen. Men det var inni meg. Det var ikke noe jeg ga uttrykk fort. Typisk. Folk sa; «Hvordan klarer du dette. Dette er jo noe av det verste som kunne hendt deg!» «Hvordan klaaaarer du å gjennomføre?» Jeg svarte; «Det går bra.» Jeg smilte utpå, men hjerte var ikke glad. Det var det verste.

Det viktigste jeg har gjort, var å velge å satse på teater og drive pionerprosjekter. Jeg gikk fra fast stilling til prosjekt. Var og er fattig. Gjennom teateret har jeg kunnet uttrykke meg. Jeg kveles i partipolitikken, som er en annen mulighet til å ytre seg. Jeg har aldri kunnet gjøre karriere, da jeg aldri har vært noen jatter. Så, jeg har ikke erobret noen maktposisjon der jeg har hatt definisjonsmakt. Derfor. Teater har vært viktig for at jeg skulle ha en stemme. Og, gjennom teaterprosjektene har jeg kunnet gjøre en forskjell. Jeg har gitt mange hundre mennesker selvtilitt og kraft til å leve sine liv.

Jeg giftet meg jo med en i forsvaret. Så, jeg har jo flyttet en del. Og jeg synes jeg har opplevd veldig mye i mange sammenhenger. Mannen min har vært veldig flink til å ta meg med der han har kunnet. Han var blant annet arbeidet for kong Olav. Han har vært så flink. Den flyttinga har gitt masse påfyll. Det er en slags utfordring til å gjøre seg kjent. Man kan ikke vente at noen ringer på døra di. Man må gjøre noe selv.

Vi fikk barnet vårt og jeg dro til Korea alene og hentet henne. Kom til Soul. Kom til en ny verden. Med helt andre lukter. Det var helt fantastisk å komme dit og være der ei uke og møte henne på barnehjemmet første gangen. Hun luktet litt surt. Og jeg tenkte: «Hvordan skal dette gå? Greier jeg å bli glad i denne lille ungen?» Jeg trøstet meg med at de som får et nyfødt barn ikke alltid synes ungen er fantastisk. Første gangen var litt sjokk. Men, andre gangen. Da var hun helt fantastisk. Da var hun riktignok også mere nybadet, god, mett, smilende og koselig. Og så var det å hente henne. Ta henne med på flyet. Gi henne melk. På flyplassen. Gjennom passkontrollen. Vi ble stående i passkontrollen leeeenge. Fordi mannen i kontrollen mente vi manglet papirer. Ungen begynte å gråte. Det var varmt og hektisk. Jeg begynte å gråte. Da ga mannen meg konvolutten og sa at jeg skulle gå på flyet. «Kom deg på flyet!»

Jeg flyttet med mannen min på kraftutbygging. Så jeg var en anleggskjærring. Det likte jeg godt. Så vi flytta til ulike anlegg. Bytta hus. Hadde barna med. Det med flytting likte jeg. Veldig godt. Det var nye utfordringer. Nye steder. Ikke minst nye steder. Ny natur å undersøke. Ta med barna ut. Og nye mennesker. Det var veldig bra det. Det var noe med nye muligheter som dukket opp hver gang. Det var ikke begrensninger.

Skilsmisse. Det er en forandring. Bare å begynne helt på nytt. Men, så blir det jo veldig mye positivt etterhvert. Jeg begynte med Feldenkreis. Det var viktig for meg. Det forandret meg veldig. Jeg ble mere lett og ledig. Før det var jeg sporty. Det var positivt med Feldenkreis. Med Feldenkreis ble jeg mere bevisst om hvordan jeg kan bruke kroppen og meg selv. Jeg har alltid hatt holdningen at man skal lære noe nytt. Gjøre ting som kan gjøre livet lettere. Det er både kroppslig og det innvirker på nervesystemet.

For meg var en omdreining da jeg begynte som besøksvenn i Røde Kors. Da ble det en forandring her. (hun peker på hjertet). Det var veldig interessant. Vi hjalp dem på revmatismehuset. De vi hjalp kom fra Munkvoll Vanførheim. Det er noen år siden. Det gjorde godt fordi jeg fikk hjelpe til.

Det var at faren min tok livet av seg. Da var jeg var ti år. Vi var vi på juletefrefest på Folkets hus. Så fikk mor beskjed om at hun måtte komme på sykehuset. Vi ungene ble sendt hjem. Jeg måtte gå opp til naboen i andre etasje. Det satt mange slektninger i underetasjen. Søstra mi kom opp til meg og sa: «Far er død!» Han tok pulsårene. Søstra mi og et søskenbarn av meg hadde funnet han på soverommet i en blodpøl. Jeg fikk ikke vite hva som hadde skjedd før jeg ble 18 år. Det var for så vidt helt greit. Da var jeg istand til å ta imot.

Jeg flyttet fra Molde, tok med meg barna og hadde truffet en ny mann. Det gikk ikke så bra. Det var et mareritt for meg. De er de verste årene i mitt liv. Men, han døde jo og det var nesten sånn at, at, jeg må si som mora mi; «Takk Gud for at han døde.» Vet du det er sant. Han var farlig. Han var voldelig. Det var komme så langt at jeg var med som en case på forskning på senter for mishandlede damer. Merkelig nok lot jeg meg ikke knekke. Jeg var i full jobb og det ene med det andre. Men jeg knakk litt sammen etter at han var død. Da kom hele greia. Det var første gangen jeg var sykemeldt i mitt liv. Jeg begynte på jobb igjen etter en uke. Men jeg hadde sånn fin jobb. Der var studentene og gode kollegaer og så var jeg veldig åpen, så jeg fikk fortalt hva som hadde skjedd om ditt og datt og det hjalp meg. Så jeg fikk ikke nervesammenbrudd og hætta og det gikk utrolig bra.

Skilsmisse var veldig heftige greier. Da var jeg litt over 30. Det trodde jeg ikke at jeg skulle gjøre. Mine barn skulle ikke bli skilsmissebarn. Det å komme dit og finne ut at det var det jeg måtte gjøre, det var veldig pregende. Og det er det jeg er mest skuffet i livet mitt over. Men også det jeg er mest stolt over. At jeg greidde å gjennom-

SISSEL GRAN: «Kanskje vi eldre burde avsløre dette fenomenet for de som er yngre; mange av oss er minst to personer, en på innsiden og en på utsiden. Mens den på utsiden blir eldre, forblir personen på innsiden ung.»

føre det. At jeg turde å gjøre det. Inn i det ukjente. Jeg var redd for at mannen min skulle ta livet sitt. Han ville ikke at jeg skulle gå. Jeg hadde jo jobbet med slike spørsmål i jobben min og visste jo at dramatiske ting kunne skje. Jeg ble modigere og stolte mere på meg selv. Kunne ikke overlate ting til andre. Måtte stå opp for meg selv. Jeg fikk meg jo en ny mann. Jeg hadde vært utro og var forelsket. Det var jo også sånn som jeg ikke skulle gjøre. Jeg ble møtt med mine egne fordommer. Så inderlig. Jeg fikk de rett i fleisen. Jeg skulle i alle fall ikke hoppe på noen ny mann veldig fort. Men så var han der. Jeg visste jo ikke hvordan det ville gå. At jeg ikke ante noe, men at jeg kanskje var ...om ikke annet hadde den forelskelsen... den hjalp meg til å bryte ut av et forhold som ikke var bra. Om det nye forholdet var noe varig eller ikke, det visste jeg ikke noe om.

Og om jeg skal si det rett ut, så må jeg bare si at jeg tror at jeg tror faktisk at det å ta denne doktorgraden er en av de store happeningene i mitt liv. Den gjorde jeg i voksen alder og jeg hadde ikke noe stipendiatstilling. Jeg gjorde det bare på trass. Jeg gjorde det av egen driv og vilje. Og det var sånn en seier og glede å få det til. Doktorgraden har ført til en livsendring, for etter det så har jeg blitt invitert til mange ting, nasjonalt og internasjonalt. Jeg tok den doktorgraden alt for seint. Jeg skulle gjort det lenge før.

Det var på 90-tallet. Med rettsaker. Kidnapping av sønnen min. At vi ble så traumatisert hele familien. Dette var i forbindelse med at vi gikk fra hverandre. Jeg har holdt på med dette i tredve år. Det har preget og formet livet mitt i stor grad. Det ble et reperasjonsarbeid som aldri tar slutt. Det er det sentrale punkt og det invaderer ressursene mine, tankene mine og sorgen. Det slutter aldri. Det har formet mitt liv. Det har gjort noe med mitt livssyn og med måten jeg ser verden på. Jeg har blitt mere tolerant ovenfor ulike liv, at folk har ulike liv, ulike valg. Noen lever sånn og noen lever sånn. Og så tror jeg også at jeg har fått større tilgang, en lengsel som jeg synes jeg har vært ganske flink til å ...jeg har behov for å føle at det er noe autentisk og ekte og ordentlig i det jeg holder på med. Jeg har ikke mye tid til tull. Jeg har ikke talent for tull.

Jeg kom hit til byen da jeg var 18 eller 19 år. Og den perioden hadde jeg nesten ikke vært på skolen det siste året. Jeg levde ganske utsvevede. Prøvde ut drogene. I massevis. Og var sammen med folk som det aldri ble noe av. Og mange av dem er døde. Jeg havnet i Trondheim den sommeren. Vi holdt til borte ved Studentersamfunnet. På plenen. I Høyskoleparken. Jeg tror ikke noen av trønderne jeg var sammen med den gangen, lever. Jeg traff noen folk som ikke hørte til den gjengen. Inne på Studentersamfunnet. Jeg drev og sang sammen med dem. De sa at jeg ikke måtte holde på med den røykinga. Så karret jeg meg hjem til hjembyen. Jobbet meg oppover på Hurtigruta. Jeg tenker at det kunne gått så djevlige dårlig. Men, så traff jeg altså de folkene som sa at jeg måtte ta meg sammen. Hvem det var og sånn, husker jeg ikke.

Jeg skilte meg i 1997. Det var et voldsomt alvorlig valg og jeg har spurt meg selv i ettertid om det var riktig. Litt sånn sjølgranskende. Fordi vi hadde ett barn. Og jeg ser jo at det har fått konsekvenser på lang sikt for oss alle tre i den lille familien. Så der kan jeg nok bære på ansvar og skyld. Fordi, det var jeg som valgte å gå ut. Konsekvensen er at jeg ikke er en god rådgiver for barnet mitt og jeg har ikke ett hjem hvor ungen kan returnere og finne pikerommet sitt eller finne mor og far sammen. En havn for barnet.

Den jobben jeg hadde da jeg bodde i Canada forandret livet mitt veldig. Fordi, jeg var fryktelig sjenert. Jeg kunne ikke gå gjennom et rom. Om jeg skulle møte noen, så sto jeg ute og ventet. Jeg kunne ikke gå inn. Folk kunne jo se på meg. Jeg var så usikker, hadde så veldig dårlig selvtillit. Men i Canda, der måtte jeg bare. Jeg var nødt å ta grep. Jeg var nødt å stå på egne bein. Jeg jobbet i sammen med bare mannfolk, sjøfolk. Jeg var bare nødt til å lære meg å svare for meg. Og hver dag var så forskjellig. Jeg måtte tro på meg selv. Den jobben forandret meg. Jeg er veldig glad for at jeg valgte å flytte til Canada, finne meg en jobb og at det var den jobben jeg fant.

Jeg fikk en funksjonshemmet unge. Det var veldig inngripende. Det har tatt mye oppmerksomhet. Da mitt funksjonshemmede barn var liten, var jeg veldig opptatt av organisasjonene. Jeg var med å starte opp en forening i forhold til hans handicap og aktiv i en annen organisasjon i forhold til et annet handicap han hadde. Men så skjønte jeg at det orket jeg ikke å holde på med. Det hjelper jo ingenting. Så begynte jeg å se etter noe positivt. Jeg vet ikke hvordan det hadde vært om han ikke hadde hatt teatergruppa.

Tidlig i livet døde en kjærest. Det påvirket meg. Å oppleve død så tidlig av et ungt menneske. Og så døde mine foreldre med et par års mellomrom. Det var dramatisk og rar opplevelse. Det endret livet. Når døden kommer. Det første var så dramatisk. Men dødsfallene til mine foreldre... at de bare svant hen. Å se døden og sitte og holde hånda og si farvel. Det var spesielt. Det er sånn som man ser på film og plutselig var jeg mitt oppi det. Og så det å finne de riktige ordene eller ikke ord. Bare å være der. Det var spesielt.

Jeg har vært med i en fri scenekunstgruppe. Vi gikk på kurs og lærte ting gjennom kursene. Kanskje i motsetning til de som går på skuespillerskolen. Jeg tenker på at det jeg lærte gjennom det, av ferdigheter. Jeg lærte om stemmebruk, om kreativitet, hvordan jeg kan improvisere, hvordan se for seg et scenisk bilde. Jeg vet noe om hva jeg kan gjøre med folk i et rom, plassering av dem. Jeg vet hvordan folk skal sitte, jeg vet noe om hvordan jeg skal lage ting slik at folk kan kommunisere... Jeg har en helt enorm kompetanse gjennom dette, som jeg daglig nyttiggjør meg i min jobb.

Herre GUD. Valget å drive businessen vi driver. Det var ganske spesielt. Vi var godt voksne. Vi begynte å nærme oss 40. Vi skjønte at nå måtte vi gjøre det ordentlig. Vi sa opp våre faste jobber. Begge to. Det er ganske tøfft. Vi tenkte; «OK vi gjør det. Vi vet at at vi kan gå tilbake til våre jobber om det blir for gæli!» Et dramatisk valg. Vi var som to strutser. Hadde hodet godt nedi sanden og bare; «Vi gjør det.» Vi gjorde det. Vi sa opp jobbene. Gutset på. Hadde vi ikke putt det hodet i sanden, hadde vi ikke fått det til. Damene gjør ikke sånn. Satser ikke. Det er noe med at damene bygger stein på stein. Det er solid. Det er fundamentet rundt det vi damene gjør. Vi tar ikke budsjettoverskridelser. Vi oppnår ikke de store høyder. Men vi oppnår ikke de store fallene heller. Vi må være villig til å ta noen risikoer om vi skal nå de store høyder. Det gjør vi ikke. Trenger vi det da? Vi har ikke ambisjoner om å være over alt. Vi vil ha det gode liv. Og vi vil ha oversikt over det vi holder på med. Da blir det sånn. Vi har ikke behov for å være millionærer eller ha kjempeomsetning. Vi vil være der vi synes det er fint å holde på. At vi styrer bedriften vår. Ikke folk utenfra som kommer inn og ...og...

Verdenssituasjonen. Jeg ser at det er mange ting som kan påvirke ting fremover.

Barndommen, da tanta mi dødde. Det var sterkt. Jeg fulgte henne da hun var syk. Hun lå hjem og spydde. Hun hadde kreft. Og den lukta. Den sitter i meg enda. Jeg var på sykehuset og så henne. Hun var bare skinn og bein. Til å begynne med fikk jeg massere hendene hennes, eller smøre henne, for mora mi sa jeg hadde så gode hender. Til slutt orket hun ikke det heller. Jeg ble så lei meg. Da sa mora mi; «Hun er så syk, hun orker ingenting.» Å se henne på vei inn i døden. Det var en livshendelse.

Vi hadde vokst oss sammen. Vi var blitt voksen sammen. Vi var så unge. Så vi hadde grodd sammen. Skilsmissten. Det var som å miste en fot eller en del av seg selv. Og så fulgte der mye i kjølvannet. Venner som forsvant. Å bli silt bort! «Du får være med. Nei du får ikke være med.» Jeg følte svik fra venner som såret meg fryktelig. Og dette har preget meg senere i livet. Jeg har et annet sosialt liv. Mye alene. Krever mere. Alt jeg skal gjøre. Det er bare meg. Ingen initiativer fra partner osv.

Jeg har valgt å jobbe, jobbe veldig mye. Og trent. Det er de to tingene jeg har gjort. Jeg orker ikke syklubb. Jeg vil finne en ny mann. Men det er ikke så lett. Kanskje jeg ikke tør. Å bli såret igjen. Og så mista jeg hunden. Har ikke skaffet meg en ny, for jeg tenkte at det er for stort ansvar når man er alene. Noen må ut å lufte hunden. Denne noen er meg. Om jeg har vondt i ryggen, hva skal jeg gjøre da. Så nå klapper jeg andres hunder og snakker med alle andres hunder.

Vi var single. Det var gammeldans i Folkets Hus. Vi skulle ikke bare dra dit en gang. Vi ville treffe noen. Vi var glad i å danse. Dette var på høsten. Utpå vinteren dukket han opp. Det endte med det at vi ble sammen. Vi tenkte at det ikke var helt naturlig å bare være samboere, så vi gifta oss i 2001. Han er mange år eldre. A la Olaf Thon. Han var 66 den dagen vi giftet oss. Vi var godt voksne. Men det var riktig å gjøre det.

BETTY FRIEDAN:

«Old is not a dirty word»

Hva gjør du nå?

Jeg håper at jeg kan treffe noen jeg kan ha det hyggelig med eller at jeg kan komme inn i et miljø. Jeg har ikke gjort så mye for det sjøl, men det kan jo hende...at det kan bli hyggeligere å være alene...å være meg. Et miljø. Noe som kan tilføre meg også litt. Det er litt tungt å gjøre alt alene hele tida. Selv om jeg har søsken, så føler jeg at alle har nok med sitt. Venninner har jo barn og barnebarn og ...jeg er jo der juleaften og høytider. Jeg sier; «Dere har noen å være sammen med på julaften. Hvem skal ha tante i år?» De har ikke sagt det, men ... Det er jo sånn med bestemor også det. «Hvor skal de plasseres i jula?»

Det er viktig å være frisk og trene. Vi ble jo en veldig stor familie. To søstre som jeg har tett kontakt med. Jeg har ansvar for en enebolig med hage. Faren min sa at den som har hus har alltid noe å gjøre. Og det har jeg merket. Og så har jeg jobbet med bøker. Jeg har jobbet i et bokantikvariat. Jeg har en, to, tre tusen bøker hjemme og lur på hvor lenge jeg må leve for å kunne lese alle sammen. Jeg er veldig opptatt av lesing. Koser meg mye med det. Det er jo den gode fortellingen. Jeg kan takke f.eks Olav Duun, for at han både har levd og skrevet ned det han har erfart, sånn at jeg kan støtte seg til det i gode og onde dager. Hans menneskesyn og livserfaring kan jeg ta del i gjennom litteraturen. Jeg får flere liv. Jeg kan leve flere liv gjennom litteraturen. Vi kvinner er mottakere av litteraturen. Det er bra, det er jo et stort poeng at kvinner er så opptatt av kultur, litteratur og kunst. Det er vel kanskje ikke maskulint å sitte på et sånt (fnis) ...og høre på et foredrag om litteratur.

Jeg har 80 % jobb. Men strever litt med det. Jeg jobber jo i et kjøp og elsker hver en ting. Jeg jobber, unntatt på onsdager. Jeg har min faste kundegruppe. Men mange dør og blir borte. Mange er pensjonister og reiser mye og klarer ikke å følge opp, ja de farger ikke håret sitt så mye. De blir grå og lar det være grått. De følger ikke opp fire ukers syklusen. Det blir ikke jevnlig frisørbesøk og jeg har ikke gått inn for å få nye kunder. Det blir mindre og mindre. Hva skal jeg gjøre? Hvordan skal jeg bruke den tida. Jeg får litt hætt innimellom. Jeg har ikke bygd opp noe sosialt liv. Men jeg trives jo veldig godt for meg selv. Å lese. Men, jeg blir jo mye alene. Jeg vil at noen tar vare på meg. Men, da må jeg ta vare på noen også. Så lenge jeg er frisk og sprek, som jeg synes jeg er, så går det greit.

Min mann har vært ganske bra, så vi har reist mye. Men, nå vet vi ikke, om det blir en ny tur eller noen ting. Dagene mine går mye med til å være med han til leger og slike ting. Jeg trener to dager i uka. Jeg hadde ikke tid til mere enn en dag i uka i mange år. Før måtte jo skylde meg hjem etter jobb. Da var det å dra ut og trene på kveldene. Jeg trente overalt. Det første treningsstudio i Trondheim. Det var jeg på. Hoff-Leirvik. Jeg startet der på 60-tallet. Jeg vet ikke om de startet før det. På slutten av 50-tallet kanskje. Det sto i avisa for mange år siden at de hadde jubileum. Jeg husker ikke helt hvor det lå, men det var i midtby n. Kanskje Leutenhagen. Ellers var det danseskole Almas. Turids. Kari Juberg. Og alle idrettslagene som hadde trim. Husmortrim. Sånn har jeg dradd. Kjørt rundt. I alle år har jeg holdt på. Jeg bare fortsetter. Jeg er ikke sløv. Ikke ubevisst. Men...

Jeg jobber mere enn 100%. Jeg synes det er interessant. For det første så har jeg ganske mye ansvar og da får du jo, det er jo dritt, for jeg har persjonalsvar og det er jo dritt. Men jeg får være med på å påvirke og prøve å bestemme. Jeg får påvirke mere i det lille fagfeltet mitt. Jeg får løftet blikket og sett større på det. Og så gjør jeg undervisning. Det synes jeg er spennende. Og forskning. Det er noe med at jeg blir utfordret. Og finner løsninger, sammen med andre.

Jeg er 70% i jobb. Det er økonomi. Det går forferdelig mange tusenlapper ut og inn av den kontoen på en måned. Jeg har et behov for å finne det riktige tidspunktet å slutte. Jeg må ha denne prosessen for å bli ferdig. Jeg er veldig bevisst at jeg er inne i den. Nå har jeg hatt en fin høst med studentene. Det er jo selvildemat. Der jeg kan stå å jodle og være i flyt, som underviser, innen et fagområde jeg behersker. Jeg er i et sosialt rom, jeg gjør noe meningsfylt, jeg får lønn.

Jeg har ikke tenkt at jeg skulle bli verdensberømt og gjøre sånn og sånn. Jeg har hatt mye muligheter. Enda føler jeg meg som en attraktiv arbeidskraft og person som folk har lyst å ha med på ting. Jeg tror ikke jeg blir sittende med heklekroken.

Jeg har gått inn i partipolitikken igjen og det er helt annerledes enn da jeg begynte med det. Jeg vil ha tida mi. Jeg vil ikke bruke helga mi på et representantskapsmøte! Det som var selvfølgelig da du var ung, fordi du var en del av en idealistisk og politisk bevegelse. Så ser jeg at det krever mye kraft. Det kom mail om jeg vil bli med i 8. mars komiteen. Jeg har for mange prosjekt. Jeg har sju prosjekt. Det er nok med tre. Så jeg må si nei til det. 8. mars komiteen altså. Hadde jeg vært pensjonist, kunne jeg sagt ja. Så lenge jeg holder meg i arbeidslivet, såååååååå.....

Selv om jeg jobber innenfor et kommunalt system, så har jeg laget jobben selv, så jeg gjør det jeg har lyst å gjøre. Jeg kan bestemme og legge føringer. Jeg har så mye erfaring at folk lytter og det at jeg kan være med på ting uten videre og så koster det meg ikke så mye. Ikke all verden. Fordi jeg kan så mye. Jeg har så mye å hente fra alt jeg har vært med på. Det er naturlig. Det er innarbeidet. De på jobben skulle på en greie med folk fra mange land og da sa jeg: «Det skal ikke jeg være med på, jeg skal jo snart slutte. Send med noen yngre!» Da sa de; «Du må jo være med. Du kan det. Du må være med for å drive dette prosjektet!» De var 35 og 40. De sa; «Du skal være med.»

Men, å være en slik leder som jeg er, er ikke populært. Det er en utfordrende posisjon. Det er ikke mange som vil ha den. Og det skyldes at i min bedrift så vil jo folk bli professorer. Så folk er veldig karrierebevisste på hvilke oppgaver de tar på seg. De som er unge nå, er mye strammere. De vil ha oppgaver som teller. I forhold til opprykk. Jeg har prøvd å få med noen, til å begynne på mine arenaer for at de skal ta over etterpå. De har ikke dedikert til dette i det hele tatt. Jeg har vært dedikert. Men de skal ha noen på CVen. Jeg lur på om det handler om den tida som vår generasjon er preget av er en annen for den yngre generasjonen. De har en annen solidaritetsforståelse. Vi var dedikert til noe som er større. Større enn oss selv. Jeg håper ikke at vi er den siste generasjonen med dugnadsfolk og fellesskapsånd!

De på forrige jobben min, de jeg jobbet med, sier; «Skal du trappe opp. Vi skal jo gå av med pensjon?» «Med pensjon????? Vi trapper opp»., sier jeg. Heldigvis er det noen som tenker som oss. Jeg traff en på byen. Og så spurte han hvordan det gikk. Og så sa jeg; «Det går fint. Men det er litt travelt. Jeg hadde egentlig trodd at når man nærmet seg 60 så skulle det trappes ned!» Så ser han på meg og sier: «Hvorfor det?» Det er jo sant. Hvilken forestilling er det at man skal trappe ned når man er 60.

Jeg bestemte meg. Jeg hadde nedtrapping inni hodet. Faktisk nedtrapping inni hodet. Jeg var kjempeglad i jobben min. Jeg hadde nedtrapping. Jeg angret ikke på noe, men nedtrapping... jeg tenke at jeg måtte ha noe å gjøre, fordi jeg er en rastløs type. Jeg ble støttekontakt til en dame. Og så kom prosjektet i Vår Frue Kirke (der mange jobber frivillig for åpen kirke) høsten 2007. Jeg gikk av våren 2007. Jeg begynte i kirka. Da hadde jeg gjøremål og det er viktig for meg. Jeg må ha program. Og så var det trening (tre ganger uka). Friheten jeg fikk var at ingen kunne bestemme over meg. Man kan ikke ikke ha noe å gjøre.

Jeg har tenkt noen ganger på hvor gammel mamma var da hun døde. Og faren min. Hva ligger i genene? Det tenker jeg litt på. Men så tenker jeg at fremskrittet kommer. Jeg har vært sammen med mange som mister ørene og tennene og som sitter med tablettene sine til frokost når vi er på kurs og så sitter jeg med C-vitamin, trantabletter osv. ja ja ja. Så begynner noen å snakke om hva de kommer til å dø av? Hva ligger i deres familie. Og så svarer noen; «I min familie er det bare kreft.»

Mora mi hadde et høyt blodtrykk helt til hun døde, så jeg tenker at jeg skal bare dø med et knips. Det tror jeg. Og så tenker jeg ganske lite på hvor mange år som er igjen. Det som kommer det kommer. De fleste av oss har ikke noen tro om at vi skal til himmelen.

Litt særegent for meg var at både bestemor og mor hadde utdannelse. Bestemor oppdro en hel bygd oppe i Vikna. Hun kunne eventyr utenat. Hun kunne alt. Hun var fra Sunnmøre og mista mannen sin tidlig og satt igjen med to små døtre. Hun kunne pløye og så, og vaske og bake og tørke torv og så var hun lærer. Hun var et forbilde. Mamma dro som 17 åring til Oslo, på Kunst og Håndverkskolen og ble en habil kunstmaler. Jeg ville gå i samme spor som henne, fordi jeg hadde sett henne male og lese bibelen og hun var opptatt av motiv og sånn. Og jeg ville også. Jeg visste tidlig at jeg ville ikke bare gifte meg, men holde på med noe, som var mitt og gjerne gå Kunst og Håndverkskolen. Jeg søkte to eller tre ganger, men kom ikke inn. Jeg gikk en sidevei. Jeg gikk på yrkesskolen. På tegnelinje. Reklamelinja. Jeg gikk ett og halv år der, men så begynte jeg på studier. Jeg satset veldig på litteratur. Ble det ikke kunst i billedform, så ville jeg over på litteratur. Jeg har en liten drøm om å lage en barnebok. Eller få uttrykt meg gjennom ordet. Litteraturen. Og dette har vært der siden jeg var barn. Som barn tegnet jeg, skrev og sydde boka sammen med ulltråd og delte ut i heimen.

Universitetet står åpent for alle som vil gå der. Da jeg kom dit satt det masse unge jenter med blått hår, lysrodt hår og ring i nesen og noen få gutter, men det var også fem eldre damer som var på rundt 70. Vi dannet en gruppe som satte oss sammen på benken og så gikk vi sammen på kantina etter forelesningen og diskuterte og diskuterte forelesningene og det var herrlig. Noen av 70-åringene melder seg opp til eksamen og vil ha faget av en eller annen grunn. Da leser man kanskje bedre. Og tar ut ting for å være flink student. Man må ikke melde seg opp. Det er ingen som spør etter navn eller studiebevis.

Jeg har sluttet å jobbe. Jeg har fibromyalgi. Jeg stor-koser meg. Jeg trener som en erstatning for jobben. Og så har jeg tatt opp strikking. Jeg er helt vill. Og så drikker jeg et glass rosevin hver kveld. Jeg er mere rolig og avslappet. Det er deilig å leve. Jeg er pensjonist. Jeg har vært pensjonist i sju år. Jeg var fiolinist. Men jeg har ikke fortsatt å spille. Dagene går så fort. Jeg går på tur. På Sjøbadet. Passer hus og hage. Går på konserter. Tiden går fort. Koser meg egentlig.

Jeg har vært ufør i mange år. Jeg fikk så vondt i hendene av fabrikkjobben, men fikk aldri noe tilbud om omskolering. Så jeg er minstepensjonist. Men, jeg jobber som frivillig i Vår Frue Kirke, hver søndag. Og så har jeg begynt med politikk, nå som jeg har blitt 80. Jeg ble valgt inn som vara i bystyret. Jeg har fått så mange stemmer ekstra. Jeg sto litt nede på lista, men har altså blitt vara. Jeg har et stort nettverk, sier de på valgkampkontoret. Jeg synes det var interessant og spennende. Jeg kaster meg uti det og tenker ikke på alder. Alder er ingen hindring. Som politiker er jeg opptatt av minstepensjonistene. Og at man kun kan jobbe bitte litt, åtte til ni dager, og om man jobber mere, blir man trekk i husleiestønaden. Og at eldre må få mere hjelp om de reiser bort eller skal på behandling. Og så må vi få tilbake trikken, men det er det sønnen min som sier at jeg skal ta opp i bystyret.

Savner å ha en venn. Jeg hadde ikke sett for meg at jeg skulle bli sittende alene. Jeg er heldigvis glad i mitt eget selskap og får tiden til å gå, men...når det er høytid. Det ble ikke akkurat som jeg hadde forestilt meg, men jeg er frisk og fin og familien har det bra. Jeg har ikke så mye å klage på, men...hadde jeg hatt en venn, hadde alt vært perfekt. Jeg er fornøyd. Jeg har aldri hatt store drømmer som jeg hadde det fint med. Har venner og...Jeg kunne jo egentlig tenke meg å bo i Italia, og ha mere varme. Men, jeg trives godt her altså. Jeg havnet her og sånn er det.

Nå har jeg blitt innvalgt i menighetsrådet. Jeg har jo en religiøs lengsel. Alternativet var Sanitetsforeningen for det var sterke, flotte damer oppi bygda der jeg kommer fra. Jeg vet jo hvor mye faenskap kirka har gjort oppgjennom, særlig mot damer, men jeg tror at det stort sett er kristenfeminister, kristensosialister som havner i menighetsrådet. Det er veldig romslig og veldig... jeg ble kumulert inn. Om det er noe jeg brenner for. Jo. Vi kan jo godt markere 8. mars i menigheten vår. Og få frem... altså ... i all bibelhistoriene og alt vi har lært gjennom skolen, så er de sterkeste, flotteste damene i bibelen underkommunisert. Det er liksom jomfru Maria, med ydmykheten og sånn. Jeg vil løfte frem henne som var med i Filisterkrigene. De drev med kriger og kriger og så var det Filisterhærshjefen som ble så utslitt på et tidspunkt. Så kom han inn i teltet til ei dame for å få sove, og hun skulle gi han varme. Hun var jo israelitt og så jo hvem det var. Da han sovnet, tok hun en teltplugg og slo gjennom hjernen hans. Tok livet av han.

Reidun Aune har også vært en modell. Vi hadde veldig ofte besøk av henne på jobben. Hun brant jo for noe hele tida og fikk hun det ikke som hun ville, så ble hun lynhakke forbannet. Hun var jo en pest og en plage når hun kom og skulle ha hjelp til ett eller annet. Jeg vil bli ei sånn ei. Reidun Aune. Ca der. Stå på for det jeg har tro på. Jeg tror ikke jeg blir helt sånn, ikke som hun var på det verste. Men jeg har respekt for henne altså.

Jeg strever med å finne meningen med livet. Noe som har mening. Noe jeg vil jobbe for. Utenom meg selv og mitt. Jeg må prøve å finne det. Jeg vil gjerne. Jeg er ufør. Fordi at jeg har vært syk. Jeg bruker jo fryktelig mye tid på å administrere alt. Det er jo øyne å smøre, rygg, medisiner X antall om dagen. Det er så mye å passe på. Jeg blir helt utslitt av det. Jeg må ha tidsplan på alt dette. Jeg er så lei av det. Jeg har lyst å hive alt sammen. (latter) Drypping av øynene som holder på å sprette ut, det er høreapparat som skulle vært der, putte noe inni nesen for ikke å snorke og så er det tennene som holder på å falle ut, brystene som holder på falle ned, ryggen som holder på knuses. Så jeg må ha tabletter og injeksjoner for alt. Jeg holder på å gå i oppløsning. Så er det åreknuter, (hysterisk latter) skeive tær og så må jeg passe meg for ikke å snuble, for da brekker jeg det ene og det andre. Jeg vet ikke om jeg har husket alt, men det er det vi kaller forfall. Det opplever jeg med alder. Utenom det, jeg er også litt koko i hodet. Jeg må rehabiliteres. Og i perioder har jeg jo vært i tvil om jeg ville bli så gammel. Rett og slett. Jeg har så mye svartsyn, som gjør at tanken på livet fremover ikke er noe artig i det hele tatt.

Jeg har en type andre erfaringer. Sånn er jeg litt annerledes. På godt og ondt. En gave. Jeg har fulgt hjertet mitt, gjort ting jeg syntes var artig, holdt på med kunst, da jeg glødet for det. Jeg drepte meg jo selv på det, men jeg hadde jo mange fine opplevelser med det. Folk jeg har truffet. Ting jeg har vært med på. Jeg har ikke hatt et bortkastet liv, synes jeg. Jeg er fornøyd. Jeg hadde tenkt på et hus, et gult hus med hage, men nå bor jeg i en leiegård og må ha bostøtte for å klare meg.

Jeg har jo litt hobbyer. Auksjoner. Det er artig. Da handler jeg ting som kanskje jeg samler på eller noen andre samler på. Noen ganger handler jeg for noen. Det er en liten business. Jeg begynte så smått for fem år siden. Jeg bare dukket opp av og til på auksjon. Og så ble jeg med noen på loppis og etter det er lørdagene opptatt. Det er artig, for du treffer igjen de samme menneskene først i køa bestandig og det er veldig sosialt. Der er det kamp om første plassen i køen. Du står og snakker med folk. Du får tips og tipser noen for noe annet.

BARBARA EHRENREICH SIER «Det er noe panisk ved vår tids kamp mot aldringstegn. Hun stiller seg skeptisk til leveplikten og alle anstrengelser menneskene gjør for å leve et evig liv. Hun er sterkt kritisk til fitnessbevegelsen ide om at man kan tenke seg frisk. I dag er hun 76 og omfavner sin dødelighet. Hun sier: Ikke la meningen ligge i anstrengelsene for å forlenge livet!»

Jeg er pensjonist. Jeg ville ha mere fritid. Jeg hadde stilretting hele tida. Veldig mye rettelser. Jeg ville ha mere tid. Slutt på å rette og lese disse traurige stilen. Heller ta meg tid til å lese god bøker. Det er ikke så mange stiler du opplever er givende. Noen skriver godt, men de fleste sliter med å skrive en god tekst. Den andre grunnen til at jeg sluttet var at det er så mye nye dataprogram som innføres i skolen. Omtrent hvert år blei presentert for noe nytt og det å sette seg inn i disse programmene tok så mye tid at jeg følte at det gikk på bekostning av pedagogikken og undervisningstida. Det ble jeg lei av. Og elevene er så stuingod på teknologi sjøl at du på en måte følte, ikke at jeg ble lurt, men jeg følte at muligheten for at jeg kunne bli det, var faretruende nær. Så jeg tenkte, nå slutter jeg før jeg kommer dit.

Det er ingen grunn til å bli pensjonist når man er 64 år i og for seg. Men, jeg er opptatt av å gjøre ting som er hyggelig. Vi har hus og hage. Jeg er glad i å gå i fjellet. Reise. Og.. jeg har mye mere utfartstrang om kveldene. Så, jeg får med ganske mye av det som foregår på kveldstid. Og så har jeg en ambisjon om å trene mere. Egentlig...holde meg i gang. Egentlig... veldig individualistisk greie. Jeg tror ikke jeg så for meg... jeg har aldri ... altså...i min ungdom var vi jo politisk aktive. Det var det som var det viktige. Kanskje har jeg sett for meg at jeg skulle være mere sånn klassisk politisk aktiv. Men, det ene førte det andre med seg...

Jeg sitter på rævva og drikker kaffe. (Latter). Nærmiljø-sitting. Da jeg flyttet hit, kjente jeg ingen. Så gikk jeg på denne kaffebaren og så ble jeg kjent med ei som jobber i nærheten og siden har vi sittet sammen hver dag omtrent. Jeg sitter på Solsiden og borte på Antikvariatet også, men det er nærmiljøet jeg holder meg til. Jeg er nesten aldri inne i byen. Jeg har ikke noe der å gjøre. Vennene mine sier; «Du har flyttet til en flott plass. Du bor så sentralt.» Men, jeg er aldri inne i byen. Jeg føler ikke behov for det. Nei, jeg så for meg at jeg skulle flytte til Syden. Godt og varmt og... Men så prøvde jeg da. Leide ut leiligheten et halvt år og flyttet til Gran Canaria. Det var nok. Jeg savnet høst og vår. Jeg savnet årstidene og det var ikke så om å gjøre å ha den der sola hele tida.

Jeg fortsetter som scenekunstner. Har blitt populær som kortfilmskuespiller. Sitter i posisjon. Prøver å holde på fleksibiliteten. Skriver på bok. Elsker å grave i historisk materiale. Får realisert initiativer jeg tar. Dette er bare en naturlig følge av det jeg har gjort de siste 30 årene. Jeg skulle reist mere. Laget mere opprør. Syntes mere, nasjonalt og internasjonalt. Sett mere outrert ut og vært mye mere sosial.

Det har vært smerte og dramatik i livet mitt. Når man nærmer seg 70 er det som om man snur seg og så blir man opptatt av barndommen og ungdomsårene og voksenalivet sitt og man ser på disse tiårene med modne øyne. På mange måter kan man endre på fortida. Jeg blir litt tilgivende og sier at alle går feil og gjør dumme valg i livet. Nå sier jeg; «Ikke ta alt så på ramme alvor. Det går an å lese om Zorba en gang iblandt. Når alt raser sammen. Zorba danser på stranda i slike øyeblikk!»

Pensjonisttilværelsen, som en periode der du skal gjøre det du alltid har hatt lyst til/drømt om

Jeg tror ikke pensjonisttilværelsen blir så veldig forskjellig fra det jeg gjør nå. Jeg sitter ikke og venter på at jeg skal slutte å arbeide. Jeg gjør det jeg har lyst til uansett. Om jeg har lyst å ta meg en tur, så gjør jeg det. Tar fri fra jobb noen dager og reiser meg en tur. Det gjør jeg når jeg har lyst. Og så gjør jeg de ikke når jeg ikke har lyst. Og sånn kommer jeg til å gjøre videre. Jeg har tenkt jeg skulle ta et malerkurs. Jeg har startet med å få meg et staffeli.

Jeg hadde planer om å ta et keramikk kurs. Men det har jeg ikke hender til. Så da tenkte jeg at heller får bli .. jeg må få tatt et malekurs.

Dere må ikke tro, slik jeg holder på, om jeg gjør det eller det, eller om jeg står på en scene eller holder på med ungdommen, at det er tralala. Det er ikke bare at jeg tar det utav meg og gjør sånn. Det er hardt arbeid. Alltid være på. Konsentrert. Forberede meg godt. Vite hva jeg skal gjøre. Hvordan. Og stå opp om morgenen. Og få pensjonen.

Jeg hadde lite forbilder på bli så gammel som jeg er. Bortsett fra min mormor, som var gammel gammel. Hun var et oppegående menneske. Men det var en helt annen tid. Så jeg så ikke for meg hvordan det skulle være å bli gammel. Jeg har tenkt bare å holde på med ting. Være interessert. Lese. Det å være ute. Jeg er veldig opptatt av det med naturen. Hjemme alene går helt fint. Men også sammen med noen. Jeg har ikke sett for meg hvordan det skulle bli, kanskje bortsett fra det med helse. Det er ikke noe selvfølgelig å bli så gammel. Det som jeg er glad i å gjøre og som jeg kan gjøre mere enn før, det er jo å reise. Det skal man jo ikke gjøre lenger, for nå skal man ha skam for alt mulig, men jeg er veldig glad i å reise. Jeg reiser alene, men også i gruppe, i musikksammenheng. Man møter alltid hyggelige folk, alle steder.

Jeg skulle kanskje tatt noen språkkurs. Jeg skulle kanskje vært mere og reist. Jeg hadde også en drøm om å bo i utlandet. Jeg hadde jo en kjærest på Madeira. Han besøkte meg og jeg besøkte han og sønnen min var 6. Jeg hadde planer om å flytte nedover, men jeg syntes det var så stort å skulle flytte med sønnen min. Men, jeg har tenkt....

Jeg har opplevd mye. To ekteskap. Et faenskap. Jeg har reist mye. Jeg har ingen spesielle ønsker. Jeg har ikke noe på agendaen at det burde jeg gjort før jeg vandrer. Jeg har reist mye. Overalt. Jeg har ikke vært i Amerika, men har ikke noe ønske om det heller. Å treffe Trump...

Ugjort? Jeg skulle reist mere til Tyskland, Frankrike, Jerusalem, Paris

Det har med tid, økonomi og at jeg er litt treg. Venter til i morgen. Neste uke. Og så går ukene og månedene og årene. Og plutselig er det slutt og så sitter jeg med strikkepinnene. Jeg har lyst på cruise jorda rundt. Om jeg skulle ha reist alene, skulle jeg hivd meg på det. Jeg har ikke opplevd cruisetilværelse og det kunne jeg tenkt meg. Jeg kan selge leiligheten jeg bor i og betale en jorden-rundt tur. Med cruise. Det må være livet. Med strikkepinnene der også.

Vi må ikke stoppe opp.

For å få en mann må jeg vel sette en annonse i et blad. Eller Tinder. En venninne satte en annonse i avisa og fant en mann. Det var etter at hun hadde ventet lenge. Det må være en litt diskret annonse.

Det har vært avslag på søknader... men så har jeg gjort det likevel. Jeg har aldri skjont at man skal sette livet på vent. Dessuten, ettersom jeg kommer fra arbeiderklassen, har jeg også sett hvordan det bare er tull. Spesielt for menn, men også for kvinner. Man blir jo syk og dør om man venter lenge.

Jeg har en hund. Den håper jeg lever i minst 4 år til. Etter det skal jeg reise. Men, for det skal jeg skrive flere bøker. Jeg skal male. Jeg skal kjøpe meg en bil og kjøre rundt. Eller El. sykkel med bagasje. Reising. Dyrkning av jorda. Kjærligheten. Synliggjøring av mine pionerprosjekt! Maling. Styrke fredsarbeidet. Alt det jeg har nevnt Og å lage kollektive kjøkken, slik at man ikke må lage mat alene eller spise alene på kafe.

Man kan jo ikke vente. Men jeg ser jo for meg at .. altså jeg tenker ikke at jeg blir pensjonist i den forstand. Dette er jo hobbyen og jobben og alt. Men samtidig hadde jeg håpet å kunne jobbe med noen andre kunstuttrykk. Det eneste jeg har lyst til er å være mere i flyt. Jeg malte en periode ... det var dritmorsomt. Jeg har kjøpt meg ny gitar. Jeg har lyst til å gjøre mere lekne ting. Det er en god grunn til å gå av med pensjon for å få tid til å leke seg.

Jeg har reist en del. Men det handler jo om økonomi. Jeg ville reise til litt fjernere mål. Etter ungene flyttet ut, fikk vi jo bedre råd og kunne reise. Nå er det jo flyskam osv. Så nå er vi plaget av det. Men, jeg trenger jo ikke reise langt for å oppleve noe nytt. F.eks i helga gikk jeg skjerpastien i Mosjøen. Tok toget til Mosjøen og gikk den turen. Storartet. Kom opp til en topp på 818 meter over havet... Da ser vi ryggen på de sju søstre, flott. Og slike opplevelser vil jeg ha mere av. Har vært på Innerdaldstårdnet. Har lyst å gå Romsdalsegegn. Det har jeg ikke gjort. Det er jo nærområder. Trenger ikke i fly for å oppleve noe nytt.

Det er viktig å ha noe ugjort har jeg lært. Jeg har mange plasser jeg skulle vært på... Jeg har lyst å komme til Isreal med min religiøsitet. Snakket med noen i dag som har vært der og ... Stillehavet skulle jeg ha vært. Og så er jeg opptatt av miljøsituasjonen i verden. Og tenker at jeg må jo ta hensyn til det også. Jeg kan ikke bare spy ut CO2.

Jeg har jo vært et skrivende menneske i jobben. Nå har jeg tatt en veldig pause fra å skrive. Men, jeg tror jeg kan å skrive. Jeg skulle skrevet et eller annet. Kanskje, om ikke annet, for mine egne unger. Fra min barndom og sånt. Det med skrivinga. Det er ikke at jeg må, men jeg kan gjøre det. Vi som har vært skrivende, det der å kalle seg forfatter og gjøre noe lignende, det er veldig skummelt. Jeg må kanskje brette et bein for å komme i gang. Jeg er urolig og har litt ADHD og er på farten hele tida. Jeg kjeder meg fort. Om jeg hadde noe ugjort, da hadde jeg vel gjort det.

Jeg har vært gift i 54 år da mannen min døde. Jeg kunne tenkt meg en god venn igjen. Eller kanskje en kjæreste. En god, mannlig venn. Det kunne jeg. Det er på en måte vært hyggelig. Jeg er så fryktelig kresen. Det har vært et par muligheter. Men, jeg har kjent at de bare ville spise meg opp. Jeg har det råbra som jeg har det. Kresen. Om det er et menneske som ikke kan lytte, men bare skal snakke om seg selv, hele tida. Det er ofte sånn da. Jeg er så glad for det jeg gjør. Da har jeg det så bra.

SISSEL GRAN «Vi trenger egentlig politikere som skroter ideen om at eldrebølgens ødeleggende kraft er en slags naturlov.»

Snart er det din tur!

Jeg tenker at helsen er det viktigste vilkåret i spørsmålet her. Den må vedlikeholdes. Ikke på treningssenter for min del, men ved å være aktiv med kroppen – gå, sykle, jobbe i hagen, være aktiv. Og gjøre meningsfulle ting, ikke henfalle til smalltalk i altfor stor grad. Lese. Være med kloke og smarte venner. Lytte til barnebarnas tanker og meninger. Følge med. Lese aviser og være oppdatert.

Kan det være plass til en mann? Det er faktisk en ny tanke etter 10 år uten. Tanken er på begynnerstadiet, men jeg kjenner at det er en svært spennende tanke. Men antakelig helt forkastelig. Den kommer og går. Det er en del av å si adjø til jobben. Å få mere overskudd. Jobben er så krevende. Det er som å henge eller løpe i hamsterhjulet. Det kommer alltid nye katastrofer trillende inn på mail. Nye krav, nye endringsprosesser, nye dataprogram som jeg må lære meg, nye evalueringssystem, nye rapportsystem. 17 dataplattformer som jeg skulle lært meg. Som jeg ikke gidder å lære meg. Det kjenner jeg er sånn ... det blir en oppspenning. Du har liksom aldri fri. Den dagen jeg sier adjø til jobben, så oppstår det et tomrom, tenker jeg og at det tomrommet kan fylle seg innenifra og ut. I stedet for at hamsterhjulet. Stopp det djevelige hjulet. Jeg vil av. Det er en lengsel etter en større indre ro. At jeg tror at å slutte å jobbe kan føre til en indre ro, mere, ikke så oppspent, ikke så sliten.

Fordi at man holder på med andre ting, mere familie-sysler på fritida. Det krever konsentrasjon å holde på med andre ting. Da måtte jeg skrudd av veldig mye. Jeg ser for meg at det er noe jeg kan gjøre etterhvert. Men jeg holder litt på nå også. Men det hadde vært artig å dyrket det mere. Laget en fin utstilling med foto og tegninger, kombinasjon. Og når jeg ser på mange av de store kvinnelige kunstnere, dem som har fått mest oppmerksomhet og anerkjennelse, de var på slutten av 70-årene da de hadde sin storhetstid. Synnøve Anker Aurdal. Tenk hvor mange store. Inger Sitter. På gamle dagene. Jeg tror på gamle kjerringer.

Nei det er ingenting jeg føler er ugjort. Jeg har jo gjort alt. Omtrent alt. Det er ikke noe jeg føler er ugjort.

Jeg ønsker meg en mann jeg. Jeg ønsker meg en mann jeg.

Da kan en ikke bare sitte på rævva. Det må man gjøre en innsats selv. Det kommer ingen ridende opp gjennom trappene på en hvit hest. Jeg har prøvd meg inne på møteplassen et par ganger. (rå latter) Og Herre Gud. Aldri mere. Møteplassen er et sånt sjekkested. Ikke Tinder, men på internett. Den ene, jeg pratet litt med han og så lurte han på om han kunne komme å ta en kopp kaffe. Ungene mine var fortvilte fordi jeg tok han inn. Han kom inn i stua og så satte han seg og begynte å se på klokka. Da sa jeg; «Du sitter og ser på klokka. Er det kona di som sitter og venter på deg kanskje?» Så ble han helt rar i ansiktet. Da sa jeg; «Bare ta på deg skoene og gå!» Dæven han. Han var gift. Garantert! Det er to jeg har invitert hjem og begge har bare fått marsjordre. Han andre kom jo høflig, men han satte seg ikke i sofaen. Han la seg ned i sofaene, med føttene over armlænet. Sånn gjør man da ikke. Så vi drakk litt kaffe og sånn og så sa jeg; «Nå må jeg bare be deg om å gå, for jeg skal møte en venninne.»

Jeg tror jeg har sluttet med å finne ut hvordan jeg skal få det til.

Man stivne jo litt. I fingran og i hodet. Man gjør jo så mye rart. Jeg elsker å se på TV. Synes det er kjempeartig. Og nå har jeg jo Netflix. Det er så mye fint. Mye lærerikt. Folk sier; «Vi ser ikke så mye på TV». Men det kan jeg godt gjøre. Har ikke heft på det. Men. Jeg kunne istedet brukt fire timer en kveld og tegnet og hørt på lydbok. Musikk. Kost meg.

Jeg hadde en periode da jeg sov så dårlig om natta. Våkna. Når du våkner i firetida, da er det ikke de artigste tankene du har. Da var det vargtime. Etterhvert fant jeg ut at om jeg begynte å synge til meg selv, inni hodet mitt, så sovnet jeg. Det høres jo sykt ut, men da gikk det bra. Livet byr på store muligheter. Du kan ha det kjempe-ok, selv om man ikke er spesielt rik. Jeg vil utnytte det. Å ha tid til å gjøre det som er viktig for meg. Noe meningsfylt og det vi har snakket om. Man blir jo klokere med årene og det er ikke alt som er like viktig nå som før. Jeg blir kanskje mere avslappa. Selv om ikke forventningene blir oppfylt, så går livet videre allikevel. Det går greitt, selv om livet ikke går på skinner. Jeg håper jeg får brukt muligheten jeg har nå. Jeg håper at jeg om 15-20 år kan se tilbake og tenke at jo jeg fikk brukt tida på en bra måte.

Jeg har spredd meg for mye. Det er kanskje en damegreie. Jeg skulle ønske jeg var dyktigere og hadde mere kunnskap. Jeg skulle begrenset meg mere. Alt er spennende, og alt er interessant. Jeg vet ikke hvor mange instrumenter er har begynt på i mitt liv. Ti.. men kan ingenting... Det går igjen. Jeg har også likt å skrive.. jeg sa veldig tidlig at jeg skulle bli en krimforfatter. Det var lenge før alle sammen ble krimforfattere. Det har jeg ikke blitt. Det er ikke sikkert jeg hadde noen muligheter. Men hadde jeg hatt stort nok drive, så hadde jeg kunne gjort det...etter at ungen var lagt og jobben var gjort. Krim. Det var det jeg ville.

Der er det en kjønnsdimensjon. Jeg har en mann som ikke sprer seg i det hele tatt. Det er jo ganske irriterende. Det ser jeg litt for ofte. Damene...er...der...(Flagrer med hendene), mens mennene i større grad både tillater seg og har tillatelse til å være mye mere der...på en sak.

Jeg tror ikke hardt nok. Det ville krevd litt arbeid. Det er mange ting jeg kan gjøre. Kanskje jeg skal lære meg et språk eller... Men jeg blir aldri god... det tror jeg ikke. Ikke spansk f.eks som jeg halvhjertet tutler med. Jeg kommer ikke til å legge nok i det. Jeg har så stor appetitt. Jeg tror ikke. Jeg klarer ikke. f.eks om jeg skal lære et språk og så må du sitte hjemme og så får du ikke gått på kino...jeg må gå på kino også.....Jeg har stor appetitt. Det har jeg mye glede av.

Jeg har jo noen drommer om å lære meg å spille minst tre instrumenter. De henger på veggen. De er i nærheten. De står bare og sier, vær så snill, ta meg ned av

veggen og begynn å gjøre noe. Og det tenker jeg at jeg skal ha mere tid til. Og det skal jeg få tid til, når jeg har noen fridager. Jeg skal utvikle noen nye ting rundt musikken.

Vi får ikke så mye igjen for et huset vi har ute på landet. Som noe i byen. Jeg tror betterdø at jeg blir sånn i dårlig humør av det av og til. Akkurat den tanken, å vite at farsken å, som pensjonist så har vi ikke så mange muligheter å komme tilbake på markedet i byen igjen. Det er det som tar meg litt av og til, tror jeg. Vi skulle ikke bo uti der. Vi kjøpte et oppussingsobjekt. Ja Ja. Gjorde det. Han skulle pusse opp og så skulle vi selge og så skulle vi flytte tilbake til byen. Det er nå ti år siden (rå latter).

Jeg vil ikke være her om 20 år. Ja, det er en del folk jeg bare skulle sagt hei til. Sagt noen ord til. Noen gamle venner som jeg føler, det er ikke sikkert de føler noe behov for det, men jeg føler behov for å si noen ord. Det må jeg gjøre! Jeg har grudd meg til det. Ting jeg synes har vært vanskelig og da utsetter jeg det eller legger det dødt. Ikke så mange ord, men noen ord.

Hver dag om morgenen jobber jeg med stemmen. Og så har jeg en drøm om at jeg skal bli en fantastisk forteller. Men, jeg er dårlig på å markedsføre meg selv. Det som kommer det kommer. Jeg har så lyst å dra rundt og jobbe på skoler, når jeg etterhvert slutter. Og skape fortellinger sammen med dem. Og reise. Og ha mine egne fortellinger. Å være et sted en periode og reise igjen. Jeg har starta i hjembyen min, men de er så trege at jeg må stå på dem. Jeg har invitert meg selv inn, for å jobbe der når jeg er der i høstferien. De sier, vi har så mye omstilling. Jeg sier at det gjør ingenting. Bare gi meg elevene, så kan dere omstille dere.

Ser ikke frem. Det er litt mørkt. Fordi jeg er alene.

Min mor ble veldig tidlig syk. Hun hadde Parkinson da hun var 60. Da ble jo livet bare trasig for henne. Jeg har vært så heldig som har blitt så gammel. Hun var flere å på sykehjemmet, når hun var på min alder. Hun hadde ikke noe liv. Hun ble dement. Ikke noe ok å komme på sykehjem. Vi så hvor trasig hun har det. Det fyller meg med skrekk. Men blir det nå sånn så er man heldig om man får plass. Jeg har jo vært vant til å ordne opp sjøl. Og begynne å be om hjelp, har jeg ikke vært flink til. Å be om hjelp. Å leie hjelp til å vaske og vaske meg. Det tenker jeg på. Hvordan vil jeg takle det?

Man må jo være glad om en får hjelp. Dette var ikke hyggelige tanker. Livet er rart.

Latter. Nei. Jeg vet ikke. Jeg har ikke drømt så mye. En kollega sa en gang: «Jeg angret ikke på noe, bare på det som er ugjort». Ingen forpliktelser. Ikke noe ugjort. Om 14 dager kan jeg kanskje si noe.

Latter. Som jeg ikke har gjort....

Fikk aldri begynt. Når vi ikke gjør det. Finner unnskyldninger for ikke å gjøre. Da vil vi ikke nok. Om vi vil nok, rydder vi plass. Om jeg virkelig ville, så hadde jeg gjort det. Da hadde det ikke vært så farlig med det andre. Ellers er det noe som stopper meg. Jeg snakker med så mange damer som sier hele tida; «Det skulle jeg gjerne ha gjort.» «Så gjør det da! Hva er det som hindrer deg?» spør jeg. Det er bare en måte å finne ut ting på, det er å prøve det ut og IKKE tenke ut fra alder! «Jeg skulle gjerne hatt langt hår», sier noen. Jamen. Prøv å la det vokse da!

Jeg hadde en venninne som ville starte restaurant. Hun kom aldri så langt. Hun fikk Alzheimer. Stakkar. Hun gjorde mye annet, men ikke det.

Jeg må bare si at jeg får en steelgitar. En elektrisk. Den er spesiallaget til meg.

Pappa ble enkemann da han var rundt 50 år. Han var god på matlaging. Han stelte klærne sine. Han hadde tusen aktiviteter han var med på, enda han var en sky mann. Men, han jobbet i mot det. Han var motstrøms. Han var sjenert, formell og tilbakeholden, men han var med på sangkor i alle år, han var med på pensjonist-reiser til utlandet, han laget skotthyllbane og han satte i

gang og restaurerte sangerhallen nesten egenhendig og så skrev han artikler i Adresseavisen. Han var politisk interessert. Så tenker jeg...jeg skal gjøre som pappa. Han er et forbilde. Han var glad i naturen. Det var hans kirke. Han hadde ikke så mye religiøse grublerier. Men han gikk i marka. Jeg synes ikke kjønn er så viktig. Jeg må si at faren min, som levde så lenge, og som jeg ble så godt kjent med, er en foregangsfigur.

Jeg har en del ting jeg skal la være å gjøre, i stedet for å gjøre mere. Det er litt fullt i livet mitt. Men jeg tror ikke jeg klarer å gjøre noe med det. F.eks er jeg veldig glad i å spille dataspill og jeg prøver å la være. Jeg har litt mere ting jeg skal la være. Jeg får det ikke til. Jeg hadde lyst å trimme mere. Med det er jeg ikke fått til. Jeg har blitt litt lat. Men det handler om fysikken min. Jeg sliter med aktrose og stive ledd. Jeg blir fort støl og det varer lenge. Det hadde jeg ikke tatt høyde for at det skulle bli sånn. Men det er alderen og du må bare innse at du blir eldre.

Nå er jo mannen min hjemme også. Han synes jo jeg drar ut hele tida og gjør ting. Du var borte i går. Jeg har jo mye jeg kan være borte på. Jeg vil holde på med ting hele tida. Og jeg har ikke problemer med å gjøre det. Det er bare det at... det skulle vært ryddet hjemme. Så begynner jeg å rydde. I går dro jeg ut med søpla, bort til sånne containere. Da kom ei dame med fine kasser. Da sa jeg at jeg tar de med hjem fordi jeg skulle rydde. Så nå står de der. De skal jeg fylle med ting jeg skal gi til et loppemarked. Men tror du jeg har fylt dem opp. Nei!

Jeg skulle ønske at når man døde så var man mett av dage og syntes at man hadde rukket det man ... det er en tanke som alle har og ikke alle får det oppfylt. Et ønske må man få ha. Jeg samlet slektshistorie i tyve år. Det må kokes ned til et lite slektshefte. Det skulle jeg gjerne ha fått til. Jeg har lagt ned så mye arbeid og interesse i det. Ikke prakke tusen permer på dattera mi, men får samlet det til et slektshefte der jeg kan få fortalt henne om familien.

Jeg sier til meg hver dag at man må ikke vente på det gylne øyeblikk. Pappaen min i himmelen sitter og humrer nå. Han hadde et ordtak som sa; «Gjør det NU!» Man må ikke utsette. For kanskje får man dårligere helse, man får hjerneslag eller man mister energien. En bør gjøre det. Jeg føler meg skyldig. Jeg har ryddet rundt prosjektet. Ordnet permer og bøker. Kjøpt meg ny printer. Har planer om å lære meg litt mere data. Og når det blir vinter, er jeg mere inne. Og når jeg først begynner, blir jeg helt fanatisk. Jeg går helt inn for det. Jeg har tro på at jeg kommer i mål, om jeg får leve. Det blir Lillebjørn Nilsen som satser på ... han leverte inn lottokupongen sin... i håp om at man kan få bedre økonomi. Jeg kjøper skraplodd.

Det har veldig mye med økonomi å gjøre. Jeg har nesten minstepensjon og ansvar for det huset. Og da er det ikke mye til reise. Man må jo tro på under. Jeg skulle hatt et annekst. Så kunne jeg leid ut å fått inn penger. Det har jeg tenkt på. Men, det er et økonomisk spørsmål. Og Reitan giftet seg for en stund siden, så han er ute av bilde, men det er noe med at kanskje kunne man trengt noen, det er jo en Askepottdrøm, noen som hadde litt midler og visste en utvei for reising. Men det er ikke så prekäert. Jeg klarer meg uten. Man kan se film, det er mye fint på TV og man kan bruke naturen.

Hvordan har du opplevd kvinnens kamp for likestilling? Hva har du lagt i det? Hva legger du i det?

Det har vært og er fortsatt forskjell på kvinner og menn. Det var mennene som var sjefer i gammeltida. Det var selvfølgelig også noe med stillingene. Hvem som avanserte! Etterhvert har det forandret seg. Men, i gammeltida var det herrer i mørke dresser og slips og det var DE. Vi var ikke DUS. Vi fikk ikke gå i langbukse. Vi måtte ha skjørt som gikk nedenom knærne. Det ble jo fort moderne med miniskjørt, men det fikk vi ikke ha. Og pumps måtte vi ha. Vi armforklarer med lommer.

Jeg måtte kjøpe det forkleet selv. Jeg var 19 og ville gå i miniskjørt. Sjefen min var over 30. Hun var sikkert misunnelig.

Det har blitt bedre etterhvert.

Nå har jeg vært veldig selvstendig. Den første mannen jeg var gift med hadde et transportfirma. Han var jo aldri hjemme. Det var jeg som rådde grunnen. Ordnet med det økonomiske og alt. Han var hjemme og spiste og så for han og reiste, til utlandet og you name it. Så var det han nummer to, i Trondheim. Marerittet. Han ville bestemme over meg, men det fikk han ikke. For jeg hadde penger da jeg flytta sammen med han. Han ville jeg skulle skifte bank. Han ble sint på meg. Jeg sa at det blir ikke aktuelt. Det var ikke noe juks. Det var fair play. Jeg har vel være litt sjefete. Marerittet var flink å hjelpe til i huset.

Jeg begynte i 1984 i frisorlauget. Da var lønningene for menn som jobbet som damefrisører høyere. Jeg skrev brev og tok det opp på møte. Ville ha forklaring. Det var fordi menn skulle forsørge familien, ble det sagt. Dette var i 1984. Tenk på det. Det forandret seg. Og jeg tror jeg var med på den forandringen.

Jeg har ikke problem med det. Jeg gjør det jeg vil. Men, det er mye fordommer.

Mange mener at man kan ikke gjøre ditt og datt. Regler for...

Det har blitt bedre. Jeg tror det. Jentene velger mere yrkesfag som var forbeholdt guttene. Det har vært tatt politiske grep for å få inn jenter. Det er flere i helse-sektoren som er menn. Det har blitt noen mannlige jordmødre. Men det er tregt. Det går ikke fort. Er det vi kvinner som legger bånd på dette eller... Kvinnene har prøvd og prøvd.

Jeg tar bare ting som de kommer: Jeg er liksom vant til, f.eks i heimen, at det har vært en vane likesom, kan du gjøre sånn, eller skal vi gjøre sånn. Jeg har ikke tatt avgjørelsen; nå skal vi gjøre det. Nå skal vi reise dit. Så har jeg en som sier; Vi får se, vi får se...

Likestilling for meg er hvis man er like mye verdt i heimen. Det fordeles ting. Avgjørelser fordeles. Det må ikke være en som tar det siste ordet i avgjørelser. I samfunnet forøvrig så er det jo likesom lik lønn for likt arbeid, sånne ting. Jeg har ikke konfrontert kjønns-rollemønsteret. For å unngå konflikter. Jeg er konflikt-sky. Og det har ødelagt ganske mye i livet mitt. Jeg orker ikke å ta den kampen. Jeg taper likevel. Jeg er ikke flink å ta opp sånne konflikter. Jeg skygger heller unna.

I mitt liv er det at jeg blir litt forbasket fordi... det har ikke noe med likestilling...jo det har det skjønner du... Jeg synes det er urettferdig at fremdeles i dag, vi er to mennesker i huset og alt faller på en person. Blodig urettferdig. Så har han gått på trening. Og jeg har jobbet. Men han kan ikke ta buss, men jeg kan ta buss. Og sånn har det alltid vært. Men, jeg må låne ut min bil, for hans har vært på verksted i hele sommer. Jeg sa; «Du kan ta buss du også.» Det er like langt. Nei, det går ikke an. Han prøvde en gang, men nei, han skulle ikke ta buss noe mere. Når jeg kommer fra arbeid, da lufter jeg hunden og så må jeg kjøre inn til byen for å hente han. (rå latter) Det er lavmål. Hans jobb er å støvsuge. Han har en jobb. Å støvsuge. Han går hjemme. Han sitter hjemme og venter på at jeg skal komem hjem og lage middag. «Kan du støvsuge mens jeg er på jobb?» «Ja, for se om jeg får tid», sier han. (rå latter). Jeg blir så frustrert at jeg kan ikke gjøre noe annet enn å le. Det går nesten ikke an å ha det sånn.

Jeg begynte å jobbe i et mannsmiljø. Rett etter gym-naset. Vi måtte markere oss. Det var ujamnt. Men vi ble steintøff. Jeg har aldri kjent på at jeg følte meg IKKE likestilt. Det var tøffe tak.Vi bare gjorde noe med det. Vi fikk til det. I forhold også. Jeg har på en måte vært i forhold der det har vært litt greitt. Selv om i forhold til den første mannen min så var det ikke likestilt, men vi fant en balanse på hvordan vi utførte ting. Det var gi og ta.

Ha ha. Da vi bodde i kollektivet, var det sånn liste over arbeidsoppgaver. Oppvask osv. Vi krysset av. Da var det

matematisk telling av arbeidsoppgaver. Det var sånn det var. Veldig konkret telleaktiv attitude til hva likestilling var. Jeg har tatt likestilling som en selvfølge i veldig stor grad. Og jeg har følt at jeg ... ææææææ... jeg er ikke noen person som blir oversett. Jeg har følt at, jeg har ikke følt, jeg har følt at jeg har noen svakheter i mitt profesjonelle liv. Jeg kan tenke tilbake og tenke at der skulle jeg sagt fra, der skulle jeg sparket inn en dør. Å kunne satt noen grenser rundt meg selv i stedet for å tro at dette var jobben og den måtte gjøres, koste hva det koste ville. Det er nok noe .. en mann ville ikke funnet seg i dette. Men dette er betinget av rollen jeg har hatt i familien. Jeg har blitt formet som kvinne og ut fra de psykologiske trekk jeg har. Mange av de sterke egenskapene mine er ganske kvinnelige. Omsorg. Lage fellesskap. Familien. Tilrettelegge for andre direkte og indirekte. Jeg er veldig kvinnetypisk. Ikke spisse albuer. Skjønnte ikke hva som var smart å gjøre på nittitallet. Da burde jeg bare har skrevet en doktorgrad. Søkt forskningsfri. Jeg har ikke skjønt karrierespillet i akademiet. Jeg har slitt meg selv ned.

Han hadde vært på rehabilitering en måned. Og så sier jeg; «Har du vasket opp klærne dine underveis?» Nei, det hadde han ikke. Han hadde tenkt å ta med alt skittentøyet hjem. Da sa jeg; «Om du kommer hjem med skittentøyet i en koffert, så kommer det til å gå rett i søppla.» Jeg var så sint. Han hadde vasket da han kom hjem. (rå latter)

Jeg tar ordet i forsamlinger. Jeg nekter å bli oversett. Uansett hva jeg holder på med, så er det jo tredve og førtiåringer jeg jobber sammen med. Jeg er ganske bevisst at jeg ikke skal gå i opplag. At jeg nekter å bli usynliggjort og parkert fordi om jeg er en kvinne på 67. Jeg orker ikke å bli utsatt for kjerringsjablongen. Mennene er selvtilfreds på en annen måte enn vi kvinner er. De er fornøyde med seg selv. Hva de har fått til. Jeg vet jo ikke, for jeg har jo ikke snakket med dem om dette. Men de har en mere selvfølgelig autoritet. Mennene er mere fornøyde. Jeg nekter å ikke bli lyttet til om jeg snakker eller skal usynliggjøres.

Hold stenhårdt fast på greia di!

Jeg har arvet likestillingen av min mor og far. Min mor hadde litt dårlig samvittighet og ymtet om at kvinner burde være mere hjemme og passe ungene. Men hun hadde jo vært en katastrofe om hun skulle vært hjemme. (rå latter). Hun var veldig glad i å drikke et glass vin mens hun rettet stiler. Hun var ikke så flink med hjemmesysler.

Det har vært aller mest vært kvinnene sine forhold i andre land som jeg har kjempet for. Fra land der de er mere undertrykt enn vi. Hvor det er ekstremt. Jeg var jo med på aksjoner i ungdommen, uten at det hadde så mye med meg å gjøre. Solidaritet med andre damer. Kamp for barnehager og for selvbestemt abort. Det har jo hatt med meg å gjøre. Det har jo berørt meg direkte. En ting er å snakke store ord om alt mulig annet eller andre, men å ta plassen sjøl, det har jeg ikke gjort. I det ligger det jo lav sjølfølelse. Hva er hva? Det går jo over i hverandre. Men akkurat der har jeg hatt en stor svakhet, når det gjelder meg. Jeg har ikke vært noe redd for å si i fra og stå opp for andre. Og ikke i forsamlinger heller. Jeg har turt mye i forhold til mange andre. På mange ting. Men ikke personlige, kjøre meg selv frem, eller stille krav i forhold til meg selv, sette grenser i forhold til meg selv, kjenne etter på det. Der har jeg ikke vært noe ...

Det er litt stas med meg fordi jeg var veldig aktiv og folk husker meg fra det. Så når de sier noe om meg så sier de at du er så superaktiv, du er så utadvendt, du er så sterk. Dette er bilder folk har av meg og dette gjør det lettere. Eller, kanskje det bare er plagsomt. (rå latter)

Man leser og hører jo. Og det er rystende i forhold til lønnsproblematikk og investeringer. Hvorfor er 90% av investeringene som blir gjort, gjort av menn. Kvinner sikrer ikke på samme måte alderdommen sin. Og når man vet at mange par skiller seg i alderdommen, så sitter kvinner dårlige igjen. Økonomisk. Det er et tankekors. Og at det er så ulike lønnsforhold. At kanskje økonomi er prioriteringen på hvorfor og hva kvinner velger. Kvinner velger ut fra pasjon og har andre grunner til å velge. Når kvinner kommer inn på arenaer, så mister yrkesområdene status. Stortingspolitikere. Mister litt staus. Så trist. Det er ikke innen samme yrke at lønnsforskjellene er. Men, yrker med like lang utdanning, har så stor forskjell, det er ikke bra. Dette er fra gammelt av.

Jeg merker jo konsekvenser i forhold til pensjon. Jeg har jobbet sånn typisk, ikke funnet ut rettigheter og tatt konsekvenser og jobbet mye deltid. Pensjonsrettighetene berører meg konkret. Det handler om kvinnekamp. Største prosenten av de som har minstepensjon er damer. Så når regjeringen sier de er for like-

stilling og sånn, i forhold til innvandrere, så pisser de på kjerringer på andre siden av skalaen. Likelønn og hele stillinger må inn. Damene tar mindre stillinger når det er barn. Det får konsekvenser for økonomi. Det berører meg veldig.

Jeg var så heldig at jeg var ung og nysgjerrig på 70-tallet og fikk med meg likestillingskampen som blusset opp. Spesielt dette med å se hva du var som kvinne. Da var jeg med i en studiegruppe, med ei av de kvinneaktivist-damene. Hun bodde på Havstad. Jeg vet ikke hvordan jeg fikk adressen hennes. Der satt vi flere damer og hun la frem dokumentasjon til oss. Vi fikk masse informasjon om hva vi kvinner var og hvordan vi hadde blitt behandlet og det med studier av «Kvinne kjenn din kropp-en håndbok». Den boka gikk jeg til innkjøp av ganske fort. Jeg bestemte meg for at jeg skulle få meg en jobb, være selvforsørgende. Jeg skulle ikke ha en mann som skulle forsørge meg. Jeg begynte å studere. Da jeg begynte å studere, tok jeg opp lån i lånekassen og sendte brev hjem til mor. Hun ringte meg og hun gråt i telefonen. Du må ikke sette deg i gjeld. Hun har jo aldri hatt lån i sitt liv. Hun var en meget klok og begavet dame, men hun fikk jo aldri noen utdanning.

Jeg ser at våre nye landsmenn bør også få en forståelse for det vi har gått igjennom og bli mere bevisst enn de er. De er jo så bastet og bundet i religion og alt mulig så jeg ...der kunne vi ha gjort kanskje mye mere, vi norske kvinner, for å hjelpe til. For de bør jo se kampen, se at det må en kamp til. Det er ikke sikkert at de gjør det.

Jeg har aldri følt meg undertrykt. Da jeg traff mannen min var jo han veldig bevisst på dette. Han har jo alltid laget mat hjemme hos oss. Vært kokken. Og fått veldig mye komplement for de gode retter. Mens jeg som rydder etter han hele tida, og går bak han, får ikke så mye kred. Men, det har jeg godtatt. Det synes jeg er helt behagelig. Det er jeg som vasker, pusser støv og holder kåken i orden. Der har vi falt tilbake på noen områder.

Jeg begynte å jobbe i avis og var i mindretall som dame. Jeg ble ikke nektet noe. Fikk gjøre det jeg ville. Men, når jeg var i dårlig form fordi ungen min holdt seg våken om natta, så fornemmet jeg at det ikke var helt greitt. De mannlige kollegaene mine som hadde vært på fylla kvelden før og kom urven på jobb, var det mye forståelse for. Da var det støttende bank i ryggen osv. Jeg har jo skrevet en del om kvinnekamp. Satt jeg meg inn i det og fant ut at kvinner ikke har likestilling. Selv om vi prøver. Det er jo på premissene til menn. Det er langt frem i dag også.

Jeg gikk vel først i toget, tror jeg. Både der og Svartlamø'n og Bakklandet. Kvinnekampen. Jeg har vært sånn. Jeg har vært en ganske sterk dame. Jeg følte ikke at jeg har jobbet med noen kvinnekamp for meg selv. Men, for andre. Kampen for likestilling. Det eneste som gjaldt meg selv var likelønn. Det har vi ikke fått enda heller. Jeg synes jo at Bunadsgeriljaen som holder på nå, de kjemper en bra kamp. I forhold til barsel og ...Det er litt guts i sånne folk. Og de gir seg ikke. De kjemper for noe som er viktig.

Jeg vokste opp i Tyskland. Det var ikke så mye snakk om likestilling. Min far støttet min mor i at hun fortsatte å jobbe som lektor. Det var helt klart likestilling. Og faren min var født i 1897. Han var radikal på den måten. Jeg fikk også all mulig støtte. Og derfor hadde jeg nok med... har aldri tenkt så mye på likestillingen. Jeg har ikke hatt noe forhold til likestilling.

Kvinner tjener jo dårligere fordi de velger andre yrker. Jeg følger jo med. Så... Alle må være like verdt, ikke like, men like verdt. Det er jo bedre om en ser på likestilling i hjemmet. Der har det kanskje vært en forandring.

En mann kan stå og lage mat osv. Og husarbeid. Og Det blir bare mere og mere likestilling.... av de som kommer etterpå.

Jenter i dag er ikke bevisst hvor godt de har det.

Mange ting har forandret seg. Jeg kan ikke huske...vi hadde jo speil...vi satt jo foran speilet, men vi brukte ikke mye tid. Når jeg ser på bilder, så så vi jo bra ut. Ungdommen ser jo bra ut. I dag bruker unge damer og unge menn ufattelig mye tid på utseende. Og hvordan de tar seg ut. Og så er de veldig flinke. For oss var det ikke så farlig om vi valgte noe på sida. Jeg tror jeg hadde trivdes dårligere som ungdom i dag.

Menn får jo de beste stillingene, sier de. Kvinner kjemper ikke så mye.

Jeg har ikke tenkt noe om likestilling og meg selv i anno 2020 heller. Bare jeg får et mannfolk jeg...

Bortsett fra min ungdom, så har jeg aldri vært spesielt opptatt av det. Jeg var jo med i Kvinnefronten og jobba med det...

Nå er det en del av det store bilde. Rettferdig. Folk skal behandles bra. Jeg er sikkert en feminist, men jeg tenker ikke så mye på at jeg er det. Og jeg føler ikke gjennom livet, i alle fall, inntil det siste, har egentlig aldri følt på kroppen at dette med kjønn har vært noe problem. Jeg ser det jeg ser. Jeg ser jo diskrimineringen. At kvinnfolk, også jeg, får ulik behandling, og blir forbanna for det. Men det har ikke vært min kampsak.

SISSEL GRAN SKRIVER OM EN KVINNE PÅ 76. FOR NOEN ÅR SIDEN LA DENNE KVINNEN SEXEN PÅ HYLLA; -Jeg har fått min store og gode dose av erotikk, spenning og lidenskap. Jeg har hatt ektemenn og elskere. Jeg er i en ny fase. Det er så utrolig befriende. Jeg vil ha kroppen min i fred nå!

Vi ble regnet som ustabile ...fruene...vi var ustabil arbeidskraft... så vi var ikke interessant på arbeidsmarkedet. De satset ikke på oss, for om vi skulle flytte om en stund, så det er klart... Noen måtte være hjemme. Vi hadde et miljø oss damer imellom. Vi hadde studie-sirkler og var med i lotteforening. Så det var mye som opptok oss i det daglige. Men da vi flyttet sørover i 1978, da merket jeg at jeg ble urolig. Da var kvinnene ut i jobb og da fornyet jeg kunnskapen min om å være sekretær og gikk et halvt år på skole og så begynte jeg å jobbe.

Jobb var viktigste konsekvens av likestillings-tankegangen.

Jeg har tenkt at fordi jeg maste så mye om likestilling på jobben, at kanskje andre damer tenkte at de for Guds skyld ikke må bli som meg. Har jeg gjort saken en bjørnetjeneste med å mase så mye om det. Det har jeg tenkt ofte på.

Vi skal jo helst please og være hyggelig og... Kanskje hadde det kommet mere av å.. jeg vet ikke. Det er jo ikke flere damer som ytrer seg i avisa enn da jeg var der. Vi skal ikke bli sint. Vi skal være hyggelig og vennlig og le av menns vitser og please, ta oss godt ut, da kan vi kanskje bli med å spille...et lerkfuglspill, som i Nora i et dukkehjem. Da kan vi kanskje bli hørt på. Nora ble jo ikke hørt på, men hun gjorde noe viktig. Hun måtte spille et spill. Og du ser jo jentene som blir hørt på, de må være attraktive, på alle måter, da kan du tillate deg å si noe. Vi må passe oss. Vi må ikke bli BURUGLER. Hespetre og sånt da. Om vi skal bli hørt av ...

Han hadde bilen min, for han var på trening i byen. Jeg hadde fem og førti minutter å gå til bussen. Med kols. Og siste stykket klamret jeg meg til gjerdet og krøp. Men jeg kom meg dit. Kaillen hadde sett på bussruta og sagt at bussen gikk 1221. Men, da jeg kom til bussholdeplassen, og fikk tatt meg igjen, viste det seg at bussen ikke gikk før 1234. Jeg hadde god tid. Skal ikke få kaillen til å lese rutetabell mere. Mens jeg sitter der, ringer han og sier at han skulle kjøre to damer fra treningen ut til området der vi bor og så kunne han hente meg det samme. Da ble det eksplosjon. Jeg skrek; «Du kjører ikke drosjekjøring med min bilen. De kjerringene kan faen ta bussen, slik som jeg.» Han skulle kjøre tilbake og så til byen igjen. Hæ...

Jeg begynte å studere på 70-tallet. Da var universitetet veldig preget av snakk dialektkamp og kvinnefrigjøring. Så kvinnelige studenter kunne reise seg opp midt i forelesningen med knyttneven i været og si:

«Stopp en halv. Dette kan tolkes på en annen måte.» Og så var det stands ute i gangene. Med krav om marxist leninistisk kunst... det var veldig heft. Og så var det EF-debatt og avstemning i 1972 og Vibeke Løkkeberg var og holdt foredrag som jeg var på. På en måte var det veldig ekstremt. Jeg kom fra et noe konservativt miljø. Men min mor var radikal. Du var en bohem på mange måter. Gikk med herrehatt og kledde seg slik at når hun kom på bussen så tenkte jeg ofte: «Mamma kan ikke du være litt sånn som de andre sine mødre. Må du stikke deg sånn ut?» Men jeg beundret henne jo også for hun hadde radikale meninger. Hun hadde jo med sine yrkesvalg vist at det går an å stå frem som kvinne. Det var jo abortdebatt på den tida. Fri abort. Det var umulig at det ikke virket inn. Men det helt ytterliggående tror jeg jeg tok avstand fra.

Når jeg ser på mange unge i dag. Som foreldre. Så lever de hele voksenlivet sitt i haller, fotballsyklusen og håndballsyklusen, og kjøre ungene, de bare lever gjennom disse ungene. Jeg har gjort det jeg også og vært med ... men vi har hatt politikk på at barna har måtte være med på i sånne lag som i nabolaget. Vi skal ikke drive og kjøre dem. Om de valgte å være med på noe som var lengre borte, så sa vi at da må dere regne med å ta bussen. «Jeg blir ikke en sånn mor som kommer til å kjøre dere», sa jeg. Det handler om at byplanleggerne må tenke. Tilrettelegge. Boligområder. Likestillingskampen opplever jeg som intenst og konstant. Engasjement i egen familie, og som yngre (mellom 25 og 45 år) var jeg ganske aktiv i politikken, i lokalmiljøet. Jeg vil påvirke barnebarn, passe på og forsøke å være bevisst i språkbruk. Holde seg oppdatert.

Mora mi måtte gi opp. Hun burde jo vært konsertpianist. Hun spilte alle instrumenter. Hun var ekstrem. Så god på piano. Men, hun skulle være mor. Hun var jo med på alt. Og spilte overalt. Men det tok hun bare på halv åtte, som hun kalte det. Jeg tenkte at jeg skal gjøre slik at jeg mest mulig ut av mitt liv. At jeg lever i et likestilt ekteskap og at jeg skal være med å kjempe for at andre skal få det bra. Jeg er stolt over dattera mi, som har tatt til seg mye av de verdiene jeg står for og bringer de videre. Og er et politisk og selvstendig menneske. Vi har klart det bra.

Det har skjedd en revolusjon på likestillingsarbeidet. Da jeg giftet meg var jeg så naiv og snill. Jeg godtok kravet som mannen min stilte meg. Han gjorde det jo bare fordi han mente bra. Jeg skulle være hjemme hos barna. Det var sånn. Selvfølgelig. Da hadde jeg tatt gymnaset. Hadde vært et år i England. Jeg hadde vært ett år på sekretærskole. Så traff jeg han mannen som var en del eldre enn meg. Ble kjempeforelsket og giftet meg og godtok det. Det var fantastisk. Det elsket jeg. Men jeg fikk ikke tatt min utdanning videre. Det gjorde jeg siden. Men bare å få det kravet og godta at det. Det har

jeg tenkt på siden. I alle dager. Hvorfor gjorde jeg det. Likestillingskampen betydde jo at jeg tok utdannelsesiden, da barna var større.

Jeg godtok kravene mannen stilte. Det ville ikke skjedd i dag. Bortsett i en del religiøse miljøer da. Det har skjedd enormt og jeg er så glad for å se kvinnene og...

Jeg jobbet som lærervikar på stedene vi var. Jeg var jo alene som kvinne, bortsett fra kokka på anlegget. Det var bare gamle folk i nabolaget. Et lite sted. De var sikkert 50 år, de gamle...

Likestilling i dag er mere eller mindre en selvfølge. I et parforhold så føler jeg at mennene bidrar like mye som damene. Noen har jo gått opp løypa. Men.

Det er jo veldig få kvinnelige toppledere. Det stopper jo et sted. Det er veldig mange kvinnelige mellom ledere. Ikke minst i det offentlige. Symptomatisk i yrker som har med mennesker å gjøre. Der ordner kvinnelige sjefer opp. I næringslivet...en datter har brutt glasstaket. Hun er sjefsforsker. Det er jeg stolt av.

Det er jo et steg videre for generasjonene. Men det er fortsatt ikke likestilling. Ikke i det hele tatt. Det handler jo om hva kvinnene gjør. Hva kvinnene har lyst til. Hva vi tror vi kan gjøre.

Jeg har vært i en del styrever. Da er det ofte menn som er ledere. Da tenker jeg ofte: «Dette kan jeg jo. Dette kan jeg ha gjort.» Det hender mennene er ganske ...

På jobben min er det provoserende. Det er provoserende lønnsforskjeller på kvinner og menn. Det er så provoserende. Menn argumenterer når de blir ansatt og stiller krav og er så mye flinkere til å argumenter for høyere lønn og av en aller annen grunn blir de hørt på. Jeg aner ikke hvordan dette har skjedd, men uansett er det sånn at menn har mye høyere lønn og det er provoserende. Menn er lure til å velge posisjoner. De er mere strateger. Generelt er det dette med at at det er mest kvinner i helse og sosial. Forsatt er det kvinners om søker til de yrkene. Det er en økning av gutter som søker, men mest kvinner. Tradisjonelt. Myke verdier er ikke verdsatt like mye som harde verdier, penger og privat buisness osv.

Det tok tid før jeg kalte meg feminist. Jeg følte meg veldig schizofren i forhold til den nye kvinnebevegelsen da den kom. For jeg tenkte at bare damer stilte opp og jobbet som menn og tok de støyer som menn måtte ta, så gikk det bra med oss. Sånn tenkte jeg helt til jeg fikk barn. Da så jeg at dette stemmer ikke.

SISSEL GRAN SKRIVER «Den tredje alder er på mange måter et nytt fenomen. I historisk sammenheng har vi aldri vært i eldrefasen så lenge - og samtidig vært så friske og aktive/.../ Side den tredje alder kan bli lang og god for mange, må den altså handle om mye mer enn å holde ut /.../»

Det går på mange plan. Det handler om synlighet. At kvinner skal bli verdsatt for det de gjør. Se på norsk film. Storfilmene. Det er en om Sonia Henie. Men, ellers er det menn og menn og menn. Menn i helterollen. Tor Heyerdal. Olav den Hellige. Amundsen. Kongen. Menn som har makt setter fokus på andre menn, de trekker frem andre menn. Disse mannlige bokanmelderne som er så opptatt av de mannlige forfattere. Og mannlige forfattere som ikke vil bli lest av damer for det er så nedverdigenede at disse kulturkjerringene leser deres bøker. De vil bli lest av andre menn.

Det ser ut som om det hjelper med stillethæler og blondt hår. Jeg ser hvem som når frem. Jeg ser hvordan de ser ut. Hvordan de oppføre seg. De er glade og positive...klart det hjelper...glad og morsom og positiv. Det er å spille spillet for å oppnå noe... annet. Men. Det blir jo fort avslørt.

Jeg trodde jeg hadde gjort mye. Det har vært mye jobb bare for å få barnehager, selvbestemt abortkamp, mot skjønnhetstyranniet, krig og barsel. Og så er det backclash.

At alle var enige i likestilling. Ja... I forhold til eget handlingsrom. Fortsatt 30/70 eller skjevere på ytring og andre områder. I forhold til hvor mye vanskeligere det er for kvinner å komme på omsorgsenter. I forhold til en hjerneløs silikonkultur som gjør at man blir helt oppgitt osv. I forhold til naturen og «bilan som alltid skal frem». Vi må fortsette å sloss!

Jeg tenker på damene som nå er 40-45. Som er så friggjort og ditt og datt. Og de er så lenket til noen forestilling om hvordan livet deres skal være. De hviler ved min barm og våre kamper. Og de aner ikke hva det har koset. Hver 8. mars har vi en hel dag der vi holder på med kvinnefrigjøring og hvordan det er å være i Norge osv. Og så hadde jeg funnet frem en sang fra 70-tallet. «Virvelstevet». Jeg skulle synge den og elevene skulle være med på referenget. Vi hadde snakket mye om at sangen var fra 70 tallet. Etterpå var det en av disse sjefene som kan alt om prøver og ekspertise når det gjelder hvilket spor elevene skal inn på. Hun sa; «Jeg er så provosert.» Hun var provosert over sangen. Fordi hun var ingen mjelkeku, sa hun. Teksten er sånn; -Som ei kaffekvern gjør du jobben din, hever lønna di og jobber overtid, selger kroppen selger hue til et kompani, som profiterer på deg i de arbeidstid. Du er ei mjelkeku og det kan vi snu, det skal vi gjøre jeg og du.

Hun var så forbanna at jeg kunne stå der og synge om at vi kvinnfolkene var en mjelkeku. Jeg forklarte henne at sangene vi laget på 70-tallet var jo propaganda og at det er snakk om metaforer på utbytting. Og hun er et godt eksempel på hvordan mange er. De har ingen forhold til historien og hva som har vært før. Og de hviler rolig på det som er. Og så tror de at alt skal være sånn. Og at alt blir bra. De skjønner ikke at man må være på alerten. Det er slik en romantisering. Nå skal man leie noen for å iscenesette at man frir til noen. Et firma kan man leie for å få forlovelsen arrangert. Det er så vanvittige bryllupp og stor idyll. De må jo slite når virkeligheten kommer. Ikke skal de hete sine egne navn. Tilbakeslag.

Hvordan opplever du handlingsrommet for Grrrls over 60?

Jeg er arkitekt. Så var jeg på et intervju. Da ble jeg spurt om hvordan det ville være for meg å jobbe sammen med ungdommer eller på en arbeidsplass med unge folk. Jeg skjønte ikke hva intervjueren snakket om. Jeg har jo ungdommer rundt meg hele tida. Jeg var ikke forberedt på spørsmålet. Så begynte intervjueren å snakke om seniorpolitikk. Jeg tenkte at dette har ikke jeg opplevd.

Jeg har vært alvorlig syk og går nå på arbeidsavklaringspenger. Og så var jeg på et møte på NAV for to uker siden og da sa jeg at jeg ikke klarer fysisk det jeg har gjort før, men at jeg kunne tenke meg å utdanne meg og jobbe i barnehage. Da ble saksbehandleren min stille,

og så sa hun; «Du må ikke ta deg nær av det, men hvor realistisk er det? Du er jo straks 60!»

Jeg har opplevd mere fordommer, og det har vært hos sjefer som har vært sjefer for meg og som har vært yngre. De har nesten hatt mistro til at jeg kan respektere dem og deres kompetanse. De tror ikke, på grunn av alder, at man kan være på samme nivå og løse problematiske ting.

De er vanskelig å si og se. Man vil ikke inn i tolkning relatert til alder. Det er selvfølgelig en overvekt av menn som gjør karriere og som blir tatt ut til de riktige utstillinger. Og dette blir sterkere med alder.

Jeg reagerer på bladet «Vi over 60», som begynte å mase da jeg ble 60. Alle som er over 60, blir puttet i en bås.

Jeg går ikke rundt å tenker på at jeg er gammel. Jeg lever med slitasten og har det bra og føler meg ikke gammel. Jeg har så mange ting jeg har lyst å gjøre. Jeg har så mange ideer, men det er ikke alle som vil høre om dem. Nå har jeg flyttet tilbake hit og har bodd her i fire år. Jeg tror man må ha litt tid, for å nå inn. Nå går jeg på krykke, men når jeg er ferdig med den, når jeg har kastet den..... Jeg kjenner på en trygghet, at jeg er mere moden....

Jeg har aldri skjont disse båsene, de minste skal være der, skoleungene der osv. Jeg har tenkt at det er fint å få være sammen med oss gamle. Vi vokste opp med de gamle. Vi bodde hos besteforeldrene, eller de bodde på den ene siden...en sånn barndom...vi skulle vært mye flinkere til å blande generasjoner. Da hadde alle, uansett alder, fått mere respekt for hverandre. Jeg har ikke opplevd alderisme. Jeg har studert i voksen alder, så mange av mine venner, er yngre.

Jeg var ung og studerte i Danmark og noen av de eldre lærerne sa: «Du er så søt når du er sint». Da tenkte jeg at jeg gjerne ville bli førti og stygg, fordi da jeg var ung, sto utseende i veien for meningene mine. Dette opplevde jeg særlig innen kunstverdenen. Alder merker man jo også i arbeidslivet. Det er nesten ikke verdt å søke jobb etter at man er 50. Man må være forsiktig med å skifte jobb etter 50. Det er en selvsensur. Vi søker ikke på jobber når vi er blitt 65, enda myndighetene sier vi bør stå lengre i jobb. Vi tenker vi er for gamle.

Men i diskursen rundt alderisme, dukker også begrepet «aging feminisme» og « the golden age» opp. Dette er alderen mellom 65 og 80 ca. Og her er et stort potensi-ale.

Innenfor jobbmarkedet er det mye diskriminering. Så, på en måte er det smart å komme seg ut av det før man står alt for mye oppi det. Det handler om synet på eldre. Den dominerende aldersgruppen er førtiåringene. Da går det selvsagt på at de er tjue år yngre. De er unge. Vi er gamle. Men, jeg synes jo disse førtiåringene er rett og slett kjedelige.

Det er ikke så mange eksempler på at damer får lederstillinger i en alder av over 60, mens for menn...Det er mye skjult diskriminering. Man snakker om å holde folk i jobb. Og det er jeg enige i. Fordi det er mye verdifull kompetanse... men.. over en viss alder blir ikke kvinner satset på.

Kvinner over 60 i arbeidslivet er det lite av ...men det er jo nedverdigenende... ingen god følelse.

Men man har jo mange muligheter om man har økonomi og helse og folk rundt seg. Det er kjempeviktig.

Helsa er viktig for handlingsrommet. Fysisk og psykisk. Jeg ser hvor viktig det er. Man tar det som en selvfølge tidligere i livet. Men det er det ikke. Det er masse folk rundt hvor helsa stopper utfoldelsen.

Jeg har jo ikke utfordret handlingsrommet. Jeg føler ikke at jeg har så mye jeg skulle sagt på dette. Jeg har ikke vært i jobb de siste årene, så har jeg ikke pirket på noe. Jeg ville bare gjort lite grann. Det handler om å stikke fingeren i jorda og finne ut hvor jeg faktisk er og klarer. Det er jo en vanskelig ting å erkjenne at ting er

som de er. Men jeg skal sjekke ut dette handlingsrommet.

Jeg reiser jo en del også i dagliglivet. Jeg styrer dagene mine sjøl. Også har jeg disse oppgavene. Det er ikke alderen som gir begrensninger. Ikke i det hele tatt. Jeg kjenner på at livet aldri har vært så åpent for meg som nå.

Min bestemor, med fem barn, under første verdenskrig. Da ble hun enke. Hun tok seg av huset alene. Et småbruk. På landet. Ved havet. Hun var ute å fiska. Og klarte å unngå fattigkassa. Selv om lensmannen en gang kom og tok pant i kua hennes. Så greidde hun å beholde den. Hun levde til hun var 86. Hun var et staut dame. Alle hørte på Valborg. Hun var aktivist på sin måte. En sjøens kvinne som ... hun var som den statuen som står et sted... kvinnen som står å skuer utover havet.

Kanskje vi har større handlingsrom når vi er over 60, for da er vi ikke kjønnsobjekt i samme grad. Kvinner som er i bestemoraldren, litt voksen, de kan bli hørt på, fordi da er de ikke farlige. Sånn som Erna og Gro. Nå er jeg godt voksen og ikke kjønnsobjekt. Omtrent som Hanna Kvanmo. Kanskje blir jeg mere Moder Jord aktig og blir hørt på. Over 60 kan jeg tillate meg mye mere og si mye mere og det tolereres mer av en godt voksen dame som har levd livet.

En person, som vi hadde samarbeidet mye med, ble overtallig. «Nå må vi aksjonere», sa jeg. Da sa de yngre; «Det er farlig!» Da sa jeg; «Sett meg fremst. Det spiller jo ingen rolle om de tar meg. Jeg har så mye ballast og kan si så mye og kan alt om det. Bare len dere på meg.» Jeg tenkte; «Om jeg blir sparket eller de skal ha meg vekk, gjør det ingenting. Nå er jeg oppe i årene. Det er ingen prestisje for meg om det skjer eller det skjer. Bare vi kan få gjennomført det vi vil.» Sånn kan alder gi et større handlingsrom.

Jeg tenker på hvor aktiv voksne damer er. På alle kulturarenaer. Voksne kvinner er veldig aktive. Handlingsrommet er OK. Alle aktive damene, alle dyktige damer... og så ser vi hvor få kvinnelige ledere det er. Er det fordi kvinner er lite villige til å ta lederskap?

Alle har vel en opplevelse av, som jeg da jeg var 55 eller 60, at plutselig følte jeg meg usynlig. I menns blikk. Og det var.. jeg hadde ikke tenkt over at de så på meg før... jeg har ikke brydd meg i noen særlig grad. Men plutselig merket jeg at de ikke gjorde det. At jeg var usynlig. Det er et punkt som skjer. Kvinner. Usynlig for menn. Det er et handlingsrom.

Det har med flort og seksualitet og relasjoner. Og det er markant. Og skjer når kvinner ikke skal jaktes på. Da blir de noe annet. Usynlig. Jeg synes ikke at jeg selv har gjort meg usynlig.

Jeg tenker at jeg må føle meg velkledd. Det brydde jeg meg jo ikke om før. Det jeg var ung gikk jeg i Olabukse og utvaska T-skjorte, og mora mi sa at jeg holdt på med forstyggning. Jeg tror handlingsrommet er så stort som du lager det selv. Det kreves viljestyrke og ståpå holdning å komme seg gjennom noen av sperringene. Det er ofte nok av begrensninger påført av andre, av samfunnet gjennom 60 + år. Det finnes utrolig mange meninger om hva som er rett, og hva som ikke er rett for en dame på 60+. Og som en godt voksen enslig dameperson kan jeg bare si at jeg kjenner konformitetskravet sterkt fra omverdenen. Og jeg tror at kvinne- og aldersdiskriminering er utbredt, og har møtt det selv i yrkeslivet etter at jeg passerte 60. Det er litt av grunnen til at jeg nå har sluttet i en interessant jobb, ikke sliten, ikke uten ideer, men lei av motstanden. Har opplevd flere helt opplagte forbigåelser i den sammenhengen. Lite ros og lite raushet, spisse albuer og konkurranse. Jeg er ikke glad i konkurranse.

Det er det dette handler om. Men, jeg er gammel nok til å slutte med et smil.

Men det er vi kvinner som bryter grenser, fysisk og forhold til hva vi gjør.

Men aktiviten min begrenser seg, fordi jeg ikke orker å gå ut om kveldene. Jeg vil helst sitte hjemme. Men, jeg

har vært flink til å danset og jeg er glad i å danse. Men, det blir ikke noe dans på meg. Jeg har venninner som er like gammel som meg og som danser enda, veldig mye.

De danser hjemme og noen ganger går de på noe sånt... i alle fall ikke diskotek.

Det er det vi skulle gjort. Gått på diskotek. Vi gikk på diskotek. Jeg kan fortsatt gjøre det i Oslo, når jeg er sammen med de venninnene. Der er det mye mørke menn. Og da går vi dit. Om jeg hadde fått med noen, så hadde jeg gått på diskotek i Trondheim også, til tross for min alder. Men jeg får ikke med meg noen. Jeg er klar. Men. Å danse gjør jeg ikke alene. Jeg vil ikke bli sett på som dum. Selv om jeg føler meg mye yngre, så vet jeg at jeg ikke ser så mye yngre ut. Jeg redd for å se fjollete og dum ut.

En kunde hadde vært på en 80 års dag. Hun var så glad for at skjørtelengden går nedover, for miniskjørt... Enda hun har en så fin figur. Hun er veldig konservativ. Mennene går med magene utafor og shorts. Jeg går ikke med kortarmet på jobben, fordi jeg har striper på armene.

Jeg føler meg ikke fin. Jeg blir jo sett på. Det er hva andre sier.

Men om jeg reiser til Syden, da kan jeg gå i miniskjørt og shorts. Selvfølelsen. Ingen kjenner oss.

Hvor dumme vi er. Jeg var på Kunstnerkroa engang. Jeg var sammen med en venninne. Så kommer det ei dame som jeg så på som litt gammel. Gammel, men jeg tenkte: «Du kommer alene. Det er modig.» Hun var sikkert ikke så gammel som jeg er nå. Hun kunne vært det. Alminnelig pen dame. Satte seg ned. Jeg la merke til det og syntes at...

Det hender jeg går alene, men... Det er noe med det. Om jeg går en plass og setter meg ned for å spise alene, da kjøper jeg aldri et glass vin. Om jeg sitter sammen med andre, da gjør jeg gjerne det. Gamle dama, som drar med bussen ned til byen og drikker vin alene, nei det gjør jeg ikke. Men om jeg er sammen med noen, da er det gjerne et glass vin. Hu gamla der lissom. Jeg har ikke hatt slike opplevelser.

Når jeg gikk på gata og røykte, da opplevde jeg at det ikke passer seg. Da kommer fordommene. For det synes jeg ikke passer seg. På gata. Røyke. Etter trening. Nei. Jeg tenker på utelivet. Det å gå ut på en pub. Eller en bar. Når jeg kommer inn på et sted og ser mye ungdommer, tenker jeg at oi her var det ikke så mange på min alder. Da tenker jeg at her er jeg for gammel til å gå inn. Kanskje jeg skal finne en annen plass.

Om så er det fysikken. Om du er fysisk i stand til å springe på toppen eller andre fysisk aktiviteter du har lyst til å være med på, men som alderen og fysikken setter stoppe for. Men, jeg har jo flere venninner på min alder som er superspreke og som sier at de aldri har vært så spreke i hele sitt liv. For meg er det ikke det. Jeg kan ikke ta smertestillende ei uke for at jeg skal prestere en to mils tur inn i fjellet.

Jeg må si noe om stigmatisering, om diskriminering av eldre i forhold til diagnoser. En kollega hadde sett på dette med kreft. En spesiell krefttype, som det stort sett er eldre som får. Og fordi denne krefttypen er det eldre som får, satses det ikke så mye på den formen. Så er det denne djevlige eldrebølgen som det snakkes om. En generasjon som blir eldre ja. Men fytterakkern hvor mye tøffe mennesker det er blant oss eldre som kan utgjør en kjemperessurs. Man må jo se ressursen vi menneskene har. Man må jo utnytte ressursen. Man må se på måter, hvor lenge vil man stå i jobb, tenke annerledes om pensjon, om folk vil, ofte er det jo rammebetingelser som er med og styrer og gir rom og verdighet og kunne få gjøre ting. Det er jo mye stigmatisering.

Jeg synes at det kunne vært litt høyere aldergrense på å sitte som lagrettsmedlem. En 70-åring er da helt kapabel til å kunne sitte i retten. Hvorfor kan ikke jeg sitte der fordi jeg er 70?

Det har ikke med alder å gjøre.

Jeg hater f.eks dette med at om man er på sykehjem og så snakker man til de eldre som om de har blitt en baby. Og alle eldre er så koselige. Der sitter det en kommunist og der er en gammel motorsykelkis. Når folk snakker om og til eldre så er det akkurat som babyene. Fratatt identitet.

Grrrls over 60 får en identitet som andre ønsker å stemple oss med. Akkurat som om vi ikke har en egen. Om vi har lyst å gjøre noe, så bare gjør det. Det skal ikke komme an på alder. Jeg husker en gang jeg hadde vunnet noen konsertbilletter oppe i Studentersamfunnet. Det er mange år siden. Og vi kom inn der. Da følte jeg meg utgått på dato altså. Å herre Gud. «Se rundt oss», sa jeg til mannen min. Men, så tenkte jeg. Jeg liker den gruppa som skal ha konsert like mye som alle studentene som er her, så faen heller. Og vi ble tatt inn i flokken og det hadde ikke noe å si. Man lager sensuren selv. Vi stemplet oss selv; «Herre Gud. Nå er vi utgått på dato».

Jeg kunne si at jeg må forsøke å være stolt av seg sjøl. Og få bekreftelse. Jeg husker jo hvordan jeg strevde når jeg var utrygg, for nettopp å tro at det var godt nok. Trodde aldri det var godt nok. Ofte. Alder er underordnet å ha troen på seg selv. Ettersom jeg ikke tror på Gud, så er det kjærligheten jeg tror på. Som en kraft. Om du glemmer å elske og føle deg elsket, så...For Guds Skyld...det er viktig å holde på kjærligheten. Å gjøre det man lyster. Å kjenne etter hva man vil og gjøre det!

Jeg ser i den lille familien til sønnen min, der barnebarnet mitt sier: «Bestemor, jeg har så tykke lår». Barnebarnet går i barnehagen og er tre år. Jeg ble så skremt da jeg hørte dette. Mormorfamilien er små og runde. Barnebarna mine kaller meg «tjukkebolla». Det er alfa og omega. Å lære ungene at vi er forskjellige. Men, når man er kort i føttene og bred i lårene, så blir man ikke drillpike. Jeg er bygd slik, har den fasongen og jeg måtte spille tuba. Det er viktig å lære ungene at kroppen er like vettug om man har tynne, lange bein eller er som meg. Jeg tok min kunstutdanning i voksen alder og da studerte jeg sammen med mange som var mye yngre enn meg. Og mange hadde problemer med mat, spising og spying...og dette hadde jeg også hadde problemer med, i mange år. For meg var dette viktig at jeg snakket om det, slik at de turte å snakke om det. Og jeg sa til dem, at det går over, det går an å bli bra...det er mulig...det tok mange år, men....

Det går an.

Noen i familien er kanskje bipolar og ruser seg, da er det jo kjærligheten som er helt avgjørende... uansett hva du gjør så er kjærligheten til den som strever, veldig viktig. Og at formidlingen er at man tror på vedkommende. Det trengs en helt annen fokus. Understrek «lev i nuet!» og at penger er ikke det som er viktig i livet. Det er tiden og når man er foreldre går tiden veldig fort. Plutselig er smårollingene voksne. De må ta seg tid. Penger er ikke alt. Til og med bør de tenke om de ikke skal gå ned i stilling. Man kan gjøre karriere senere....

Og så er ærligheten, at man ikke må lure andre fordi da lurert man seg selv.

Jeg sier til mine barn, som er 21 og 22 år at de må ikke tro at det blir noe bedre når man er 60.

Det er de samme tingene, de sitter ikke herifra og opp, men alle problem, bortsett fra fra kreditorene, når man får inkasso, sitter i hodet. Så da er det viktig å se det utenfra. Så jeg sier; «Dere må ikke tro det blir noe bedre fordi om dere blir 60. Du må ut av dine tanker og skjønne hva du holder på med».

De som er nesten 60 og må søke ny jobb. De blir ikke innkalt til intervju engang. Det er mye aldersdiskriminering rundt omkring.

Det er litt rart at om man snakker med jevngamle om alderdom, så har jeg på følelsen av at de ikke vet hva de skal si og så kommer de med floskler eller så våger de ikke å være ærlig. Det er tabubelagt. Man skal smile og holde ut i stedet for at dette her kunne vært viktige

år, om man var mere bevisst. F.eks: Før jobbet folk, fikk barn, nådde akkurat pensjonsalder og så døde de. Nå lever folk mye lengre. Vi holder oss friske, er mere «ungdommelige». Har kanskje 25-35 år igjen. Men så har vi ingen forbilder på hvordan vi skal leve i disse årene.

Hva er det sprøeste du har gjort?

Egentlig å skille meg. Fordi at jeg hadde det økonomisk kjempesolid. Jeg hadde en pålitelig, etterrettelig mann og et begavet barn og bodde fint. Jeg våget som Nora å gå. Det har kostet. Men jeg vet at det skapte vokster. Om jeg plukker frem de positive tingene. En får jo aldri prøvd to parallelle liv. Kanskje hadde jeg vært lerkefuglen fortsatt i ekteskapet, kanskje reist mere, kanskje hatt penere klær, men de erfaringene jeg gjorde etterat jeg ble skilt, var totalt annerledes enn hva som ville ha vært innafor ekteskap. Tror jeg.

Vi emigrerte til Canada. Det er det galeste. Vi reiste med to unger. Vi hadde ingen formening om hva vi skulle gjøre. Hvordan det var der. Ikke kunne jeg språket. Kommer med to små unger. Gubben hadde fått løfte om jobb, men det var ikke jobb da vi kom dit. Vi var faktisk hjemløse lenge. Og mange ganger var vi sultne. Det var mange ganger vi var sultne der. Vi for fra plass til plass. Vi kunne låne leiligheten til søstra til mannen min, som hun delte med noen, midt i uka. Og så måtte vi skrape sammen til motell, resten av uka. Vi flyttet fra plass til plass. Så gutten kunne ikke gå på skolen, for vi var ikke på samme sted fra uke til uke. Vi flyttet rundt. For å ha tak over hodet. Du måtte lære å klare deg selv, stå opp for deg selv. Det var bare sånn.

Jeg har ikke gjort mye galskap.

Jeg har kyssa mannen til Twiggy. Lomax. Han er gift med Twiggy. Og venninna mi sa at at han holdt på å gå fra henne akkurat da. Vi sto på politistasjonen og så sa jeg til min venninne.; Det er Lomax. Hæ, sa hun. Hun hadde ikke sett på TV og visste ikke hvem det var. Hun visste bare at Twiggy tenkte på å gå fra mannen sin. Han er kjent, hvisket jeg, og dessuten er han kjekk. Så var han ferdig og så gikk han og så sa min venninne; Du må da spring etter han. Og så sprang jeg etter han. Men jeg visste ikke hva jeg skulle si eller gjøre. Så jeg bare prikket han på ryggen og sa; «May I kiss you?» Og så fikk jeg kysse han. Jeg husker ikke, men venninna mi sier at jeg sendte Selbuvotter til han etterpå. I julegave.

Jeg har ikke gjort mye galskap.

Jeg hadde en kjæreste som likesom var enslags «hasjkonge» i Trondheim. Selv har jeg aldri brukt narkotika. Han samla inn penger blant de hippe hasjrøykerne og så dro vi til Kjøben. Han skulle kjøpe tjall for pengene. Vi tok danskebåten tilbake. Da vi skulle i land, sto det tollere ved landgangen, som kontrollerte en og annen. Kjæresten min, som hadde en hasjklump så stor som en margarinpakke, ble nervøs. Jeg ble irritert. Tok klumpen fra han, puttet den inn i foret på geitskinnjakka mi og gikk rolig ned. Det gikk bra. Senere har jeg tenkt på det. Jeg kunne fått fengsel i åresvis.

Jeg har vært med på fryktelig mye. Troillate aksjoner. F.eks punkterte vi turistbusser som skulle ned til FrancoSpania. Halvgalskap. Jeg har utført galskapsmodighet. Jeg har dradd på vitenskapelige konferanser og fått antatt et paper og så har gjort en teaterforestilling i stedet. For mange hundre. Det har sprengt mange grenser.

Jeg startet bedriften. Og så skilte jeg meg på samme tid. Jeg forstår ikke hvordan jeg klarte det. Det galeste. Og oppi den djevlige ballongen. Å tro at det gikk an å selge klær. Hadde vært noe, om ingen andre gjorde det. Men, å starte med klær. Folk skriver brev og forteller hvor glade de er... for klær... det er så fint. Å kunne glede folk med det man holder på med. At det betyr noe. Det er fantastisk. Jeg har jo gått gjennom lydturen i noen slike sammenhenger.

Det var sprøtt å spille i bakgårdsoperaen. Det var fryktelig artig. Å ta på meg det broren min kalte den eklatante forstyggning. Han hadde aldri sett et eksempel ...det var så dritkult å lage midtskill og bryllkrem og ta håret tilbake og svære svarte skjort og liksom gi faen i utseende. Forstygginga. Jeg likte det. Det var kjempe-deilig (latter) å gi fingeren til sånt utseendetyranni og redsel for ikke å være søt nok og flink nok og virkelig dra det ut. Det var deilig å gjøre.

Jeg drakk meg kanonfull på hjemmebrent. Jeg skulle spille kamp dagen etter. Jeg lå på kne på Andenes og spydde hele kvelden. Jeg husker ikke om vi vant eller tapte dagen etter.

Jeg tror det kommer an på hvor man har vokst opp, om det er i byen eller på landet. F.eks i forhold til besteforeldregenerasjonen. Mine besteforeldre har nesten aldri drukket alkohol, men for besteforeldrene til mannen min var det nesten hverdagen.

Det er så mye galskap jeg har gjort gjennom livet, så jeg vet ikke hvor jeg skal begynne.

Det var for mange år siden. Søstra mi hadde rund dag og så reise vi til Tyrkia. Men jeg er ikke noe strandmenneske. Jeg drar rundt, lusker og ser. Og det gjorde jeg der. Så sto det et oppslag på et vindu om at det var krystaller i et fjell og at det var sherpaer som skulle gå. Jeg gikk inn i butikken og meldte meg på. Fikk vite hvor jeg skulle gå osv og dro ned til stranda og snakket med søstra mi og hun ble helt hysterisk. Hun lurte på hvor mange som skulle dra. Jeg fortalte at det var bare meg og fire sherpaer. Hun ble helt vill og lurte på om jeg var klar over hva jeg gjorde. Jeg sa at jeg hadde bestemt meg. Vi dro opp i fjellene. Sherpaene var utrolig. De banket på steiner, snudde på dem og fant fine krystaller. Kjempefine. Jeg er steingal. Det var bare et problem. Det var ingen steiner jeg kunne gå bak og gjemme meg, når jeg ble trengende. Jeg ville jo så på do. Da ropte jeg

høyt; «I must go to the toilet.» Alle stoppet, satte seg ned og tok sjalene sine over hodet. Etter en stund var det en som gløttet litt frem og spurte; «Are you finish?» Etterpå var det en som lurte på hvor lenge det var siden jeg hadde tisset.

Det var den gangen jeg skjønte at jeg måtte kutte ut den mannen.

Det var for negativt. Det var så mye tull. Så en dag tok jeg taxi, og inn der han bodde. Jeg var sikkert full og... Trigga. Han kasta meg bare ut. Kastet klærne etter meg. Jeg tenkte at OK, da må jeg gå hjem. Det var sju, åtte kilometer. Jeg tøfla i hans sko. De var ikke så store, men de var for store. Jeg tenkte; «Jeg tar en snarvei. Gjennom skogen.» Sånt pleier ikke jeg å gjøre, fordi jeg er litt mørkredd. Men, jeg gikk. Så kom det en elv og jeg gikk bare videre. Med de store skoene, vassende og kom meg over. Jeg fant hovedveien, og der gikk jeg med de svære, våte skoene. Der og da bestemte jeg meg; «Nå kutter du ut han der!» Det gjorde jeg.

Jeg sovna på en kasse i Caracas, i Venezuela. Det var farlig.

Da hadde vi vært på ball med mannskapet og jeg slang bare fra meg skoene og veska der passet lå. Det var så flott, med stjerner osv. Det var sånne svære kasser, trekasser, ikke containere, i havna, og der greidde jeg å sovne. Så kom vaktene. Det kunne vært farlig. Jeg hadde jo ikke passet på meg.

Et år ga jeg barna deltakerpåmelding til maraton i Berlin. Vi fant ut at det ble litt kort tid å trene, til den maratonen, så da ble det å delta i maraton i Budapest. Jeg gikk øya rundt og rundt, som trening. Vi dro ned og så sprang vi og jeg hadde fått med meg, fra Grete Waitz, at man måtte springe i eget tempo. Så jeg sprang i eget tempo, og da jeg var kommet halvveis, ble jeg plukket opp. Tror løpet var avsluttet? Men sønnene mine gjennomførte.

AGING FEMINISME ER ET BEGREP SOM KAN KNYTTES OPP MOT Å SLÅ HULL PÅ ALDERISMEN. OM DETTE SIER LYNN SEGAL:

«Menn og kvinner eldes med ulik status. Engasjement holder feministene unge og i live. Ikke gi opp. Aging feminisme er å være engasjert i kampene som foregår. Vær på plass i din tid, med den alder du har.»

**SISSEL GRAN SKRIVER «En ettermiddag for noen år siden/.../
så jeg plutselig et glimt av moren min i et av de
store vindusflatene/.../ Problemet var bare at mor
var død for mange år siden. Det var ikke gjenferdet
hennes jeg så. Personen i vinduet var meg.»**

Det galeste må være haiketuren i ungdommen. Mamma lå hjemme på sofaen og spiste nervetabletter, fordi hun var redd for meg og ikke visste hvor jeg var. Dette var før Interrail og Instagram. Vi var så selvsikker og hadde trua på at det skulle gå bra. De voksne visste jo hvor mange galninger som er der ute. Det var ikke så mye interaksjonen med de vi haiket med, men mere at vi kunne blitt utsatt, de var redde for. Det skjønner jeg nå. Vi var nordiske og naive. Når vi kom til Tyskland, var det politi med pistol. Vi hadde aldri sett noe sånt. Men. Det gikk bra.

Jeg var i Nepal. reiste rundt alene. I et område med mye turister. Men jeg ble jo kjent med dem. Mange unge menn. En dag var det en som inviterte meg med. Jeg ble med. Vi gikk gjennom landsbyer. Jeg var usikker, men ble overtalt gang på gang. Ingen visste hvor jeg var, så jeg følte meg utrygg. Men det gikk jo bra. Vi fikk mat og alt. Han jeg egentlig dro sammen med, var fra India og var blitt en Baba. Han hadde lest Ibsen og Kirkegaard.

Det var EU-sommeren. 1972. Vi var på Moholt. De var fire studenter som delte et kjøkken. Mannen min bodde på en firedel. Vi var ikke gift på den tida. Og så bodde det tre JA til EU-folk der. De var topper i den organisasjonen. Søstra mi og en venninne kom. Ei natt fór vi ut. Det var akkurat det vi gjorde. Vi punkterte alle Ja til EU-bilene som sto på Moholt. Alle som hadde Ja til EU merke. Og så sprayet vi også. Det kunne gått godt, men så kom de JA TIL EU-folkene fra hybelen der mannen min bodde. Og sprang etter oss. Og de fikk tak i meg og min søster og skulle banke oss. Den ene hadde fråde rundt munnen. Disse var slike som reiste rundt med bilene, hadde med megafon og sa; «Kom til EU!» Vi løy og sto i. Vi sa at vi i slekt med politimesteren...Vi snakket oss utav det. Vi kom oss løs. Og syntes vi hadde gjort en bra innsats.

Jeg kunne ha skrevet en bok om alt det sprøe jeg har gjort. Og den har jeg begynt på. Det sprøeste var kanskje det sidespranget. Som resulterte i ett av mine barn. Å holde det hemmelig. Helt til for fire år siden. Da måtte jeg bare invitere eksmannen min hjem og fortelle det. Jeg klarte ikke å holde det lenger. Eksmannen min sa; «Kjære, det der visste jeg allerede den gangen. For jeg kan å regne!» Fantastisk eksmann. Vi er fremdeles gode venner.

Det var sprøtt. Og så var det kanskje sprøtt å bare dra ... dattera mi fikk rekkehuset mitt et år og jeg bare dro, flyttet til Tyrkia og startet restaurant. (Rå latter) Det var sprøtt. Det var forferdelig korrumpert der nede og ...Jeg dro fordi sønnen min skulle få lære seg kulturen og

det tyrkiske/kurdiske språket. Han lærte begge deler. Faren hans var tyrkisk kurder. Vi var der et år. Han lærte språket og fikk besøkt besteforeldrene sine. Det hadde han jo ikke fått før jeg tok han med. Mange som advarte meg mot å dra den veien. Men, jeg bare gjorde det. Kledde på meg tyrkiske klær og dro. Det var langt på landet og ute i ørkenen. Sønnen min var ni. Jeg hadde reisefølge et stykke. Det var broren til mannen min. Han kunne ikke bli med inn i landsbyen, fordi han hadde gått fra kona si. Og torde ikke dra hjem på grunn av det. Det var farlig. Den siste delen dro jeg alene. Jeg kom inn i en landsby med et lite torg hvor folk satt og spilte tavle og drakk te. Jeg tenkte med meg selv; «Oi, dette ser skummelt ut.» Jeg tok ned vinduet på bilen 5 cm og så kom det en bort til bilen og spurte hva jeg gjorde og så spurte han om jeg var norsk... Han spurte på svensk. Så spurte han hvor jeg skulle og jeg fortalte det. Han tilbød seg å sitte på og vise meg veien. Da jeg kom dit satt det en gammel mann under et stort tre, inni en hage. Det var bestefaren til sønnen min. Han gråt da jeg kom med sønnen min. Da jeg skulle reise, regnet jeg med at bestefaren kom til å si at sønnen min skulle bli igjen. Men, han spurte; «Har du lyst å bli her?» Sønnen min svarte at nei, han ville bli med mamma, altså meg. En fantastisk familie var det. Det var ikke noe problem. Jeg var blitt advart på forhånd, av kurdere også.

Jeg hoppet på og ble bestyrer for et hotell i Meråker. Det gjorde jeg egentlig uten å tenke over hva jeg gikk til. Søstra mi sa at det var noe for meg. Jeg tok tre måneders intensivkurs for å få bestyrerbrevet og skjenkebevilling osv. Jeg kjente ingen. Tok med sønnen. Fikk dagmamma til han. Det gikk bra det året jeg var der. Jeg hadde både hotellet og en kro ved skiheisen. Jeg jobbet twenty-fourseven, for å si det sånn. Døgnet hadde for få timer. Jobbing hele tida. Det var utfordringer. Det var artig. Det ble bare ett år, fordi han som etterhvert ble svogeren min, hadde leiekontrakt bare på et år og trengte bestyrerinne kun for det året.

Jeg tror galskapen har stoppet opp.

Jeg hadde bilen full av svarte menn i Tobago. Jeg kjørte dem opp i fjellene. Jeg har mareritt den dag i dag. Vi ble stoppet på fjellet i Tobago av politiet. De måtte gå ut. Og jeg satt i bilen alene. Jeg var mest bekymra for hvordan jeg skulle finne veien tilbake, for jeg var jo ukjent oppi Tobago. Det var senere jeg fikk vite at de guttene hadde harsj i sokkene mens de satt inne i bilen. Jeg hadde ikke kjørt om jeg hadde visst det. For jeg visste jo at politiet stoppet for kontroll oppe i fjellene. Guttene ble tatt og først senere fikk jeg vite hva de hadde med. Jeg er jo ikke typen.

Å få seg en elsker når man er gift. I alle fall med min bakgrunn. Det er kanskje normalt for andre. Jeg har vært skikkelig, strengt holdt i barndommen, streng med meg selv, aldri stjålet i butikkene. Jeg har kjørt litt for fort med bil og brutt loven sånn...

Jeg har svomt frem og tilbake til Munkholmen. Riktignok i våtdrakt. Da var jeg 22 år.

Kan du tenke deg å bryte noen grenser fremover? I tilfelle hvilke..

Jeg vil bli mere synlig.

Jeg tenker å lære bort sang.

Jeg vet ikke.

Jeg vil hoppe i fallskjerm

Jeg har Astri Lindgren som et stort forbilde.

Jeg vil lære meg å seile.

Jeg synes jo alltid det har vært spennende å stå på en scene.

Jeg vil tørre å skrive noe ordentlig.

Jeg er veldig slikt at jeg handler etter innfallsmetoden.

Jeg elsker jo drama.

Jeg vil åpne dørene og ligne mamma litt mere. Med hatten, langt munnstykke og sitte og se på folk. Hun kunne danse can can enda hun gikk i kirka.

Å være i et miljø i New York og fått holde på med klær der og være lærejente til en eller annen. Være i et miljø. For Louis Vutton eller Yves Lorang?

Jeg har jo denne hunden som er litt artig. Jeg opplever mange rare situasjoner med han. Jeg liker å skrive. Så jeg skriver ned historiene ut fra hans synspunkter. Han er oppgitt over mora, altså meg, og han tror selv han er helt topp. Av og til tenker jeg at jeg må få gjort ferdig historien til denne hunden. For han er verdt det.

Kanskje var jeg hund i mitt forrige liv.

Stikkord fra seminarrekken «Aging feminisme-portretter til inspirasjon»

Som et «vorspiel» til scenekunstprosjektet «Grrrls over 60», med premiere på Rosendal Teater primo februar 2021, inviterte Panter Tanter Produksjoner til en serie seminarer, på det nye Feministhuset i Trondheim høsten 2020. Arbeidstittelen på seminarrekken var «Aging feminisme-portretter til inspirasjon» og hensikten var å rokke ved alderismen, dvs at kvinner over en viss alder settes i bås ut fra alder. Og, å løfte frem gjestenes mangfoldige og fargerike erfaringer. Panter Tanter Produksjoner fikk avviklet to seminarer, før Covid 19 satte en stopper. Men, konseptet er strålende og vil fortsettes i en eller annen form. Her følger noen stikkord fra seminarene:

modne kvinner
hvem setter dagsorden?
lite representert
nå dreier alt seg om individ, ikke struktur
alderisme er forakt for svakhet
debattene er ofte overfladiske
alder er vakkert
det skjedde så mye på 70-tallet
mange stunt
vi var mindre redde
vi tenkte kollektivt
vi må være engasjerte i miljø og klima
hjerte til aktivisme
nå er alt veldig «boksete»

ikke slett historien!
pass på
flere møteplasser
ta tak i spørsmålene
gå utover komfortsonen
anno 2021...en individuell kamp, ikke en kollektiv
K-karriere... ikke risikere
K-kollektivt... stå sammen
vi var modig

uredd
ikke ha det behagelig
si ja til utfordringer
vi opponerte
mennene klaget
stå til rette
vi var fordervet... sa de
ingen kvinnelige forbilder
foraktelig kvinnelogikk
ulike strategier
i kjelleren
samarbeid
livet er masse brudd
murte og snekret
frifant
sa opp politikken
å bli som de andre
bygde ærfuglmuseet
har gått i blinde
å være generøs

et fyrtårn innen kvinnehistorien
ikke være usynlig
gullgraver
ballongferd
synlige forbilder
stappfull av erfaringer
markere oss som eldre
på tvers av alderen
ikke leve i aldersbobler
står på skuldrene til kvinnene
kvinnekroppen
høyst fraværende i forskning
livet leves forlengs men må forståes baklengs

alder som unnskyldning
vær dristig... ikke dumdristig
hvorfor må man slutte
vår tilknytning til jorda

over 80: kjødet er svakt og tanken sterk!

Tekster fra laboratorium på Stangvik vår 2021

Her var ensemblet for Grrrls over 60 samlet. Tekstene ble utviklet ut fra spørsmål formulert av Berit Rusten og ulike teknikker inspirert av Gro Dahle.

Hva er alderisme... biter av ulike kaker/ wienbrød som utgangspunkt for inspirasjon og metaforer.

Berit

Alderen er litt skrukkete, men med noen søte lag av deilig smak. Ikke er den glatt og har heller ikke rette former, men om man studerer den litt, finnes det interessante høyder, men også hull. Overflaten der hullene er, er porøse, men ugjenomtrengelige. Om man virkelig går litt bak eller snur det bakre frem, kommer vifteformende søyler frem...en dunst av storhet. Kransekake fortjener den som ser igjennom alderismen. Om man bare ser alderen, kan man bli noe tørr og uspiselig.

Kari

En skikkelse, skakk og lut
Kort venstrefot
Alt heller mot venstre
AUUUUUUUU
Klumper på yttersida
Brun, hvit, gul
Tørr
Stiv ytterside som smuldrer
Hull som fylles
Så søt å smake
Så myk, sprø
Dype groper

Hanna

Du har tegn etter livlig omgang. I hvertfall omgang. Om den er livlig vet jeg ikke. Og når jeg sier omgang, tenker jeg på at du har opplevd en del ting i din tilstedeværelse her i livet. Jeg syns tegna viser til at du er godt herda, men samtidig er det arr etter sår og slitasjer. Rosinen (i bolla) er som vanlig skrukkete, og det er jo veldig naturlig når en drue eldres. Men det som er sikkert er at du smiler og tennene er brune.

Gina

Et langt stykke som er bredere i den ene enden og som smalner i den andre. Hva som er start og slutt, ungdom og alderdom er uvisst, men i den brede enden er det noen rufsete slingser og i den andre en dypere farge som om den er sterkere preget av tiden den er utsatt for av omgivelsene (varmen i ovnen - tiden - livet). Om dette er starten - ungdommen, er den tidlig brent fordi den er skjør og utsatt, tynn og liten. Tiden det tar frem til det brede partiet. Så kommer det til flere lag. Ytterkantene er mere stekt/herdet, mens den inni er stadig lys og ung. Det kommer til mer og mer søtningsdryss av melis - mest til slutt.

Celine

Et glemt stykke brød, igjen i et hjørne som du ikke lenger vil kysse eller berøre (ta på) fordi det er tørt og gammelt. Forrest Gump sa:
«Livet er som en konfekteske. Du vet aldri hva du får».
For meg er alderisme et sånt gammelt stykke tørt brød du vil kaste i søpla. Det er avvisning av våre eldre.

Andre versjon

- Lille brød: Vil du spise meg?
- Nei
- Vil du lukte meg ?
- Nei
- Vil du klemme meg ?
-Nei. Du ser for tørr og gammel ut!
- Men... Vil du kaster meg?
- Ja. God idé.

Brit

Ser gammel ut, men jeg tror den smaker godt!
Noen har forsynt seg av den tidligere. Får jeg lyst på den?
Jeg er nysgjerrig på hvordan den smaker. Noe i meg sier at jeg får lyst til å smake - den ser «søt» ut - liksom litt krydret av søtstoffer. Jeg kan jo ta bare en liten bit - selv om den sikkert gir meg «mer-smak». Jeg tror ikke at jeg blir mett- men en lite smak på det gode liv er jo ikke til å forakte selv om den ser litt gammel og forsagt ut.
Det frister meg litt - slik den ligger foran i mitt åsyn.

Sissel

Alderisme handler om ting som er nedverdiggende for eldre - om fordømmende holdninger - eller neglisjeringer av eldre og deres situasjon og forhold. Man er gammel og ønsker å ta et stort tygg av wienerbrødet, - ja altså her er wienerbrødet en metafor på at alderdommen er en tid da man skal kunne lene seg tilbake og spise wienerbrød. Alderdommen skal være en god periode med melis og gul fyll. Men nei, så må man tenke på hjertet og diabetesen og gule tenner og tenner som faller ut... og så havner man kanskje på et pleiehjem, fratatt mulighet til å bestemme over om man vil ha et wienerbrød eller ikke og der en person serverer blomkålsuppe istedenfor.

Annikken

Tørker først, så skrumper den kanskje litt. Men inni bevares fuktigheten/livet. Det vil også skje på sikt. Ikke like synlig...

Aimée

Brutt av fra resten var en del av noe vil kanskje være det lengre - resten er fortært, men kanskje ikke? Kanskje amputert og livets sukker har fremdeles tilstedeværelse
En del
Et annet sted?
Den ser liten ut alene
smalner ut
Brytes av
Den er tørr, men smaker likevel noe
Striper, skorpe, mønster, kart - livets kart
Amputert, kappet av, dratt av, revet
smuldrer.
Myk inni
Alltid noe inni

Alderismen og jeg.

Her var oppgaven å skrive med den hånden man vanligvis ikke bruker

Berit

Jeg må si at jeg ikke har tenkt så mye på døden før jeg leste om den 3. og 4. alder. Men plutselig forholder jeg meg til alderskategorier. 4. alder er noe dritt eller...?
Uansett, nå må jeg slutte med å sensurere utfoldelsen. Lev!

Kari

Vi er alle i samme båt
På samme hav
I min båt er skipperen den med mest kunnskap om hav, vær, vind
Lengst foran og i utkikeren, med det skarpeste synet og den knivskarpe hørselen
Midt i befinner de seg, de som er beste svømmere og livreddere, de som holder fyr i bålet, passer på seilene
Vi er alle i samme båt
På samme hav

Hanna

Jeg må si at jeg, som den yngste, bærer en liten frykt for å trække på eggeskall når jeg skal uttale meg om eller til de som er eldre enn meg. Dermed fokuserer jeg på å lytte og lære.

Gina

Jeg våknet som et barn, skrukkete og skallet, fullstendig avhengig av omsorg og pleie. Uten hjelp vil jeg ha dødd. Sluttet å leve straks det tok til. I den andre enden vil det samme skje, men kanskje omsorgen ligger i Arnfinn Nesset.

Brit

Kroppen vokser - fyller seg på slik som livet - masse.
Er jeg forsynt?
Tror ikke det.
Jeg blir ofte sulten - det meste smaker meg godt!

Celine

Usynlig person. Uten stemme. Det er vanskelig å snakke ut når vi er gamle. Ingen vil å høre på meg. Så skriver jeg, men hvem kan lese? Pass på lille venn, en dag, kråka kan ta deg!

Sissel

Alderisme er stigmatisering og nedverdigelser, som at man er dum når man ikke får til å bruke den nye fjernkontrollen eller er uenig i hele greia. Faens kontroll. Nå fikk jeg en svettæling. Faen igjen.

Annikken

Kjenner forandring, først sakte, men absolutt økende tempo etter hvert som livet tar tak og bagasjen blir større og tyngre å bære.

Aimée

Plasseres i bås.
For ung, for gammel
Ikke en del av fellesskapet
Vil rope og skrike
-men det passer seg ikke
Forventninger og rammer
Når får man bare være seg selv?
Andre mener og synes noe om alle
Rammer og vegger,
bygd opp av andre
-men kanskje også meg selv

Hvordan skal man slå hull på alderismen.

Her var oppgaven; gå 10 skritt, skriv, gå 10 skritt 10 ganger.

Berit

Slå hull på-da må man ta litt kraftige midler i bruk. Man kan selvsagt ta frisk luft. Ute i lufta møtes man på en annen måte. Men det kan jo også bli litt hustrig. Hvorfor skal man ikke møtes i vakre, fargerike rom. Da tror jeg dyret i oss møtes på en naturlig måte. Ikke det farlige, men det litt ville. Det er viktig å få ut gorr som; Du er for gammel. Du er for ung. Da kan det gå et lys opp for alle og enhver. Om vi møtes, kan vi koke noe sammen, Men det må være konkret. Hva med en lov? Lover er jo bare på papiret, men loven kunne være; «Gi faen i alle aldersbokser!»

Kari

Spille piano med fire hender
en på 100 år – en på 10 år
Den som kan tenne bål, skal lære bort til den som ikke kan
Ugress er ikke dårlig – det lyser opp i en kjedelig verden
Fyll opp med drivstoff, la energien skinne og brenne hardt
Alle skal finne veien
hvor foten skal gå
Sammen
Vi drikker, vi smaker, vi sanser alle
Sammen i dansen, hoppe mer!
Skape noe, det lille – det store
Vondt og godt
Som fuglene. Fly under himmelen
Vinden bærer deg. I flokk
Grågasa – Akka – Akka fra Kebnekaise førte hvert år sin flokk fra de fete åkrene i Skåne og til Lappland
Uten henne ingen ferd, ingen berusende attrå og lidenskap
ingen parring. Ingen egg. Ingen unger.
Akk – Akka – AkkGakkAkkGakkGakk- Akka
Vis oss vei

Hanna

Man lever en god del år, men underveis –
Så blir man sosial og kreativ
Så erfarer man samfunnet rundt seg, og legger merke til at folk blir satt i båser
Så begynner man å engasjere seg politisk
Så finner man likesinnede venner
Så setter man igang med aktivisme og gateteater
Så har man det igrunn jævla artig
Så godtar man ikke at alderen skal ha noe med båssetting å gjøre
Så heter man Berit, Sissel og Kari.
Så oppretter man Panter Tanter og synger fine sanger
Så samler man en større gjeng og setter opp en forestilling som heter «Grrrls over 60».

Gina

Det er bare å slå til. Knytt nevene og punch på utpust. Pust. Pust. Pust. Se. Andre. Vi. De. Du. Da.
Lyset er til god hjelp enten man vil eller ikke. Fyllet i pennen tok slutt en periode, men med litt risting og vending så kom den seg straks igjen. For en stakket stund om ikke annet.
Man skal ikke slå. Det er ikke pent. Ikke snilt. Jeg vil ikke slå hull på noe. Hvorfor oppfordrer Berit til vold? Huffamei... Nå hører jeg Berit si: «Jeg tror vi er ferdig jeg asså...». Jeg velger å avslutte. Skal bare gå 10 skritt til først...
Heisann det var visst litt tid til. Høyre – Venstre – Et ben foran de andre. Det er bare sånn jeg kommer meg nærmere alderdommen. Høyre venstre – Ball Change. Kick ball change. Slå ball change. Slå – Ball – Bytt – Forandring.

Brit

Jeg velger min vei, er ikke sliten.
Hva er mitt verktøy?
Lyse eller mørke tangenter?
En rapsodi – kanskje blir det piano.....
piano...
Lyden av melodier vekker meg.
Jeg reiser meg opp- fortsetter min vandring.
Går inn i en ny verden – her er jeg alene.
Rommet er stort og luftig. Lyst. Jeg ser ut og en ny verden kommer meg i møte.
Jeg snur meg og ser tilbake.
Blikket...
Hva ser jeg?
Grønne enger?
Stein på stein?
Er det langt å gå?
Tungt å bære?
Trapp opp – trapp ned.
Tilbake- setter meg ned- Må hvile litt.
Godt å hvile før jeg reiser meg igjen. Jeg er nysgjerrig på hva som kommer meg i møte.
Ikke langt unna hviler blikket mot bratte bakker.
Kommer jeg meg opp?

Celine

10 skritt
I am lost
Forstår jeg ingenting
Sola skinner ute, hvorfor er jeg inne?
Jeg går videre. Stop. Skriver. Går videre.
Stop. Skriver. osv
Hva betyr? Vil du forklare meg hva det betyr?
Et glass vann. Jeg trenger et glass vann for å avklare min stemme. For rope ut høyt kanskje? Høyt. Veldig høyt. Hører du meg?
Det er så kaldt nå, men sola fortsetter å skinne, så er jeg full av håp.
To blomster prater rygg mot rygg.
To motsatte retninger.
Jeg tisser nå, men det er ingen nøkkel til å lukke døra.

Sissel

Man kan kanskje slå hull på alderismen ved å gjemme bort den nye fjernkontrollen og late som om man ikke vet hvor den er? Eller ved å tenke på at jeg kan være yrkesaktiv til jeg blir 72 år. Jeg mister litt pusten av tanken på å bli pensjonist når jeg blir 67 og skal miste en av mine viktigste roller i livet? Eller ved å lytte til de aller eldste for å forstå dem i deres tid, – for å høre på alle forandringer i utviklingen som de har forholdt seg til og hvordan? Eller ved å kreve at de som ikke har elektroniske duppedingster på en lett måte kan forstå hvordan i alle verden de skal klare å kjøpe en bussbillett?

Annikken

Se hverandre og hvor hver enkelt er i livet. Hver alder har sin sjarm. Og verdi. De gamle er eldst. Tar vare og sett pris på kunnskap. Lytt og lær, det gir gnist og håp. Hvem definerer hva?

Aimée

10 steg til kampklar
èn – Hvordan slår man hull? Sette seg på huk og se ut!
Løfte blikket. Se sola. Press og pust. Pust og press.
to – som en tulipan som bretter seg ut i full blomst
– viser her er jeg – gi meg vann
Men ikke for mye.
tre – kaster stein i vindu – glasshus.
Knus gjennomsiktede barrierer
Påpek dem
Slå sprekker
Gå inn i neste rom
fire – Vis at her er jeg – meg hele meg – topp til tå.
Som et portrett av Jesus med armene ute – krev din plass.
Spill din tone.
fem – Tell til ti, men ikke for lenge eller for langsomt.
seks – ikke la krampa ta deg.
Treningskrampa
Skrivekrampa
Eller noe annet. Ikke bli krampeaktig.
sju – Ikke la deg stoppes ut og settes til pynt
med glassøyne. Blanke blikk uten vann.
åtte – Blir det langdrygt
ring en venn.
ni – vent, jeg glemte noe på veien en side
Kanskje en side av meg selv?
ti – tilbake på plass, krev din plass
Se tilbake når du må, det er lov
Av og på, noe av, noe på
Ambivalens!
Var kanskje ikke alt like gjennomtenkt?

Tekstfragmenter fra manus «Grrrls over 60»

Hvem er vi?

Vi er Panter Tanter. Vi er over 60 år. Faktisk er to av oss over 70! Vi er ikke jenter, men likevel «grrrls». Betydning av grrrl, representerer lyden av et dyr som knurrer (grrr), som et menneske som er sint(grrr) og en variant av jente som forstyrrer ... Riot girl.

Riot Girl eller altså grrrl, forbinder vi i Panter Tanter Produksjoner med pønken. Vi feminismer trenger fremdeles pønken!...Pønke, med sterke kvinnelige rollemodeller, de som tør å stikke seg ut og som gjør som de vil. /.../Vi trenger i hvert fall den «vise fingerenholdningen» pønken byr på. Panter Tanter Produksjoner eller i alle fall forløperen, Gatens Løse Fugler, var oppvarming til flere pønkeband. Vi kasta oss bare uti det. Grrrls har flere betydninger for oss Panter Tanter. Vi identifiserer oss med Guerrilla Girls, ei gruppe som dukket opp i USA på 80-tallet. De kaller seg fortsatt for Girls, og noen av dem er like gamle, eller kanskje eldre enn Panter Tanter. Guerrilla Girls har alltid på seg gorillamasker når de stunter. Og slik blir de anonym. Da går alt fokus på de sakene de er engasjerte i. De skriver: «Vi tror på den interseksjonelle feminismen (å se alle former for undertrykkelse samlet) som kjemper mot diskriminering og vi støtter kampen for menneskerettigheter for alle. Vi bruker masker i offentlighet, og ved hjelp av fakta, humor og provoserende visuelle uttrykk, avslører vi kjønnsdiskriminering, etnisk diskriminering og korrupsjon i politikken og på kunstfeltet.»

Pussy Riot relaterer vi også til begrepet grrrls. Alle husker dem.

Med balaklavamasker i ulike neonfarger. De er inspirert av Riot grrrl-bevegelsen. Pussy Riot er kjent for sine ulovlige stuntopptredener og konserter, i Moskva, på plasser som metroen, den Røde Plass osv. Men, mest kjent for pønkebønnen de fremførte: «Jag Putin ut!» og «Bæsj, æsj, herrens bæsj!»

Slå hull på alderismen

Med «Grrrls over 60» vil Panter Tanter slå hull på alderisme-begrepet. Hva er alderisme? Wencke Mühleisen, tidligere performanceartist, forsker, feministisk forfatter og selv grrrl over 60, skriver at alderisme handler om våre holdninger til eldre og kan være diskriminerende praksiser. Det kan være å bruke stereotyper og negative forestillinger om eldre og aldring, aldersforakt og det kan handle om eldre som ikke har rom i arbeidslivet, eller samfunnet forøvrig. Alderisme kan knyttes opp mot andre undertrykkende ismer som rasisme, homofobi og kjønns-diskriminering.

Plukk «eldrebølgebegrepet» fra hverandre

En undersøkelse blant ungdom ble nettopp publisert. 7 av 10 ungdommer tror fremtiden blir vanskeligere for dem enn for foreldregenerasjonen. Dette ble begrunnet med; pandemien, klimakrisa og eldrebølgen! Men. Eldrebølgen er ingen truende tsunami, det er en ressursbølge. Med et feministisk perspektiv på eldrebølgen kan man løfte fram og synliggjøre betydningen av kvinners innsats når det gjelder frivillig arbeid og omsorgsarbeid. Helsedirektoratet har analysert dette og kommet fram til at frivillig arbeid er verdt 25 milliarder kroner i året. I tillegg til milliardene er dette sosial kapital som støtter opp under menneskers meningsfulle aktiviteter. Tallet er så stort at det er vanskelig å tenke seg hvor stort det er. Om Panter Tanter skulle stått på Nordre og delt ut tusenlapper, hadde det tatt 2 år med utdeling hver dag før vi hadde fått delt ut en milliard.

Hvordan arter alderdommen seg?

Hvordan kan den kvinnelige alderdommen arte seg? Wencke Mühleisen skriver at hun begynte å bli mer og mer oppmerksom på alderdomstegnene; de irriterende rynkene rundt munnen, de nedfallende furene i ansiktet, det grånede håret, ansiktshudens tynnhet, de såre og rennende øynene, nesedråpene og den gapende munnen. Mühleisen kjefter på seg selv: «Jeg må slutte med den gapingen! Det er sånt eldre mennesker gjør, de går og gaper hele tiden.» Wencke Mühleisen går også i dialog med seg selv når det gjelder måten å bevege seg på. Hun har blitt redd for å falle og slå seg, reddere enn før, for skaden kan bli større og smerten henger i lengre. Og om vinteren utrustrer hun seg med støvler og pigger fra «Enklere Liv» for ikke å falle på speilblanke fortau og ødelegge skrivearmen.

De fleste fallulykker skjer i hjemmet. Det er 70 000 fallulykker bare i hjemmet, skriver FHI, Folkehelseinstituttet. 80% av hjemmeulykker handler om fall, og de fleste ulykker skjer i trapper. Gardintrapper.

Mühleisen tok kontakt med en klinikk som utførte plastisk og kosmetisk kirurgi av svært høy kvalitet og spurte hva hun måtte gjøre for å forbedre sin egen kropp. Dette var en form for Walraffing, om noen husker Günther Walraff. Hun fikk beskjed om at hun trengte:

- Ansiktsløfting, ca 50 000 kroner
- Innvending ansiktsløfting, innstramming og halsløft, 20 000 kroner... sannsynligvis var dette et tilbud?
- Laserbehandling av ansiktet, fordi ansiktsløftet ikke tar de små rynkene, 32 000 kroner
- Fjerning av Grevinneheng, 42 000 kroner. Innstramning av innside av lår, 49 500 kroner

Til sammen cirka 200 000 kroner.

Mangel på forbilder

En av de beste tiltakene mot aldersdiskriminerende holdninger og praksiser overfor eldre kvinner, er å vise fram gode kvinnelige forbilder. Men hvor er de eldre kvinnelige frontfigurene? Bli eldre kvinner promotert i media like så mye som menn? Hvor er de eldre kvinnene som ikke føler seg som avslåtte tv-er? Som ikke er usynlige selv om de stapper sin egen skygge i munnen. Vi må bli dyktigere til å løfte fram hverandre! Alle trenger vi at flere gamle grrrls kommer ramlende ut av skapet, ikke som skjeletter, men høylydt levende og tegner et mangefasettert bilde av eldre kvinner. (metaforene er Wecke Mühleisens)

Et eksempel på alderisme

Panter Tanter forestilling «Den gamle mannen og havet» på Trondheim Sjøbad, der life experts, dvs veteraner fra Sjøbadet var aktører, ble anmeldt i Under Dusken, NTNU's studentavis, den 4. september 2011:

-En annen utfordring, denne på publikums bekostning, er at store deler av skildringene i boka fremføres av et gaulende talekor godt over pensjonsalder. Kroppsformer som aldri burde se dagens lys, ikledd obskønt badetøy i ulike nyanser av neon. Synet av en eggformet kvinne med turkis badedrakt og blått gevir på hodet får en til å tenke at den uovervinnelige kampen mot naturen ikke nødvendigvis utspilles på havet. Slaget er åpenbart tapt allerede.

Anmelderen var en kvinne i 25 årene!

Ættestupet

Opp gjennom tidene har man brukt ulike måter på å bli kvitt de eldre. Ættestupet betegner et fenomen der eldre og arbeidsuføre kastet seg ut eller ble dyttet av flere utfor et bratt stup for å dø. Hva er nåtidens ættestup? Ættestupet ble bragt inn i som en metafor i de politiske debattene i Sverige på 1990 tallet, der det ble hevdet at Sverige hadde en aldersfientlig politikk, realtert til privatisering av eldreomsorgen. Kanskje kom dette også til uttrykk med den svenske stats-epidemiologen Tegnells strategi med Covid 19, med konsekvenser av at over 10000 eldre døde i Sverige fra mars 2020 til februar 2021? Eller holdningene til Boris Johnsen, Englands statsminister, som i starten av pandemien bagatelliserte den med at det jo kun var de over 80 år som døde av Covid 19!

Grrrls over 60 og seksualitet

Den finnes! Den kjente amerikanske feminist og forfatter Susann Sontag skriver at begjæret alltid ligger der og ulmer, det brenner aldri ut selv om kroppen blir gammel. Mühleisen er også opptatt av dette og skriver et brev til en imaginær elsker. Hun skildrer frodig hvordan hun ønsker å leve ut det seksuelle begjæret, men samtidig skriver hun til den imaginære elskeren at ingen skal lengre få se henne naken, med unntak av helsepersonell. Dette tydeliggjør paradokset. Grrrls over 60 ønsker å begjære og fortsette med å være seksuelle vesen, men samtidig kan mange skamme seg. Skamme seg over frykten for å være for stygg, full av rynker og slapp i hullet. Kanskje skal vi lytte til en annen feminist fra USA, Betty Friedan, som sier:

-La oss legge bak oss ungdommens seksuelle målestokk. La oss legge maskene, frykten og skammen bak oss, til fordel for en nærhet som kanskje bare er mulig i alderdommen. Vi må legge vekk den falliske, prestasjonsorienterte definisjonen på sex.

Kulturtantene

Den svenske kunstneren Emil Jensen trekker Kulturtantene fram som et fenomen. I sin blogg skriver han:

-Det begynte med at jeg overhørte to jenter som diskuterte dette med kultur-tanter. Etter en intens samtale utbrøt den ene: «Jeg skal faen meg bli en kultur tante når jeg blir stor.»

Emil ble meget begeistret.

-Hvem er kulturtantene? spør han. Jo det er eldre kvinner som går på kultur-arrangement. Uten kulturtanter hadde verken jeg eller andre kunstnere kunnet forsørge oss, enten vi er forfattere, billedkunstnere eller skuespillere. Uten kulturtanter hadde Sverige vært enda mere sentralisert. Kulturen på lands-bygda hadde havarert, og det hadde kulturen i byene også gjort, med et høyt smell. En kulturkveld uten kulturtanter skulle blitt et arrangement uten publikum, skriver han til slutt.

Må modne kvinner hylle seg selv?

Jeg traff en tidligere kollega og studie-kamerat, en grrrl over 60. Jeg sa: «Enn.. det er 40 år siden vi begynte å jobbe som lærere i Trondheim Kommune.»

Da sa hun: «Jeg vet..og nettopp derfor har jeg skrevet et skrytbrev til mine overordende.»

Hun skrev:

-Til mine overordnede, ordfører, rådmann, direktør for oppvekst, direktør for Helse og Velferd.

Jeg har bestemt for lenge siden at i dag skal jeg skrive til dere, for i dag, for 40 år siden, 1. august 1980, etter 6 års utdanning, ble jeg ansatt i Trondheim Kommune. Jeg er stolt av det, og gratulerer derfor meg selv i dag. Trondheim Kommune (TK) har vært min eneste arbeidsgiver! Noen ville vel sagt.....så kjedelig og lite kreativt! Mye kan sies om meg, men kjedelig er jeg ikke.

Mesteparten av tiden har jeg vært rektor på en større 1-10-skole i byen. Hvem skulle tro at en fisfin besteborger fra Bergen med designerklær og fin bil skulle stortrives med det? Jeg gjør det! Jeg har ikke angret en dag på valg av yrke og arbeidsgiver. Ja, jeg har trivdes supert i TK, men TK har også hatt en super arbeidstaker i meg. Jeg har fortjent lønnen min!!! Har hatt god helse, har stått på hver eneste dag og litt natt. Skal ikke skryte av det, men jeg har ikke hatt en eneste fraværsdag i disse 40 årene, bortsett fra å føde et barn...noe jeg gjorde i sommerferien!

Jeg må innrømme... at jeg har savnet litt skryt fra overordnede. Alle trenger å høre noe bra om seg selv av og til. Så nå skryter av meg selv, det gjør jeg sjelden, men i dag gjør jeg det.

Jeg kan verken spille eller synge, men er flink å snakke og holde taler, og det har blitt mange i årenes løp, både til ansatte, studenter og i andre sammenhenger.

Hun slutter brevet slik:

-Takk til dere. Og takk til meg selv. Gratulerer

PS: Det er bare meg og en datamaskin som vet om dette 40 års jubileet.

Nå vet dere det også. God helg.

Meg...oss... Panter Tanter akkurat nå

La tida stå stille. Da jeg gikk av med pensjon, så jeg at forfallet begynte å komme, når jeg tenker på det ytre. Men, jeg lot meg ikke deprimere. Jeg tenkte; sånn er det. Men, jeg reagerte da jeg så at jeg var blitt skrukkete i ansiktet og hadde litt grevinnegreier her. Men jeg har aldri vært deprimert på grunn av det. Og aldri kunne tenkt meg å ta butox eller noe sånt. Jeg skal eldes med stil. Alle smilerynkene og tårene som har rent. Man skal være litt nøytral i påkledningen og ikke stikke deg for mye ut. Det gjør jeg litt opprør mot. Jeg elsker rodt. Og jeg tenker ikke så bevisst på det, for jeg tenker; nei faen heller, jeg skal få lov til, om jeg så vil ha korte skjørt, så vil jeg fanken meg bestemme det sjøl. Det er ikke andre som skal definere hva jeg skal og ikke skal. Dette er første gangen i mitt liv at jeg tenker at jeg skulle ønske at tida et øyeblikk sto stille. Jeg er på toppen. Jeg har slike kjempegode sko som jeg går i og som ikke høres når jeg kommer. Og så fyker jeg bare bortover. Og rundt hjørnene. Svisj. Jeg tenker. He he he. Det er fart. Det er lange skritt med fraspark.

Hva vil jeg...vi... Panter Tanter?

Jeg vil bli mere syndig og sindig. Jeg tenker at jeg skal lære bort sanger. Noen kan ha et pønkete utseende, men er veldig ordentlig inni. Jeg føler at jeg har et grått utseende, men er pønkete inni.

Det sprudler. Jeg vil bli med på noe. Jeg elsker drama. Jeg vil slippe bohemen løs. Få den kunstneriske identiteten frem. Ikke være så tilbakeholden. Kanskje kunne jeg tenke meg etter eller annet der jeg sto på scenen. I galskapens tegn. Jeg vil bli en crazy improskuespiller. Jeg vil være med i et galskapens orkester med masse stemmer og folk fra hele verden. Vi kunne danse ...folk...folk... folk. Jeg føler at man er ikke ferdig menneske før man er i grava. Og jeg har et optimistisk syn på at det går an å jobbe med seg sjøl helt til siste åndedrag. Vi ser en positiv trend for grrrls over 60. Denne trenden blir kalt den tredje alder, alderen på perioden sånn ca mellom 65-80 år. Den tredje alder er på mange måter et nytt fenomen. I historisk sammenheng har vi aldri vært i eldrefasen så lenge og samtidig vært så friske og aktive. Noen har begynt å snakke om den tredje alder som en gammelpubertal, opprørsk fase, der man leter etter nye retninger, for å bryte inngrodde vaner og plikter, kjenne håp for en meningsfylt fremtid-ja den tredje alder er jubelår for mange. Vi er jo gamle aktivister og er fortsatt samfunnsengasjerte. Vi tilhører tross alt 68-generasjonen

*Er i mot det meste men har mot til alt
Mye kan gå galt og det kan bli banalt
Doñ t you know
Doñ t you know
De rike overlever, driver velferds-plassering
Verden har en masse feil og urett fordeling
Doñ t you know
Doñ t you know*

*Vi stenger flyktninger ute, de er visst kriminelle
De som flykter fra det alle frykter mest, nemlig døden
Vi lukker vestens dør og forlater dem i nøden
Doñ t you know
Doñ t you know
Bomber i et hus med et barn. Alle sprenger. Dette er resultatet av en verden styrt av penger.
Doñ t you know
Doñ t you know
Det skal ikke være lett, men heller ikke vanskelig. Vi ser bare sult og nød. Alt er umenneskelig.
Doñ t you know
Doñ t you know
Stopp stopp makta om du har litt baller.
Eller stå å se på til den dagen bomba faller
Stopp stopp makta om du har litt baller.
Eller stå å se på til den dagen bomba faller*

(fritt etter rappgruppen Røde Sauer og med innslag av en oppfordring fra Joan Armatrading)

Relasjonelle prosjekter i fremtiden

Panter Tanter Produksjoner tenker at det kan fødes flere prosjekter relatert til «Grrrls over 60». F.eks prøver vi ut ideen «Disco for grrrls over 60»... åpent for alle kjønn og aldre» i forbindelse med at vi tar opp igjen «Grrrls over 60» på Rosendal Teater høst 2021. Vi ruger også på en ide om «En ressurspool for grrrls over 60», der man kan anvende sin kompetanse, selv om man har gått av med pensjon. Og, kanskje åpner vi et levende bibliotek, «Aging feminism-portretter til inspirasjon».

Hilsen Berit Rusten, Panter Tante med redaksjonelt ansvar for denne Fanzinen.

«GRRRLS OVER 60»

Prosjekt og manusidé **Berit Rusten**

Manus **Creacion Colectiva**

Scenografi **Brit Dyrnes**

Scenografierekvisitør **Anders Askelund**

Regikonsulent **Azra Halilovic**

Regiassistent, med vekt på

dans og bevegelse **Gina Sandberg**

Aktører **Kari Husted**, **Sissel Horghagen** og **Berit Rusten**

Musikk Zither, kantele, ukulele, vaskebrett, et stringinstrument fra Pakistan, trekkspill, miniflygel, zylofon, gambula og diverse rytmeinstrumenter.

Dans, med vekt på Butoh **Céline Meillaud**

Video **Hanna Fauske**

Tekstkomposisjon **Ada M. Hoel**

Lysdesign **Anniken Arnøy**

Kostymeidé **Berit Rusten**

Kunstnerisk produsent **Berit Rusten**

Produsent for info og booking **Aimée Kaspersen**

«Grrrls over 60» er støttet av Erbos gavefond, Norsk Kulturråd, Trondheim Kommune og coprodusert med Rosendal Teater